KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

SIRP JA VASAR '78

20

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI JA LOOMINGULISTE LIITUDE HÄÄLEKANDJA

19. MAI 1978. A. XXXVIII AASTAKÄIK

SÕJAVETERANIDE NÄITUS KUNSTISALONGIS

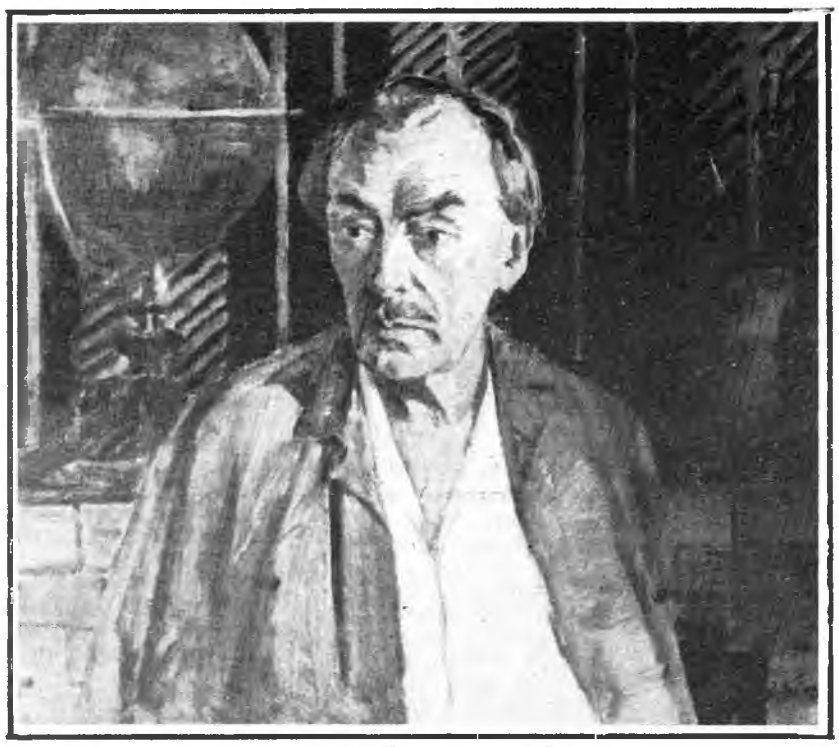

Ilmar Kimm. «Kunstnik Valerian Loik» (õli, 1970)

Kunstnike Liidu sõjaveteranide näitusel Kunstisalongis esinevad Priidu Aavik, Arnold Alas, Magda ja Märt Bormeister, Eduard Einmann, Ilmar Kimm, Evald Okas, Väino Paris, Ago Pihelga, Oskar Raunam, Enno Lehis, Aleksander Pilar, Siima Škop, Valter Jõeste, Harry Tertsius, Enn Roos, Aleksander Koemets ja Kalju Nagel.

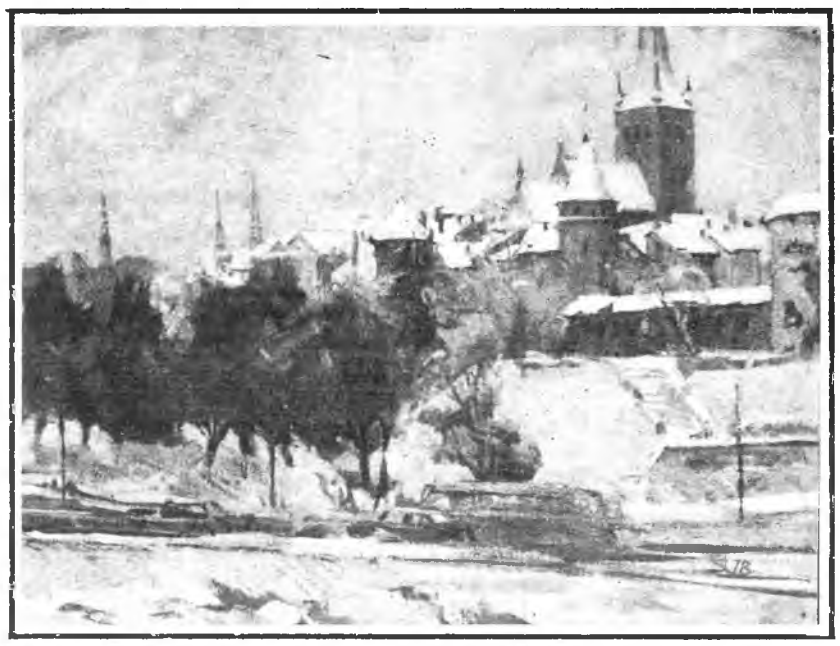

Oskar Raunam. «Vaade vanalinnale» (õli, 1978)

Kalju Nagel. «Kevad» (õli, 1977)

Enn Roos. «Nõukogude Liidu kangelane A. Repson» (kips)

Aleksander Pilar. «Uurali tehas» (akvarell, 1977)

Arnold Alas. «Kareda sadam» (õli, 1977)

TALLINNA ÜLIKOOL Akadeemiline Raamatukogu

ITAALIA PLAHVATAV NOORSUGU JA KOMMUNISTID

ALEKSANDER MIIDLER

Viimastel aastatel on Läänemaailmas üha sagenenud poliitilise iseloomuga vägivallaaktid. Palju kõmu on tekitnud Saksa FV ultrad (Bader-Meinhofi jõuk jt.). Viimastel nädalatel aga kõneleb kogu maailm Itaalia äärmuslastest, «Punastest briigaadidest». Viimased röövisid ja tapsid Itaalia poliitilises elus kaua aega tähtsat osa etendanud poliitiku Kristlik-Demokraatliku Erakonna liidri Aldo Moro, kes pooldas Itaalia kõigi demokraatlike jõudude (s. h. kommunistide koostööd).

Poliitiline ekstremism, vägivald ja ebakindlus näib arenenud kapitalistlikes riikides maad võtvat. Kõik see annab ilmekat tunnistust Lääne ühiskonda lõhestavast sügavast kriisist.

Siin avaldatav pilguheit Itaalia ühiskonna käärimisele ja Itaalia KP võitlusele Rahvusvahelise Töölisliikumise Instituudi vanemteadustöötaja filosoofiakandidaat A. Miidleri sulest on puhtinformatiivne, kuid tohiks luua siiski ettekujutuse probleemidest, mille ees seisab kapitalistlik ühiskond, s. h. tööliskiass.

Möödunud aasta veebruaris tungisid fašistlikud äärmuslased Rooma ülikoolilinnakusse, märtsis ja aprillis lisandusid provokatsioonid ka noorsoo ja üliõpilaste endi võitlusse oma õiguste eest, andes nende meeleavaldustele vägivaldse ilme, mis nõudis politsei sekkumist. Roomas sai mitu karabinjeeri surma, mitmed haavata. Samasuguseid lahinguid löödi Bolognas. Nii Roomas kui Bolognas osales hulgaliselt teistest linnadest saabunuid.

Toimunu eestvedajad ei varjanud avalikkuse eest ei oma osa sündmuste käigus ega ka oma nime. Tegemist oli arvukate ülivasakpoolsete rühmitustega, nagu «Kommunismi nimel võitlev proletaarse ühtsuse partei», «Proletaarne avangard», «Töölisautonoomia», «Töötajate liikumine sotsialismi nimel», «Võitlus jätkub», «Kommunistide Liiga», «Relvastatud võitlus kommunismi eest», «Relvastatud proletaarsed rakukesed», «Punased brigaadid», «Punane täht», «Uued partisanid», «Üliõpilased '77» ja ka «Kehakultuurikollektiivid».

Mullu suvel ja sügisel käis Itaalia Kommunistliku Partei (IKP) ja vasakpoolsete radikaalide vahel äge avalik, aga ka varjatud võitlus mõjuvõimu pärast noorsoo hulgas. Märtsis tehti mõjuvõimsa «Töölisautonoomia» koosolekul Milanos ettepanek luua mitmest ülalloetletud rühmitusest tugev poliitiline erakond, mis oleks IKP-le alternatiiviks ja kannaks nime «IKP-st vasemal».

Mõned mainitud rühmitused kogunesid septembris Bolognasse, avaldamaks nii valitsusele kui IKP-le protesti avaliku korra kaitseks tarvituseele võetud «revolutsioonivaenulike» meetmete vastu. (Valitsuse samme oli teatavasti toetanud ka IKP.)

Novembris kogunesid Arezzosse mitme ülivasakpoolse koondise peamehed, muutmaks alternatiivi IKP-le ja võimul olevale valitsusele tegelikuks. Opositsioonierakonna nimeks valiti «Proletaarne demokraatia».

I. Nähtustest ja neid liikuma panevatest jõududest

Nagu nüüd on lõplikult selgunud, said Bologna märtsisündmused teoks vasak- ja parempoolsete äärmuslaste ühispingutuste viljana. Viimaste kilda kuulusid «vasaklaste» heaks töötanud Kalaabria fašistid, propagandarühm «Aaria rass» Barist, «Rahvuskristliku rinde» liikmeid (arvatavasti Messinast). Viimased esindavad üliõpilasfašistlikku liikumist. Vägivallatsejate relvastus oli juhuslik — ketijuppidest revolvriteni. Juhuslikkust «korvas» aga tulirelvade «põhimõtteliste» pooldajate, rühmituse «P. 38» osavõtt. «P. 38» märgib püstoli kaliibrit, mille abil on Itaalias viimastel aastatel palju poliitilisi mõrvu toime pandud. Koondis loeb oma ülesandeks tulistada «vaaraosid ja revolutsiooni vaenlasi».

Väärib tähelepanu, et vasak- ja parempoolsete terroristide ühisettevõtmisi toetas Sitsiilia ja Kalaabria maffia.

II. Vasak- ja parempoolsete ultrate ühistegevuse eesmärgid

«Pinge tekitamise strateegia» eesmärk on kutsuda elanikkonnas esile veendumus, et valitsus on võimetu tagama üldist julgeolekut. Vägivalla ja kuritegude levik süvendab inimestes kindlusetusetunnet, nördimust ja hirmu ning diskrediteerib lõppkokkuvõttes kodanlik-demokraatlikku riigikorda. See kõik on vesi nende veskile, kes püüavad maa poliitikatelge paremale kallutada. Itaalia kommunistid on jõudnud selgusele: mida enam nad koos teiste demokraatlike jõududega võtavad osa riigi juhtimisest, seda enam püüavad mõlemad äärmuslased omavahel liituda ning kinnitada rahvahulkadele, et mida demokraatlikum valitsus, seda jõuetum on see valitsema ja kriise vältima. Ultrad püüavad võita endile õigust esindada üliõpilaskonda ja üldse kogu noorsooliikumist. Ning selleks ei puudu ka teatavad objektiivsed eeldused.

III. Objektiivsed põhjused, miks vasak- ja paremäärmuslaste mõju noorsoole kasvab

Riigi majanduslik olukord, eriti Lõuna-Itaalias on raske. Tööpuudus on suurim noorsoo hulgas. Eriti raske on tööd leida diplomeeritud noortel. Tihti on põhjus kõrgharidussüsteemis, mis ei suuda lõpetajaile tagada vajalikku kvalifikatsiooni. Noorus tajub kõigi nende ilmingute juuri üsna ähmaselt. Ühest küljest on Itaalia noorte hulgas üsna laialt levinud heatahtlik suhtumine sotsialismisse või isegi sotsialistliku teadvuse alged, kuid teisest küljest on IKP võimalused kujundada neis teaduslikul sotsialismil rajanevat teadvust ometi üsna piiratud. Partei juhtkonda kuuluv Giuseppe Vacca rõhutas enam kui kolm aastat tagasi vajadust suurendada IKP kui «kollektiivse poliitilise kasvataja» rolli. Ent mainitud vastuolu pole aastatega leevendunud, vaid hoopis teravnenud. Uurimused kinnitavad, et noorte tööotsingud nihutavad tagaplaanile tarbe osaleda poliitilises elus. «Oma» majanduslike ning «oma ja ühiste» poliitiliste huvide eest võitlemist ei peeta ühe ja sama tegevuse lahutamatuteks osadeks. Pettumuse ja ükskõiksuse sulam tekitab ühtedes apaatiat ja passiivsust, teised juhib aga vägivallateele. Äärmusluse lõkkele puhkemine üksnes kinnitab neid uurimistulemusi.

Mõjukad ülivasakpoolsed «Üliõpilased '77», «Autonoomia pooldajad» jt. süüdistasid IKP-d tööliskiassi ja noorsoo huvide reetmises, tööliste ja valitsevate kristlike demokraatide vahel kõikumises. Spekuleeriti sellega, et noorsoo enamiku ebaküps poliitiline teadvus ei suuda kuidagi tõlgendada kommunistide kasuks seika, et kolme neljandikku kõigist seaduseelnõudest, mis on vastu võetud ajavahemikus 1948—1968, on toetanud ka kommunistid. Demokraatliku evolutsiooni poliitika pole aastate vältel IKP-le suurt edu toonud, küll aga on see veelgi suurendanud noorte seas valitsevat ideoloogilist segadikku.

IV. IKP poliitika sündmuste nüüdisjärgus

Eelkõige antakse endale aru asjade tegelikust seisust. Et kolm neljandikku töötuist on noored 14—29 aasta vanuses. Et praegune haridussüsteem üksnes suurendab tööpuudust. Kommunistid on võtnud eriti teraselt luubi alla Rooma ülikooli, mis on riigi suurim ja mõjuvõimsaim.

Nagu teada, vähendati mullu Itaalias rahaeraldisi haridusele. See viib õpetajate ja nende abiliste arvu vähenemisele, mis aga omakorda toob kaasa õpilaste arvu suurenemise klassis. Tagajärjeks on hariduse kvaliteedi langus.

Rooma ülikooli lõpetanute käekäigu analüüs kinnitab juba praegu, et lõpetanute ettevalmistus on allpool igasugust kriitikat. Asi pole parem teistes ülikoolides. Kõnekas on ajalehekuulutus: «Vajatakse noori insenere, kuid mitte Palermo ülikooli lõpetanuid.» Siinkohal tuleb lisada, et Palermo ja kogu Lõuna-Itaalia üliõpilasküsimus sisaldab paradoksi: üliõpilaskonnast värvatakse maffia liikmeid. Ülikooli lõpetanuist saavad «intelligentsed logelejad», kes töö leidmiseks vajavad «ristisade» soosingut.

Ent pöördugem tagasi Rooma ülikooli juurde, kus õpib 135 000 noort. Iga üliõpilase kohta on kõrgkoolis 3 m² kasulikku pinda, mõnes teaduskonnas alla 1 m², 32,3% sisseastunuist jõuab diplomini (Itaalias keskmiselt 31,4%). Ääretult suur on lõpetanute erikaal, kes ei tööta oma erialal. Rooma ülikool on ühtlasi tüüpiline näide üliõpilaskonna proletariseerumisest. Veel kümme aastat tagasi, kui üliõpilasrahutustes langes mitu politseinikku, ütles siseminister: «On ebaõiglane, et kodanluse võsud (s. t. üliõpilased. — Toim.) tapavad süstemaatiliselt töölisvõsusid (s. t. politseinikke. — Toim.).» Nüüd kõlaks see lause absurdselt, sest ülikoolid on eliidi õppeasutustest muutunud laiade hulkade kooliks. Rooma ülikool oli algselt mõeldud 20 000 üliõpilasele, nüüd on see arv seitsmekordistunud! Et suur osa üliõpilastest on tööliste lapsed, on tunduvalt muutunud üliõpilaskonna ideoloogiline ja poliitiline meelsus.

Kommunistid teevad selget vahet üliõpilase klassipäritolu ja tegeliku eluolu vahel. Just see viib teda proletariseerumisele. Ja ehkki kasvab üliõpilaskonna eneseteadvus, ei küüni see ometi IKP ideeliste seisukohtadeni. 1975. a. septembris hääletas Rooma ülikoolis IKP poolt ainult 11,8% üliõpilastest.

Enrico Berlingueri sõnade kohaselt (vt. «Unità», 16. I 73.) on hariduselu ümberkorraldamine ja majanduspoliitika Itaalia kommunistidele ühe ja sama protsessi kaks lahutamatut poolt, mis lõppeks peavad tagama täieliku tööhõive. Nagu märgiti IKP juhtkonna koosolekul 1976. a. novembris, ei vasta praegune Itaalia haridussüsteem mitte sugugi maa vajadustele. Kesk- ja ülikoolide õppekavad on aegunud. Samas aga avatakse üha uusi kõrgkoole, sealjuures piirkondades, kus on ette teada, et lõpetanuile pole tööd anda. Näiteks Kalaabrias avati hiljuti keeleteaduskond, mis koolitab sisuliselt kõrgharidusega töötuid.

Majanduse edendamise, tööpuuduse vähendamise ja hariduskriisi ületamise keerukate, vastastikku põimunud probleemide lahendamisel tuleb kommunistide meelest vältida noorsoo libastumist omavolile, vägivallale. Kõneldes Bolognas üliõpilaskommunistidele, sõnastas IKP peasekretär E. Berlinguer juba 1973. a. oktoobris oma partei strateegia selles küsimuses: «Võib-olla arvatakse, mida halvemad on meie maal üldised elamistingimused, mida suurem laos meil valitseb, seda märgatavamalt kasvavad revolutsioonijõud, seda reaalsemad on revolutsiooni väljavaated? See pole õige! Parempoolsed jõud, fašistid, iga masti tagurlased tahavad kutsuda esile majanduslikku ja ühiskondlikku krahhi, demokraatlike ja põhiseaduslike institutsioonide kriisi. Nad arvavad õigusega, et see viib neid võidule. Vaat mille pärast on tõeliselt edumeelne noorus valinud endale teise tee.» («Unità»,28. X 73.)

IKP seab oma eesmärgiks alustada noorsooga dialoogi, kuid tingimusel, et loobutaks õõnestustegevusest ja võideldaks äärmusluse vastu. Kommunistid möönavad, et parteisisese ning partei ja noorsoo vahelise talumatu lõhe tõttu on ultrad suutnud noorsooliikumises tugevasti kanda kinnitada. Kommunistide ja noorsoo kontaktide tihendamist peavad esimesed hädatarvilikuks. Ent kaasneva ohuna kardetakse kontaktide kasvamist kokkupõrkeks, mistõttu peetakse ülimalt tähtsaks pöörduda noorte poole avali südamega, püüdmata põigelda kõrvale poliitilisest poleemikast, hoidudes valmis vormelitest. Oluliseks peetakse oma ja teise poole vigade mõistmist, samuti vajadust eraldada noorte hulgast kurjategijad.

IKP juhtiva teoreetiku Giuseppe Vacca kinnitust mööda tunnustab kogu Itaalia töölisliikumine üksmeelselt ühiskonna sotsialistliku ümberkorraldamise eeltingimusena kodanlik-demokraatliku riigikorra demokraatlike vabaduste tarvilikkust. Sotsialismile ülemineku iseloom nõuab tööliskiassilt, et tekkinud ajaloolise liidu poliitilisi institutsioone ja kultuuritraditsioone mõjutataks järk-järgult oma teooria ja väärtushinnangutega. Sisuliselt tähendab see uue ajajärgu algust IKP tegevuses: see on kodanliku valitsusega opositsioonis olnud partei lõplik üleminek koostööle sotsialistide ja kristlike demokraatidega, et osaleda üha enam riigi juhtimises, püüdes sealjuures juhtimist kvalitatiivselt muuta.

Millisel määral on eeltoodud seisukohad omased üksnes IKP-le? Mille poolest õieti erineb IKP poliitika kõnesolevais küsimusis teiste traditsiooniliselt demokraatlike erakondade tegevusjoonest? Nad kõik, ka kristlikud demokraadid, kutsuvad ju üles demokraatlike jõudude ühtsusele.

Peab möönma, et IKP teoreetilised seisukohad ja praktilised tegevusjuhised evolutsioneeruvad üsna kiiresti. See avaldub ilmekalt ainuüksi möödunudaastastes parteidokumentides. Et tegemist on pulbitseva, võib-olla ka suuremate muudatuste ajaga, on Itaalia kommunistidel paljudki asjad veel ebaselged, palju analüüse lõpetamata. Kuid üks on selge: IKP, Itaalia Sotsialistliku Partei ja teiste demokraatlike jõudude tegevusühtsus on nüüd tunduvalt suurem kui 60. aastate algul. Ühiselt mõistetakse kogu maad haaranud kriisi ületamise vajalikkust.

Luigi Longo rõhutas mullu oktoobris IKP Keskkomitee pleenumil, et suurema selgusega tuleb sõnastada kommunistidele vaenulikud seisukohad ning täpsemalt nimetada oma vaenlased. Majanduse ja riigiaparaadi uuendamise vaenlastele tuleb anda hoop. Nendest, kes iga hinna eest, kas või õõnestustegevusega, diskrimineerivad kommuniste, tuleb jagu saada. Ja samas lisatakse: Itaalia ühiskonna uuenemine peab toimuma säiliva demokraatliku riigikorra raames.

Itaalia kommunistid on korduvalt teinud kristlikele demokraatidele ettepaneku tihendada poliitilist koostööd, kuid nood on ikka ja jälle vastanud keeldumisega.

Millised on IKP viimase aja poliitilised saavutused? Kommunistidel õnnestus avaldada survet ülivasaklaste septembrikokkutulekule, mistõttu ekstremistide löögirusikas, «Relvapartei» osutus noortest äralõigatuks. Alates juulist käib äge võitlus 1975. a. kinnitatud avaliku korra kaitse seaduse ümber. Itaalia Radikaalne Partei ja vasakäärmuslased («Võitlus jätkub», «Töötajate liikumine sotsialismi nimel») võitlevad selle seaduse tühistamise eest. 19. novembril leidis IKP ja noorkommunistide eestvõttel Paduas aset massimeeleavaldus. Üle viie tuhande inimese taunis poliitilise terrorismi ja vägivalla kasvu.

V. Itaalia kommunistide tulevikustrateegia teravate noorsooprobleemide lahendamisel

1. Noorsuqu ja töö: a) avaldada valitsusele survet, et see tööstuse ja põllumajanduse ümberkorraldamisega, vähendaks tööpuudust; b) stabiliseerides koolide ja kõrgkoolide töö, suurendades õpetajaskonda ja valmistades ette haridusvõrgu ümberkorraldamist, tõsta haridustase Itaalia nüüdisvajaduste kõrgusele.

2. Noorsuqu, Kommunistlik Partei ja selle poliitilised vastased: a) suurendamaks IKP osa rahvusliku kriisi ületamisel, luua liit teiste traditsioonilisi erakondadega nn. ajalooline kompromiss; b) jagada mainitud erakondadega vastutust kõige eest, mis sünnib noorsoo huugas; c) luua IKP poliitilise vaenlase, äärmusluse vastu noorsoo teadvuses eitav hoiak.

3. Noorsuqu, Kommunistlik Partei ja kodanlik riik: a) osaleda valitsuses, eitades põhimõtteliselt riiklikku tsentralismi kui konstitutsioonilist vägivalda, lähtuda poliitilise pluralismi strateegiast; b) süvendada administratiivset detsentraliseerimist, laiendada kohalike juhtimisorganite võimutäiust; c) kaitsta kodanlik-demokraatliku riigi põhilisi konstitutsioonilisi väärtusi; d) püüda minna kapitalismilt sotsialismile üle rahulikul teel.

4. Noorsuqu ja kultuur: a) mõista hukka nihilistlik suhtumine olemasolevaisse kultuurivormidesse, püüdes viia rahvahulgad neist osasaamisele; b) detsentraliseerida ja demokratiseerida kultuuriväärtused.

Sellised on Itaalia kommunistide strateegia kõige silmatorkavamad jooned nende ees seisvate teravate noorsooprobleemide taustal.

MÕNEST TEKSTOLOOGIAPROBLEEMIST

seoses kirjandusloo õpetamisega

ENDEL NIRK

Kirjanduslugu on (nimigi näitab seda) ajalooline distsipliin. Järelikult peaks siin kehtima ka see historistliku käsitluse kõigutamatu põhimõte, et objekte ei tule mitte üksnes vaadelda nende tekkeperioodi seostes ja sõlmitustes, vaid ka analüüsida ning hinnata niisugustena, nagu nad tollal olid. See täiesti enesestmõistetavana näiv, põhjendamist mittevajav nõue ei leia aga kirjandusloo käsitlemisel ja eriti kirjanduse õpetamisel iga kord niisama enesestmõistetavat arvestamist, vahel osutub sellest juhindumine koguni peaaegu võimatuks. Põhjusi võib olla mitmesuguseid.

Kirjandusteos, erinevalt kord lõpliku kuju saanud taiestest, sarnaneb ses suhtes arhitektuuriteosega, et tema juures on võimalik ette võtta «ümberehitamisi», vahel korduvaidki. Selleks saab muidugi õigus olla — nii moraalne kui ka juriidiline — ainuüksi autoril enesel (hea vähemalt seegi!) ja loomulikult asub kirjanik vanemas eas niisuguse töö juurde kindlas veendumuses, et ta kunagi mööda aegadel tehtut parandab. On palju häid näiteid nii meilt kui mujalt, kus hilisem töötlemine osutus tõepoolest tulemusrikkaks ja tõstis oluliselt teose kunstilist taset, tegi selle esteetiliselt täiuslikumaks ilma ajastupärast ilmet ja laadi kahjustamata, ammusele teosele uusi arusaamu külge pookimata. Niisuguse väga hoolika, stiilitundliku ja vastutustundelise (korduva) redigeerimise näiteks võiks olla eeskätt Fr. Tuglase loomingu uuestiavaldamisel tehtud töö: sellega andis autor omaaegseile kunstilistele taotlustele n.-ö. viimase lihvi. Sellisel puhul kuigivõrd probleeme ei teki peale vajaduse teoste tänaseile tundmaõppijaile osutada, et sõnastusliikku viimistlustööd on kirjanik jätkanud ka hiljem. Kuid on hoopis teistsuguseid parandamise-ümbertegemise juhtumeid ja just nende puhul satume hätta, seda suuremasse hätta, mida ulatuslikumad ja lihtsustavamad need nn. parandused on. Teinud on need ometi autor ise, kelle viimset tahet peetakse editsioonialaseks raudseks reegliks, ja nõnda käibivad suurtes tiraažides teosed, mis pole kasutatavad kirjandusloolisel autentsete tekstidena.

Esimesena meenuv ja küllaltki kõnekas näide on siin Mait Metsanurga «Punane tuul», teos, mille analüüsist kõrgkoolide eesti filoloogidele kirjanduslugu õpetades mitte kuidagi mööda ei saa põigata. Aga kumba siis analüüsida: 1950. aastate algupoolel vastavail kirjastusepoolseil näpunäiteil ümbertehtud teksti või 1928. a. ilmunud teost (mille lektüüriks soovitamine on kaunis lootusetu)? Erinevused osutuvad tunduvaiks ja kaugeltki mitte kõiges uuema redaktsiooni kasuks. Muidugi on parandused tehtud hea eesmärgiga ja enamasti suunatud teoses algselt ilmnenud ideelise ebaselguse kõrvaldamisele. Kuid seda on üritatud liiga otsejooneliste vahenditega, mille dikteeris toonane vulgaarsotsioloogiliste lihtsustuste õhkkond, ja resultaadid on suuresti küsitavad, sest see, mis oli karakteerne 1920. aastate Metsanurgale, on asendunud millegagi, mis oma näilise edemuse juures pole tegelikult ei liha ega kala. Vaadelgem seda asja pisut lähemalt (osalt toetudes varalahkunud A. Pärsimäe siiani käsikirjas seisvale Metsanurga-monograafiale).

Kõige tunduvamalt on «Punase tuule» teises redaktsioonis muudetud peategelase kuju. Teenijatüdrukust vallavanema miniaks saanud Alma on nüüd märksa kindlam töörahva võitluse toetaja ja teose lõpul on avatud tema teadlikuks revolutsionääriks kasvamise perspektiiv. Muudetud on Alma vahekordi oma mehe Antsuga, vastupidiseks pööratud tema suhtumine jumalasse. Need olulised, osalt kardinaalsed muutused on läbi viidud rutakalt ja pealiskaudselt, ilma veenva motiveeringuta. Veel halvem aga — pole enam õiget sisemist järjekindlust, arengujoon kaotab pidevuse. Teisenenud pole mitte üksnes Alma ellusuhtumine, vaid ka karakter: ta on tunduvalt iseseisvam, otsusekindlam, omapäi toimivam. Nõnda on kahanenud romaani peategelase siseheitluste osatähtsus ja seevastu esiplaanile nihkunud väliskonfliktid; teose psühholoogiline kude on hõrenenud. Mis puutub Loo Antsusse, siis nüüd on rohkem rõhutatud tema kui peremehe vaenulikkust maatameeste ja revolutsioonilise võimu vastu; teravam on ka tema rahulolematus Alma hoiaku suhtes, avaldudes romaani lõpus õigegi drastiliselt: mees otse kahjurõõmutseb, kui tema armastatud naine sülelapse juurest vangi viiakse! Kõik see pole küllalt põhjendatud ega loogiline, liiatigi tundis Ants oma tulevase sotsiaalseid suhtumusi juba enne abiellumist. Töölisaktivisti ja punaväelase Kaarli suhtes on toimitud vastupidiselt: ta on puhastatud omadustest-seikadest, mis võiksid varju heita temale kui revolutsioonisõdurile. Aga et mitmedki neist joontest olid maalt pärineva vabrikutöölise hingelaadile iseloomustavad, siis on Kaarel Verihurm kaotanud mõndagi oma ajastuseosest ja sellega ka suure osa elulisest usutavusest. Kõigi nende modifikatsioonide tagajärjel on sugenenud sündmustikulisi motiveerimatusi ja otseseid vasturääkivusigi pingutatusest kõnelemata. Kahe leeri esindajate karakteristikas on rõhukama kontrasteerimise eesmärgil pandud paksult värve, kuid tulemuseks pole mitte tugevam veenvus, vaid elukujutuse ilmne primitiivsemaks muutumine. «Punase tuule» esikväljaande kompromisslahendus oli tõepoolest nõder ja teoses antud üldise tegelikkusekujutusega ideelises ebakõlas — ja just niisugusena tollal autori maailmamõistmisele tunnuslik. Muudetud redaktsioonis on konflikti teravdamisega kesksete kujude vahel püütud ette valmistada romaani uut lõpplahendust: Alma ja Antsu arengukäik viib eri suundadesse, erinevate ellusuhtumiste kompromiss pole võimalik. See kõik oleks hinnatav, kui antud teostuses poleks uue lahenduse juurde jõutud tegelaste inimlike suhete lihtsustamise teed mööda. Karakterid on muutunud ühekülgsemaks ja skemaatilisemaks, karakterite süsteemis on toimunud psühholoogiline deformatsioon, mis omakorda nõrgendab ajajärgu koloriiti, ja mõistagi ei soodusta, vaid pärsib ajastu tõe tabamist. Ideoloogilised korrektiivid on tehtud eluja kunstitõe arvel.

Kumb on nüüd siis tõeline «Punane tuul»? — Ei tohiks olla kahtlust: kirjandusloolise käsitluse põhiobjektiks peab jääma algredaktsioon, teos niisugusena, nagu ta oma ajas lugejate ette saadeti. Minevikku ennast pole võimalik ümber teha ja jätkem ka minevikukirjandus niisuguseks, nagu ta tõeliselt oli. Parimategi eesmärkidega töötlus osutub ajalooliselt vaadatuna ometi ebaehtsaks. Olgu küll autoril enesel formaalselt täielik muutmisõigus, aga üldtuntuks saanud ja kirjanduslukku läinud teos polegi enam üksi kirjaniku, vaid üldrahvalik omand, ja selle ümbertegemine hoopis uuel ajaloojärgul osutub õige küsitavaks ettevõtmiseks.

Või kui, siis tehtagu juba selge vahe, nagu tegi seda R. Sirge, pannes oma esikromaani hilistöötlusele uue pealkirjagi — «Tulukesed luhal». On kaks eri teost samal ainestikul: üks 1929. a. ilmunud «Rahu! Leiba! Maad!», mis kuulub sinna kõigi oma ajastust ja autori tollasest suutlikkustasemest tulenevate iseärasustega, ja teine, 1961. a. ilmunud romaan, mis kuulub eesti nõukogude kirjandusse ning esindab Sirge hilisloomingut. Aga eks osuta needki jõupingutused, mida kirjanikult kolme aasta vältel tema võimete tipul nõudis vana teose ümbertegemine, kui keerukas ja koguni tänamatu on niisugune üritus (sest sajaprotsendilise kordaminekuni ei suutnud kõigele vaatamata jõuda ka tema). A. Jakobsoni aastaid kestnud vaevanägemine oma esikteosega «Vaeste-Patuste alev» jäigi kirjaniku surma tõttu pooleli ja osutus nõnda täiesti viljatuks.

Viimase «Valitud teoste» kasutamisel põrkame sageli nendesamade probleemide vastu: nõukogude-eelsete tööde sõjajärgses redaktsioonis on mõndagi muutunud tolle parandamiseaja vaimus. Tegemist ei ole seejuures niivõrd kunstilise viimistlusega, sõnastusliku täpsustamisega kui just ideeliste ümber- ja ülerõhutamistega, mis mõnelgi puhul osutuvad tegelaskujude, sündmuste loogika ja teinekord ka ajastu tõepära suhtes vaieldavaks või koguni meelevaldseks. Näiteid võiks tuua nii jutustustest kui ka romaanidest, üks silmahakkavamaid vahest «Vana kaardiväe» lõpplahendus: kui algredaktsioonis murdis peategelane end välja läppunud-roiskuvast burši elu õhkkonnast, siis uues on ta allakäinuna Emajõkke ära uputatud... Täiesti erinevais redaktsioonides on L. Kibuvitsa «Soomustüdruk», 1957. a. väljaanne terveni poole mahukam 1932. omast (siin oli küll tegemist omaaegsete kirjastuse nõudel tehtud kärpimistega ja tollal väljajäänu väidetava taastamisega — ent ühtlasi ikkagi ilmse töötlemisega). Sügavutiulatuvate muutmiste teed on hiljem läinud mõni teinegi kirjanik. Nõnda ei saa A. Hindi «Tulemehe» 1973. a. väljaannet pidada autori varasemat loominguperioodi tõepäraselt esindavaks, sest see erineb ideearenduselt ja peategelase suunavõtmistelt õige suuresti 1939. a. ilmunud esikväljaandest.

Kuuldavasti on nüüd lõpuks ometi kirjastamisel «Vaeste-Patuste alevi» uusväljaanne, mis õigest tekstoloogiaprintsiibist kinni pidades avaldatakse 1937. a. ilmunud teise trüki järgi. See romaan, millel on oma kindel kirjandusloolline osa, jäi sõjajärgseil aastakümneil nii laiema lugejaskonna kui ka kirjandusloo õppijate ees suletuks — autori enese soovil, kes kavatses anda teosest «õigema» ja ideoloogiliselt voolujoonelisema redaktsiooni. Aga tänasel lugejaskonnal, filoloogide noorim põlvkond kaasa arvatud, peaks juba olema enesel küllalt teadlikkust ja pilguselgust, et lugeda omaaegset teost vajaliku kriitilisusega, laskmata end eksitada autori toonastest osalistest mõtteummikutest. Kirjandusloolisel huvipakkuv on meile seegi teos just nimelt niisugusena, nagu ta esindab oma aega ja noort tööliskeskkonnast kirjandusseastujat oma ajas.

Õige lühidalt ka K. Ristikivist, kirjanikust, kes oma romaaniloomingu paremikuga seisab kindlalt eesti kirjandusloo suurte kujude hulgas. Nüüd, mil autori ajalik elukäik lõppjaamani jõudnud, ei peaks enam olema tarvidust viivitada tema peamiste teoste kättesaadavaks tegemisega. Ristikivi nn. Tallinna triloogia kuulub meie romaaniklassikasse, sinna kõrvale paigutuvad ligikaudu samaväärseina pagulusummikut dokumenteeriv «Hingede öö» ja ulatuslikust ajaloopildistuste sarjast vähemalt «Rõõmulaul», «Nõiduse õpilane» ja «Lohe hambad». Mis sellest, et viimased võõrsil loodud, see on ometi kirjanduspärand, mis kuulub eelkõige meile, meie lugejaskonnale.

Lõpuks veel tagasi tulles kirjandusloolisel tähelepanuväärsete ja tundmaõpetatavate teoste praegu käibivate tekstide juurde tahaks toonitada üht: aktsepteeritud redaktsioonide puhul (Vilde, Suits, Tammsaare, Tuglas jt.) peab alati olema selge, missugust, millisest ajast pärinevat teksti käsitletakse. Üks asi on ju näiteks «Karikas kihvti» aastast 1893 ja hoopis teisel kunstilisel tasemel sama teose hilisredaktsioon (millele korduvalt õigusega osutas V. Alttoa). Õigegi suuri erinevusi on «Tõe ja õiguse» III köite esitrüki (1931) ja viimase väljaandega käibesse toodud teksti vahel (jäägu siin hinnanguline suhtumine tõstatamata). Uurijad (selles pole kunagi kahtlemist olnud) saavad lähtuda üksnes ajalooliselt autentsest, esitrüki redaktsioonist, muidugi tähele pannes ka kõiki hilisemaid parandusviimistlusi. Tingimata vajalik on aga seda arvesse võtta kirjandusloo õpetamisel, vähemalt kõrgkoolis, kus saavad ettevalmistuse tulevased kirjandusõpetajad.

Kirjandusõhtut «Noortelt noortele», mis peeti 10. mail Kirjanike Majas, juhtis Julius Ort. Teisel pildil oma loomingu esitajaid: Allan Roosileht, Simo Kurik, Kalev Kesküla, Juhan Habicht, Kirsti Oidekivi, Rein Raud, Heiti Habicht ja Doris Kareva.

BULGAARIA KULTUURI PÄEVAD

Kõigis liiduvabariikides leiavad aset Bulgaaria kultuuri päevad, mis on pühendatud 100 aasta möödumisele vennasriigi vabanemisest Osmani ikkest. Eelseisvast sündmusest teatati Nõukogude ja välismaa ajakirjanikele korraldatud pressikonverentsil, mis toimus 15. mail Moskvas. Sellest võtsid osa Bulgaaria delegatsiooni liikmed.

Pressikonverentsil rõhutati, et oma ulatuselt kujunevad need kultuuripäevad bulgaaria rahva kultuuri suurimaks ülevaatuseks, mis kunagi on korraldatud NSV Liidus. Meile saabuvad juhtivad loomingulised kollektiivid ja interpreedid, nende hulgas Sofia Akadeemiline Ooperi- ja Balletiteater, laulu- ja tantsuansambel F. Kutevi juhtimisel ning Sofia Filharmoonia sümfooniaorkester. Kesknäitusesaalis avatakse suur kujutava kunsti ekspositsioon «Kangelastegu, tänu, sõprus.»

Bulgaaria kultuuri päevad algasid 16. mail NSV Liidu Suures Teatris ja kestavad 25. maini.

JURI BONDAREVI «KALLAS»

Juri Bondarevi romaan «Kallas» sai kuidagi otsekohe üldtunnustatuks. Ebatavaline oli seegi, et teose avaldasid üheaegselt kaks loetavamat ajakirja «Ogonjok» ja «Naš Sovremennik». Kummalgi neist on arvukas lugejaskond. Samal aastal (1975) avaldati romaan veel massitiraažiga «Roman-Gazeta» kahes numbris. Nüüd on teos ilmunud ka J. Bondarevi teoste kaheköitelises valikkogus, dramatiseeritud ning edukalt lavastatud N. Gogoli nimelises teatris Moskvas. Kui arvata kokku romaani kõigi üksnes venekeelsete väljaannete tiraažid, siis saame aukartust äratava arvu. Raske oleks nimetada mis tahes teist tänapäeva nõukogude kirjaniku teost, mida oleks suhteliselt lühikesel ajavahemikul välja antud nõnda suures kogutiraažis. Ometi pole nõudmine ammugi veel rahuldatud ja teos ei püsi raamatukogurliiulitelgi. Suhteliselt kiiresti tõlgiti «Kallas» ka eesti keelde. Kui nõnda võib öelda, langesid seekord lugejaskonna tunnustus ja ametlik heakskiit ühte: J. Bondarevi romaanile «Kallas» anti mullu Nõukogude Liidu riiklik preemia.

Skeptilisel lugejal võib tekkida seaduspärane küsimus: kas ei osuta säärane menu odavat väljapakkumist, osavat sõnaseadmist, andeka jutustaja oskust tabada lugeja kõige tundelisemat kohta? Võib-olla on autor peenelt balansseerides osanud meeldida kõigile? Võib-olla on tegemist vaid moodsa teosega, mille menumelu meenutame mõne aja möödudes sarkastilise muigega? Ma ei esita neid küsimusi sugugi üksnes retooriliselt. «Kallast» tülinoriva pilguga lugedes leidsin selles nii kirjanduslikku ilutsemist kui ka odavat põnevusetaotlust, nii liigutavat melodramaatikat kui ka lõivumaksmist ajavaimule, mis pärast Helsingi kokkulepet avaldub pingelõdvenduse idee kirjanduslikku illustratsioonina. Raamatuid neelava lugeja jaoks leidub teoses õige palju köitvat: küll ebatavaline, nii nukker armastus ning intiimse baari kirjeldus, (kuigi mitte väga üksikasjaline, aga siiski), küll Hamburgi Sankt Pauli tänava seksitööstuse pildid, küll kuueaastase poja liigutav surm, küll filmlikult paljutõotav stseen kaklusest restorani «Baltšug» juures ning armunud peategelase ootamatu surm lennukis . . .

Peale selle mainisid kriitikud «Kallast» ajakirjas «Voprossõ Literaturõ», arutledes veel mitmeid romaani olulisi puudusi: «idee geomeetrilisust» (L. Fink), «süžeeblokkide lihtsustatust» ja «romaani kahjustavat mitmestiililisust» (A. Botšarov), «ajakirjandusliku kerglusega lahendatud tõsiseid probleeme» (V. Sokolov). Enamik kriitikuid on ühisel arvamusel, et Lääne eluviise kujutab Bondarev pealiskaudselt ja mingi ebatõsise hõlbuga («kõik on justkui adapteeritud teadvuse kirja pandud»), et väga edukas, härraslikult blaseerunud kirjanik Nikitin ei ole sügav ega huvitav ja seetõttu jääb silmanähtavalt alla leitnant Nikitinile.

Kuid ometi tunnistasid kriitikud üksmeelselt Bondarevi romaani tähelepanuväärseks nähtuseks tänapäeva nõukogude proosas: teos tähistab uusi arenguradu. Romaanis on tõepoolest palju hämmastavalt sügavaid lehekülgi, mis haaravad psühholoogilise tõe ja emotsionaalse pingega. Pole kahtlust, et kirjanikule endale on see teos etappiloov, kirjanikuküpsuse ja -meisterlikkuse piisavalt kõrge kallas.

Üldiselt valitseb arvamus, et romaani parimad leheküljed on pühendatud sõjale. A. Botšarov isegi leiab, et «kompositsiooniliselt kujutab romaan endast suurepärast sõjanovelli, mille arendust teenib publitsistlik raamistus». Ja mis peaasi — too sõjanovell ei korda neid silmapaistvaid sõjanovelle («Pataljonid paluvad tuld» ja «Viimased kogupaugud»), millega Bondarev suurde kirjandusse astus. Just nimelt ei korda, ent jätkab ja arendab neid. Romaani «Kallas» teine osa, mis käsitleb sõda, on meie sõjaproosat rikastanud uute karakteritega (täiesti uus on Meženini loomus), uute konfliktidega (uuena avaneb Knjažko ja Granaturovi, Nikitini ja Meženini, Nikitini ja Granaturovi konflikt). Uus on ka ootamatult lõkkele löönud armastus Nõukogude ohvitseri Nikitini ja saksa tütarlapse Emma vahel, armastus, mis võidab, hoolimata neid lahutavast hirmsast sõjajõust ja vihkamisest, hoolimata sotsiaalseist, rahvuslikest ja keeletõkkeist. Palju on juba kirjutatud sellest, et tollel armastusel lasub romaani ideelises ja kujundisüsteemis põhimõtteliselt oluline koorem teose sõjavastase, humanistliku mõtte avamisel.

Romaani sõjaosa tähtsus ilmneb täie selgusega, kui heita kriitiline pilk tänapäeva nõukogude sõjaproosa arengule. 70. aastate algul hakkas meie sõjaproosa märgatavalt tühjalt jooksma, üha sagedamini hakkas tekkima kordamisi, juba kirjanduses vilksatanud situatsioone, konflikte ja tegelasi. Isegi kriitikas hakkasid ilmnema väga ettevaatlikud kriisiaimused. Nähtavasti võib praegu juba täie õigusega öelda, et romaani «Kallas» sõjaleheküljed tõid tänapäeva nõukogude sõjaproosasse vastset ja värsket hõngu.

Siiamaani on Bondarev alati olnud kunstiliselt veenvam ja selgem, kui ta käsitleb sõda. Nüüdisaja elust kirjutades on ta saavutanud tulemusi üksnes juhul, kui rahuvaikust nähakse rindevõitleja, Bondarevi põlvkonna ja saatusekaaslase silmade läbi. Ja «Kaldas» nagu romaanis «Vaikuski» on Bondarevil väga hästi õnnestunud anda edasi oma eakaaslaste tundeid ja lootusi pärast võitu, kõigepealt aga lootusi lähedasele, päikeselisele tõotatud kaldale. «Neljakümne viiendal aastal uskusin ma,» ütleb romaanis «Kallas» Nikitin, «et pärast sõda kõik muutub, et kogu maailmas algab pidu, millel ei tulegi lõppu. Neljakümne kuuendal ja neljakümne üheksandal aastal ma ei mõelnud enam niimoodi. Siis algas «külm sõda» ja maailm jagunes lõplikult kahte leeri . . .» Tema teoste parimad kujud alates Boriss Jermakovist novellis «Pataljon palub tuld» kuni Vadim Nikitinini romaanis «Kallas» kuuluvad põlvkonda, kes läksid rindele kaheksateistkümneaastaste poistena.

Selles mõttes on Bondarev sõjapõlvkonna kirjanik. Iseloomustades seda põlvkonda Bondarevi kohta kirjutatud raamatus, hüüatab kriitik O. Mihhailov: «Tule jumal appi! Kolm protsenti tollest põlvkonnast jäi elama. Kui paljuke on neid jäänud tänaseks! Kelle jätsid terveks kuulid ja killud, selle haarasid haigused, mis tekkisid tohutust ülepingutusest.»

Mitmes kirjutises, nagu «Minu põlvkond», «Minu lugejatele», «Pilk eluloosse» jt., mis ilmusid kogumikus «Tõe otsinguil» (muide, seegi on oluline kallas kirjaniku looming ulises evolutsioonis), kõneleb Bondarev oma põlvkonna nimel. Seejuures saab selgeks, et oma parimates teostes püüab ta täita moraalset kohustust, tasuda vabatahtlikult võetud kõlbelist võlga, olla selle põlvkonna hääl, kellest jäi elama vaid kolm protsenti. Seepärast ei tähenda Bondarevile sõja karm mälestus mitte üksnes kirjandust, mis toob raha ja kuulsust, vaid ka igavesti teadvuses ja südames kuumalt hõõguvat tuhka, mis ei lase kustuda kohusetundel ega südametunnistusel.

Sellega on Bondarevi puhul kahtlemata seotud arusaamad kirjaniku suurtest kohustustest ja vastutusest maailma ning inimkonna saatuse pärast. Siit kasvab omakorda välja tema õpetlik toon, paljudes tema kirjutistes ja kõnedes esinevad propageerivad noodid. Pean ausalt tunnistama, et Bondarevi õpetlik hoiak tekitas minus algul nördimustunde, tundus olevat kuulsusest joobunud inimese poos. Nüüd mõistan, et kirjanik ei pea õpetamist oma õiguseks, vaid näeb selles koguni oma kohustust.

Bondarevi puhul on sellega seotud ka arusaamad tõelise kirjaniku elust ning saatusest, millest ta samuti sageli kõneleb ja mida kunstiliselt üritab kehastada kirjanik Nikitini näol romaanis «Kallas».

Ja lõpuks on sellega seotud kõlbluse, headuse, armastuse, kohustuse ja südametunnistuse probleemid Bondarevi loovas teadvuses, too kategooriline imperatiiv, mida ta järjekindlalt ning kindlameelselt kuulutab oma kirjutistes, mida järgivad tema parimad tegelaskujud, nagu näiteks Novikov, Kuznetsov ja Knjažko.

See kõik üheskoos aga määrab Bondarevi loomingu teravdatud kõlbelisusetunde ning kallaku elu ja surma, hea ja kurja, elu mõtte ja eesmärgi filosoofiliste eksistentsiküsimuste poole. Romaanis «Kallas» esitatakse need küsimused vahel otserünnakuga, vahel pealiskaudselt, kuid iseloomustavad on kirjaniku püüdlused esitada peaaegu iga konkreetset fakti üldisemas, üldinimlikus rakursis, aja ajaloolises liikumises. Kriitik O. Mihhailov on selles seoses juba märkinud episoodi, milles Nikitin satub restorani «Baltšug» juures vastamisi mürgeldajate jõugu peamehega.

See arg, alatu ja ilge põhjakäinud tüüp, kes Nikitinit miilitsas jultunult laimab, äratab temas karakteersete assotsiatsioonide ahela, talle meenuvad Meženin ja Juudas Iskariot. Kohutava kättemak-

---

MA LANGESIN ESIMESEL SÕJASUVEL

JUHAN PEEGEL

Fragmentaarium

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 14)

«Poisid, luure tuleb välja saata, asi pole enam õige,» tuli meie juurde leitnant Viirsalu. «Jalavägi teeb sedasama. Lähme otse müra suunas.»

Leitnant Viirsaluga läks kaasa kolm meest.

Vahepeal hakkas kõnelema ka Saksa rinne meie ees. Tuli korralik sabin miine ja niipalju, kui selles madinas kuulda õnnestus, tärisesid eespool ka automaatrelvad. Vasakul ja paremal aga jätkus lahingumüra endise ägedusega. Polnud see ei ligemale tulnud ega kaugemale läinud.

Möödus pool tunnikest ja siis oli paremal tiival vaikus. Nii ootamatult, kui lahing seal oli alanud, niisama ootamatult see ka katkes. Pisut hiljem vaikis müra ka vasakul, ainult otse ees käis päris kõva ja korralik lahing.

Patareikomandör andis torudele uued seaded ja meie vanad kolmetollised hakkasid tööle: tulistasime Saksa positsiooni otse meie ees.

Keset seda raginat ilmus tagasi leitnant Viirsalu oma meestega, kelle vahel kaunis vastumeelselt astus pikk, blond ja prillidega Saksa «unter». Ruudi oli esimene, kes vangi silmas.

«Kuuten morjen, Berliini sitaööbik, vii jeets?» hõikas ta sakslasele.

«Seekord on sul tuline õigus,» vastas leitnant Viirsalu, «see on tõeline ööbik.»

Samas selgus kogu lugu. Eikellegi maale oli kuidagimoodi kindlasti juba öösel läbi nõrgalt valvatud soo — roomanud seesama «unter», kaasas võimas valjuhääldaja, kust siis heliplaadistatud lahingumüra kostma hakkaski. Mehike oli oma müramasinaga nii ametis, et tema kinnivõtmine olnud üsna lihtne. Talle hüpati lihtsalt selga ning murti kägarasse, enne kui ta niutsudagi sai. Hetkega tehti ta relvituks.

Sakslaste plaan oli lihtne: müramasinad tiibadel pidid looma illusiooni läbimurdest, samal ajal rünnati eest. Tekkinud paanikas pidi tõeline rünnak igati õnnestuma. Plaan ei läinud aga läbi: müramasinad likvideeriti ja ka otserünnak löödi pärast umbes tunniajalist vastupanu kenasti tagasi.

Vangivõetud sakslane oli ilmselt väga sügavasti hämmeldunud, sest ta käitus nagu kuutõbine. Tõepoolest, jahmumiseks oli põhjust enam kui küll. Kõigepealt muidugi see, et lollid venelased, need harimatud asiaadid, ei pannud kohe punuma, kui ta oma häälekõvendaja kindlaks määratud kellaajal sisse lülitas. Teiseks ei suutnud ta endale andeks anda, et tema, Jena ülikooli tudeng, laskis end nii lollisti vangi võtta mingitel mühakatel, kes kõnelevad täiesti arusaamatut barbaarset idioomi ning nüüd ilmselt tema üle irvitavad, lõuad laiali. Ja see kõik pidi juhtuma nüüd, kus Venemaa on sodiks tambitud, Moskva ning Leningrad otse käeulatuses! Kõige rohkem aga rabas teda, et see puruks jahvatatud armee ei tea ise veel oma lootusetut olukorda: näe, üks mees vitsutab suppi ja haukab isukalt leiba kõrvale: see võllaroog, kes talle imelikus saksa keeles selle imeliku tervituse hõikas, seletab nüüd teistele midagi niisugust, et need naeru käes kõverasse kisuvad. Nutma peaksid nad, lollikesed!

Patarei haugatas kõigist torudest, mis olid üsna siinsamas, meetrit paarkümmend eespool. Kolmetollise pauk on teatavasti üsna hele kõmakas, mis harjumatutest kõrvadest kenakesti läbi käib. Vaene sakslane, kes vist kunagi polnud suurtüki ligidal olnud ja ka muidu oma praeguses olukorras sarnanes äsjaruunatud jääraga, nagu Ruudi oli jõudnud märkida, viskus instinktiivselt pikali.

Nüüd oli nalja laialt.

«Viige ta ruttu minema, sest sihuke ehmatus tuleb ikka enamasti taguotsa kaudu välja,» lõõbiti, «ja me pole saksste haisuga harjunud.»

Lõplikult segilöödud vang viidi polgukomissari manu ja sealt edasi diviisi.

Leitnant Viirsalu, kes käis ringi, rind ees nagu traavelkonnal, ja kõik kolm temaga kaasas olnud luurajat esitati samal päeval medalite saamiseks. Kui see ettepanek läbi läheb, on nad esimesed polgus.

Vaat kuidas lõppes seekordne lõunavaheaeg tol palaval päeval, kui juba säärikudki higist lirtsusid.

22.

Nüüd visatakse meile taevast hulgakaupa lugemisvara. Visatakse meie poolelt ja nende poolelt. Vahel on tee lendlehtedega otsekui sillutatud. Saksakeelsed on muidugi meie omad, venekeelsed aga sakslaste tehtud. Mõlemais kutsutakse sõda lõpetama ja üle minema, ennast vangi andma. Saksakeelsetel on kohe lõppu trükitud, et leht on ühtlasi ka propusk, läbipääsuluba kümnele mehele korraga.

Peab ütlema, et arutada ja mõtiskleda annab mõlemapoolsete lehtede üle. Ühes meie omas on ära trükitud väljalõige ühe saksa ajalehe kuulutusteküljest, kus pole muud kui idarindel langenute surmakuulutused, millele on lisatud üsna asjalik kommentaar, et see saatus võib tabada igat Saksa soldatit. Muidugi, päris õige. Teises lendlehes on toodud väljavõtteid surmasaanud sakslaste ärasaatmata kirjadest omakseile, kus on öeldud, et ega Venemaa pole enam Poola või Prantsusmaa. Kah õige. Seda maad annab läbi jalutadagi, saati siis veel läbi sõdida. Tõsi, sandisti paneme praegu veel vastu küll, aga jalutuskäik pole see sakslastele kummatigi mitte.

Seevastu on üks saksa lendleht otse rabav. Seal on suur foto, mille keskel istub saksa ohvitseride hulgas üks meie ohvitser. See olevat Stalini poeg, kes nüüd sõjavangi sattunud, kõneleb tekst.

Arutasime seda asja poistega ning üldine arvamus oli, et see on siiski jama ja puhas propaganda. Esiteks, kas Stalinil üldse niisugune poeg võis olla, seda ei teadnud kindlalt mitte keegi. Teiseks, kas niisugune suure mehe poeg lastakse sellisele ohtlikule kohale, kus ta võib vangi langeda. Ja kui see nii ongi, siis ega see veel sõda otsusta. Pole ju enam nii nagu vanasti, et üks kuningas sõdis teisega ja kui seal üks kuningapoeg vangi langes, võidi tõesti sõda lõpetada. Niiviisi me arvasime.

Aga Särel ütles veel nõnda ja väga õigesti: «Kui see õige

suiha vihases purskes sosistab Nikitin: «Sinusuguseid oli sõjas ka! Jaa, sinusuguseid oli juba muistses Roomas... («Mis Rooma siia puutub? Mis ma ometi patran?»)» Vana Rooma... Juudas Iskariot... Meženin... põhjakäinud pätt Moskva tänavalt. Nikitini teadvuses ühenduvad nad endastmõistetavalt kui ühelaadsed nähtused, kui kurjuse kehastus. Säärane assotsiatiivsus, konkreetse fakti ülekandmine üldinimlikule tasandile on omane ka Bondarevi romaani kujundisüsteemile.

See aga viib pidevatele pöördumistele minevikku, ajalukku, püüdlustele tabada aegade seoseid, mida juba korduvalt on märkinud mitmed kriitikud. Ja selles mõttes seik, et teist — sõjaosa — raamivad «rahulikud» osad, ei ole mitte lihtsalt kompositsioonivõte (kuigi «puhtaid», sisuta võtteid tänapäeva kirjanduses üldse ei esine), vaid assotsiatiivse kunstilise mõtlemise oluline fakt, milles rahu ja sõda on seotud. Nimelt seotud, mitte ühendatud ajalooniitide abil, sest võimatu on mõista ja seletada rahu ilma sõjata ja vastupidi. See on umbes sama, mida ütles J. Bondarev Ostankinos viimasel telekohtumisel lugejatega inimloomuses üheaegselt peituvate heledate ja tumedate külgede kohta: «Valgust ei ole võimalik mõista ilma pimeduseta.» Vastandades ja sidudes romaanis «Kallas» valgust ja pimedust, head ja kurja, rahu ja sõda (vahel toimub see liiga geomeetrilise otsejoonelisusega), üritab Bondarev mõista ja seletada meie ajastut ja ajalugu. Seda tehes on ta loonud mitmetasandilise, probleemirohke romaani, milles mõned kriitikud näevad põhimõtteliselt uut kvaliteeti — sünteesromaani. Ja kuigi Bondarevil pole korda läinud luua sünteesromaani, on ta kõigist kunstilistest mööda-laskmistest hoolimata jõudnud ometi teatud kindlale kaldale.

VALERI BEZZUBOV

TERA SIIA, TEINE SINNA

Kui mõnes teadmistemängus küsitaks, kes on Leida Tigane, ütleks vastaja tõenäoliselt, et kirjanik. Ja ongi loomulik, kui ilmunud teoste nimistus on neli jutustust ja romaani täiskasvanuile, nende hulgas ilmumisajal õige populaarne «Seitse pastlapaari» (1938, kordustrükk 1974), ning väga mitmeid lasteraamatuid, mis on saatnud nende kasvamist, kelle lapsepõlv on langenud vahemikku 1936—1968. Meenutagem mõnesid: «Lugu kahest laisast varesest» (1936), «Metsatalu vahvad loomad» (1938), «Hunt ja kutsikas» (1948), «Vanaema maja» (1946), rahvapilalikult teravmeelne ja lõbus «Peremees ja sulane» (1958, 1960). Enamasti areneb neis juttudes tegevus isikustatud loomade maailmas või siis talukodu reaalide, tõekspidamiste ja sündmuste keskel, on põimitud läbi soojast loodussesuhtumisest ning elutarkusterakestest, vahel on nad lausa mõistujutulised, kirjutatud ikka Leida Tigasele omases mõnusas vestelaadis, naljakäändudega, väga sageli rahvamuistendile või -naljandile tuginevad ja olemuselt neid meenutavad. Parem osa neist on taas kirjastatud 1968. a. kogumikus «Tera siit ja teine sealt». Värske kogumiku «Vikerkaar» uutest ja mõnedest vanadest lugudest on «Eesti Raamat» just äsja müügivalmis saanud. Küllap mõnelgi on meeles ka Leida Tigase koolilava-näitemängud.

Nii on kõigil silma ees Leida Tigase nimega raamatud, teada kirjanikumaine. Ja kui kord valmis peaks saama eesti lastekirjanduse ajalugu, on selles Leida Tigasel kahtlemata tähelepandav koht.

Tahtmata kirjanikumainet kriipsu võrragi eitada, seda enam, et olen minagi nende lastejuttude lugejana üles kasvanud, asetaksin siiski vähemalt võrdväärsele kohale Leida Tigase ajakirjanikutöö. Kõigi nende arvustuste, artiklite ja vestetega (sageli L. Penderi nime all), mis seisavad praegu hajutatult mitmekümne aasta lehenumbrites, lugeda vaid kirjanduse või ajakirjanduse uurijaile, tollal, nende ilmumise ajal aga tükk aktiivset elu, tükk aktiivset võitlust, sest passiivne elust läbi veereja pole Leida Tigane iialgi olnud, pole praegugi, mil raske haigus aastaid ta liikumispiire ahendanud.

Šarž aastate tagant.

1944—1946 ajakirjanik «Postimehe» toimetuses, 1946—1965 «Sirbi ja Vasara» toimetaja asetäitja. See tähendab pikka aega meie vabariigi kultuurisündmuste keskel seismist, osavõttu nende kujundamisest ja kujutamisest, toimetuse tööõhkkonna loomist, tähtsat osa lehe «näo» sünnis ning muutumistes, kui elu areng seda nõudis. Tulemus on olnud kõigile näha ja hinnata, töö sisemine külg vaid vähestele teada. Tolles sisemises töös oli Leida Tigasel eelis, mida pole enamikul kõrge eriharidusegi saanud lehemeestel: ta oli alustanud trükikojast, olnud 1927—1936 masinladuja, ega suuda praegugi imestamata jätta, kui kuuleb, et kellelgi on raskusi parandustega käsikirjade lugemisel, sest tol ammusel ajal kuulus laduja tööoskuse hulka käsitsi kirjutatud paberipahmakast vigadeta lugemine.

Praktika andis talle enesekindlust tehnilistes küsimustes (eks katsu vaielda inimesega, kes ise tegelikkuses kõike proovinud) ja oskusi peaaegu igaks toimetuses vajalikuks tööks. Sisulisi otsustusi toetas lai lugemus, silmaring. Aga vist küll kõige rohkem on meelde jäänud Leida Tigase huumorimeel ja napsakas sõna, otseütlemine, mis esialgu võis isegi veidi kohutada. Sedasama laadi sõna on ta pruukinud kirjutades, olgu siis nädalakajades jooksva kirjandus-, kultuuri- või muidu elu nähtusi läbi kammides, arvustustes ja artiklites, milles silmas peetud eriti lastekirjanduse nähtusi, päevakajalistes vestetes või ilukirjanduseks saanud mõtetes. See napsakas sõna, see ümbritsevat ja toimuvat teraselt jälgiv mõte on terveks jäänud ka täna, ehkki füüsilised tõrked otsest sekkumist pidurdavad, on meilt seitsme aasta jooksul kindlasti võtnud palju häid artikleid, kuid pole siiski suutnud murda kirjutaja loomistahet. Leida Tigane kirjutab uusi jutte. Talle omase sitke jonnakusega.

JÕUDU!

«Sirbi ja Vasara» nimel

HELJO ERNESAKS

— ESTICA —

■ **Põhja-Osseedi ANSV Kirjanike Liidu kuukiri «Mah Dug» («Meie Aeg») tutvustab oma veebruarinumbris osseedi lugejaile esmakordselt A. H. Tammsaaret ja tema loomingut. Tuuakse ära N. Triigi maalitud A. H. Tammsaare portree, eluloolised andmed ja loomingu loetelu, miniatuur «Tõde» ja novell «Lehekandja nr. 17» Ahsar Kodzatõ tõlkes.**

■ **Ajakiri «Detskaja Literatura» on sellel aastal pühendanud väga palju ruumi eesti lastekirjandusele ja -raamatule. Jaanuarinumbris retsenseeritakse E. Raua venekeelset raamatut «Roostevaba mõõk» (L. Zolotaikin) ja H. Väli Moskvas ilmunud raamatut «Kolumbuse maa Kolumbus» (L. Matvejev). Numbri kaanekujunduses kasutatakse V. Tolli illustratsioone raamatule «Jutt mehest, kes teadis ussisõnu». Veebruarinumbrist leiame I. Belobrovtseva intervjuu V. Tolliga «See töö on alati huvitav». Esitatakse ka kunstniku foto ja illustratsiooninäide raamatust «Jutt mehest, kes teadis ussisõnu». Samas numbris tähistatakse E. Raua juubelit. Märtsinumber tutvustab lugejat A. Pervikuga (foto ja loomingu ülevaade) ning V. Aleksandrov annab oma retsensioonis hinnangu brošüürile «Raamatu järelluugu» («Eesti Raamat» 1977, vene k.).**

■ **Kirjastuse «Detskaja Literatura» traditsiooniline lastekirjanduse kriitika kogumik (seekord «Lastekirjandus 1977») avaldab NSVL Kirjanike Liidu VI kongressi materjalid, mis puudutasid lastekirjanduse probleeme. Sealt leiame ka E. Niidu sõnavõtu.**

■ **Armeenia NSV kirjandusajakiri «Sovetakan Grakanuthjun» («Nõukogude Kirjandus») avaldas oma jaanuarinumbris Ene Jermakovi jutustuse «Olen kuueteistkümnene». Tõlkinud Varsik Jesajan.**

■ **Sama ajakirja märtsinumber avaldas artikli «Vabaduse ja humanismi kuulutaja», millega tähistatakse A. H. Tammsaare juubelit. Artikli autorit ei ole märgitud.**

■ **Riia ajakirja «Skola un Gimene» («Kool ja Perekond») 1978. a. aprillinumbris avaldati läti keeles Tamara Viisone tõlkes Oskar Kruusi jutt A. H. Tammsaarest «Pudru kõrvetamise suvi».**

■ **Bulgaaria ajalehe «Studentšeskaja Tribuna» kuues numbris (28. märtsist kuni 2. maini k. a.) ilmus katkendeid Mari Saadi «Katastroofist». Eesti keelest tõlkinud Lilija Velitškova.**

on, siis on seltsimees Stalinil peale kõige muu veel suur isiklik mure nagu isal kunagi.» Tõepoolest, kui see õige on, siis näe ei läinud sõda mööda ka kõige suurema võimumehe kodust. Mure tuli ka siin ilma koputamata tarre. Aga üldiselt me seda asja ei uskunud, nagu juba eespool öeldud.

Issake, kui ammu see kõik oli! Justkui eelmisel sajandil! Aga see oli ju alles möödunud kevadel:

Õppepatarei tuleb lõunale. Taktsammu raksudes munakividel, kannuste tilinal ja kõva lauluga:

Suurtükiväelaseks ma sündind,
suurtüki juures kasvand ma,
kartetšitulega mind ristind
on väljas rahva vaenlane.
— — —
Kui jalaväel on rasked tunnid,
siis meilt nad abi paluvad,
siis võimsalt turmavad
šrapnellid,
siis segi vaenlane ja muld!
— — —

Ikka täiest kõrist, ikka kaks sammu pausi iga värsirea lõpus ja neli sammu iga salmi järel, iga algus ja lõpp täpselt ühel ajal, kõigist suudest täpselt korraga.

Ja otse söökla ees:

Kui aeg on manalasse minna,
mul saatjaks vaskne pillihääl.
Lafeti peal mind viiaks' sinna,
kolm korda haubits paugub veel.

Aga hoopis teisiti on kõik, kõik on hoopis teisiti! Rein ja Rops sellest rivist on Venemaa punase savi all, Antspoiss lasti nii sodiks, et raske ütelda, palju tast mulla alla sai, palju maa peale jäi. Ei viida meid manalasse lafeti peal ega vaskpillide mürtsudes.

Ma olin sellega nii harjunud, et patarei jalariviõppusel oli Rops alati minust vasakul, sest ta oli minust pisut-pisut lühem. Nüüd ei ole teda enam, aga mul on ikka veel tunne, et ta on siinsamas.

Nõnda siis astuvad meie kõrval need, keda enam pole. See on teine, nähtamatu rivi. Kui palju meist astuvad täna, homme, ülehomme sinna teise, tumma rivisse?

Ja kui ellujäänute rivi ükskord koju marsib, kas olete siis ikka veel meie kõrval? Kui kauaks te nõndaviisi ellujäänuid saadate? Kas kogu nende elu?

24.

Kapten Rulli oli niivõrd isevärki kuju, et ta jäi pärast esimest nägemist igaühele eluajaks meelde: veel ebasõjamehelikumat ohvitseri on võimatu välja mõelda. Rulli oli lüheldast kasvu, kühmas, küllaltki võimsa vatsaga, millelt vöörihm alatasa alla vajus, punakate hõredate juustega, tedretähniline, prillidega, rangjalgne. Tema laial näol oli alailma mingi lapselikult totter naeratus.

Kuid see oli välimus. Antud juhul varjas see ausat, äärmiselt ennastohverdavalt kohusetundlikku ning otse lapsemeelselt heasüdamlikku inimest. Välise lihtsameelsuse taga peitus tal piisav annus kavalust, ta oli haritud ning tark ohvitser. Ei tea, kuipalju ta rivis oli teeninud, tundsime teda enne sõda laskemoonalao ülemana. Muide, kuumadel suvepäevadel seal laskemoonakastide vahel askeldades kandis ta vormimütsi asemel peas mingit valget suure nokatsiga peakatet!

Meie hämmastuseks võimles see ebasportliku välimusega vanamees — meie jaoks oli viiekümnene ikkagi vanamees — igal hommikul. Tõsi küll, need olid lihtsad harjutused: kükkimine, käte ringid, kummardused, sooritatud pealegi karu kohmakusega, aga neid korrati igal hommikul. See oli süsteem ja see sundis muigamise kõrval ikkagi lugupidamisele.

Polgus sai kapten Rullist toitlustus- ja keerdiülem. See on mees, kes vastutab, et meestel ja hobustel oleks midagi hamba alla panna. Teoreetiliselt on see muidugi imelihtne: polgu staap koostab igal hommikul päevaaruande, nn. rivitähe. Seal on kõik kirjas: niipalju ohvitsere, seersante, reamehi. Niipalju voori-, suurtüki- ja ratsahobuseid. Kõigile on kroonu normid ette nähtud (peale vee): niipalju leiba, rasva, tangu, niipalju kaeru. Korruta arvud läbi ja nõua vastavast tagalalaost välja.

Heakene küll, aga on ju sõda. Polk on hommikul siin, keegi meist ei tea, ka komandör mitte, kus ta õhtul on. Armee laod ja välileivatööstused kuskil tagala metsatukkades liiguvad samuti ja nendegi ülemad ei tea, kus nad õhtul või järgmisel hommikul on. See pole veel kõik. Moona järele minnes pead alati arvestama seda, et võid sattuda saksa lennukite huviobjektiks. Pealegi ei liigu sa ju teel üksi — sageli jääd suurtele vooridele jalgu, eriti sildade juures on tihti korgid — ja ikka ja jälle — oht õhust. Kuid ka see pole veel kõik: transpordivahendid on nadid: ainult kahehobuse vankrid üsnagi äraaetud hobustega. Oli küll ka üks veoauto, aga selle võttis diviis ära. Ja teed — rohkem on päevi, kui tuleb logistada rabades ja metsavahesid kaudu. Kuid ka see pole veel kõik: sageli sõidad lattu, nõudelehed on korras, isegi asjaajamine läheks kiiresti — aga laos ei ole midagi. Lähim tagalajaam toiduvagunitega pommitati puruks või sai ladu ise pihta...

Kuid sõdur tahab süüa. Ta ei tea midagi varustamise hädadest ja pole tema asigi seda teada.

Aga vaatamata kõigele juhtus olema üsna vähe leivata päevi ja et meil üldse midagi süüa polnud, seda ei teagi.

Päris kogemata kombel sattusime koos kapten Rulliga — vangi.

Lugu juhtus ühes alevis, mille lähedal taganev polk oli peatunud.

Olime kolmekesi läinud alevi vahele pisut kaugemale kõndima ja sattusime poodi, kus müüdi kuumaga sulanud šokolaadikompvekke ning mingit lillat jooki, mida kutsuti morsiks. Ostsime ja proovisime nii üht kui teist. Juba kaupluses hakkas silma, et meid jälgisid tähelepanelikult kaks piirivalvurit. Vaevalt saime paarkümmend sammu polgu peatuspaiga poole tagasi astuda, kui needsamad piirivalvurid, kes nüüd tõkkesalka kuulusid, meid areteerituks kuulutasid. Meid viidi ühte tagahoovi, kus oli juba ees kolm meie ohvitseri, nende hulgas ka kapten Rulli. Meilt võeti ära relvad ja küsiti punaarmeelaste tunnistusi. Neid meile ei olnud välja antud (muidugi väga kahtlane asjaolu, ohvitseridel olid isikutõendid olemas, need korjati ära). Siis pandi meid polutorka kasti põrandale istuma, iga nelja nurga peale istus kümnepaugulise püssiga piirivalvur ning sõit läks lahti. Ei aidanud ohvitseride veenmised, et meie polk on siinsamas, alevi taga jõe kaldal pajuvõsas.

Ausalt öelda, eks me olnud ikka kahtlased küll. Osal meist olid jalas veel endise armee sõdurikalevised püksid, kõigil tugevad juhtnahksed säärikud kannustega, hoopiski erinevad vöörihmad ja padrunitaskud, kuid — mis peaasi — võõras keel suus. Ehkki meid lausa sakslasteks ei peetud, kahtlustati meid kangesti, et tahame ändelt putket teha.

Tee oli võimatult halb ja põrutas hambaid. Omavaheline jutt keelati. Kapten Rulli muheles omaette ja avaldas kindlat veendumust, et see eksitus klaaritakse kohe ära. Ta oli kinni võetud kuskil kõrvaltänavas, kui oli läinud piirivalvurilt küsima, ega see armee toidulaost midagi tea. Imelikus mundris, ladusas, kuid pehmes aktsendis vene keelt rääkiv kohtlasevõitu kapten, kes huvitus armee ladude asupaigast tehti kohe relvituks.

Olime logistanud kilomeetrit kakskümmend, kui meile vastu sõitis samasugune polutorka. Selles istus laskemoonakastide vahel ohvitser, kelle lõkmetel sätendas neli tellisskivi. Nii kui ta pilk meile peatuma jäi, põrutas ta kohe kabiini katusele. Auto peatus. Käega vehkides peatas ta ka meie sõiduki.

«Kuhu te mu mehed viite?» käratas ta mitte just sõbralikult konvoiohvitserile meie auto kabiinis.

«Kahtlased eestlased, viime Dnosse oma staapi, seltsimees polkovnik,» vastas see.

(Järgneb.)

PEA-PREEMIA KALJO KIISA FILMILE

«TALLINNFILMI» «SURMA HINDA KÜSI SURNUTELT» KOLME PEAPREEMIA SAAJA HULGAS

Jerevanis pärjatud eesti kineastid: (vasakult) režissöör Avo Paistik — kolmanda preemiaga joonisfilmile «Pühapäev» (üleliidulisel ekraanil «Tehnokraadi unenägu»), Kaljo Kiisk — peaauhinnaga, näitlejatar Maria Klenskaja — teise parima naisosa auhinnaga ja operaator Jüri Sillart — auhinnaga parima operaatoritöö eest.

5.—13. maini oli Jerevan üleliiduline filmikunsti pealinn. Siin, XI filmifestivalil tehti kokkuvõtteid 1977. aastal loodud ekraaniteostest, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. juubeliaasta loomingust. Võistlusekraanil esitati 23 mängu-, 16 multi-, üle 50 dokumentaalfilmi ning 12 lastele tehtud teost. Eesti kineastidele kujunes XI üleliiduline festival erakordselt edukaks. Esmakordselt arvati peaauhinna ning diplomi vääriliseks ka eesti film, režissöör Kaljo Kiisa käe all «Tallinnfilmis» valminud «Surma hinda küsi surnutelt». Sama teose operaator Jüri Sillart pälvis koos parima operaatori tiitliga samuti vastava auhinna ning diplomi. Näitlejatöödest sai Estri kuju loomise eest teise auhinna ning diplomi Maria Klenskaja. Ka meie multifilm ei jäänud tunnustuseta: kolmanda preemia koos diplomiga vääris Avo Paistiku joonisfilm «Pühapäev».

Pärisime muljeid värskelt laureaadilt Kaljo Kiisalt:

Festivalist jäi väga hea mulje. Kõigepealt märgiksin, et armeenlased olid selleks suurürituseks igati hästi valmistunud. Korraldus oli ladus, olgu siis delegatsioonide vastuvõtmine ning ärasaatmine või nende kohapealne üritustega koormamine ja maaga tutvumise võimaldamine. Kümne päeva jooksul nägime palju. Saime üsna põhjaliku ülevaate armeenia nüüdiskunstist, mis mulle jättis sügava elamuse, käisime teatris, kontsertidel, olime maal. Kõndisime mägiradadel, sõitsime Sevani järve äärde, külastasime sanatooriume ja muidugi kohtusime paljude kollektiividega tehastes, õppeasutustes. Jerevan ise on vaatamisväärsustelt väga rikas. Siin võid tunnetada armeenia kunsti iidsust ning näha praegusaegse armeenia tarbekunsti kõrget taset. Linn jääb meelde ka oma huvitavate skulptuuridega. Igal sammul on tunda, et armeenlane armastab oma maad, rahvast, peab kalliks kultuuripärandit. Nüüdiskultuurielu korralduses on paljugi eeskuju andvat. Kas või armeenia nüüdiskunsti galerii, alatine lastejoonistuste näitus, tarbekunsti eksponeerimine jne.

Festival sai teoks Jerevani suures kinos «Rossija», milles on 1500 kohta. Peale selle toimus osa üritusi nende kadestamisväärses kinomajas, milles on kolm mugavat saali, ühes neist koguni 1200 kohta. Lausa kurb mõelda, millises olukorras oleme meie. Ometi pole ka armeenia filmikunst, mis äsjasel festivalil teenis küll ühe peaauhindadest filmiga «Naapet», üleliiduliselt kuigi silma paistnud. Nende arenguraskustest oli mitmel puhul juttu. Samas on neil kõik võimalused edasiminekuks, hiljuti sai valmis moodne stuudiohoone. Küllap tähendab see ka toodangu kasvu (praegu kuus mängufilmi aastas).

Eesti võistlusfilme esitati 10. mail. Tavaliselt näidatakse neid ühel korral, kuid «Surma hinda...» linastati neli korda. 11. mail näidati meie filmi veel kahel seansil — selline paistis olevat publiku nõudmine. Muide, kui mullusel Riia festivalil tegutses esmakordselt ka nn. publikužürii, siis nüüd oli niisugune žürii ka Jerevanis. Publiku arvamusi püüti välja selgitada väljajaotatud ankeetide alusel. Tuleb mainida, et selle žürii hinnang kujunes «Surma hinnale...» väga soodsaks ning aitas kaasa meie filmi edule üldises konkurentsis. Kõigi võistlusfilmide linastuste eel toimusid traditsiooniks saanud pressikonverentsid, kus režissöörid tutvustasid teost lühidalt filmikriitikutele ning ajakirjanikele. Meie pressikonverents oli 9. mail ja see kujunes aktiivseks, sest ajakirjanikud olid enne juba filmi vaadanud ning küsimusi tuli rohkesti. Pärast filmide läbivaatusi oli mul väga palju jutuajamisi kolleegidega Moskvast, Leedust, Lätist, Gruusiast. Nendes kohtumistes ongi peamine festivalide väärtus filmiloojatele. Eranditult kõik suhtusid meie filmisse väga soojalt. Kui neist jutuajamistest mingeid üldistusi teha, siis ühe väärtusena kriipsutati alla «Surma hinna...» suurt kompaktsust, vaatamata sellele, et ta koosneb väga lühikeste stseenide mosaiigist. Seda võib lugeda tunnustuseks kogu filmigrupi tööle. Väga kiideti näitlejate tööd. Eriti tõsteti esile Maria Klenskajat, kelle kohta paljud ütlesid, et nii ajastu vaimus tehtud dokumentaalset näitlejatööd pole nad väga kaua näinud. Samuti kiideti operaator Jüri Sillarti tööd kui hästi läbimõeldut ning väljapeetut.

XI üleliidulise filmifestivali pidulik lõpetamine toimus 13. mail. Meie delegatsioonile rõõmustav ja meeldejääv sündmus.

HAMLETI LAULUD TAGASIVAATES

M. Undi kompositsioon eesti luulest 1960—1970

Luuleõhtute traditsioon Eestis ulatub tagasi kuuekümnendate aastate algusesse. 1967. a., pärast «Vanemuise» stuudios valminud kompositsiooni «Suits pööriööluhtadelt» kirjutati sellest žanrist juba kui «üleeuroopaliselt moodi läinud luuleteatrist». Nimetatud kompositsioonil oli osalt valgustuslik eesmärk: tõestada laval klassika kõrval ka noorema luule elujõudu. On tähelepanuväärne, et Mati Unt, tookordse põimiku teise osa, P.-E. Rummo luuletuste lavaleseadja, katsetab nüüd jälle lavastajana, püüdes sedapuhku möödunud kümnendi luulekogemust summeerida. Teine tolleaegne luulet ja lava ühendav suursündmus, nn. Suitsu õhtu osutus aga nii tähtsaks, et seda on nimetatud isegi eesti lavastamiskunstis toimunud suurte muutuste, «murrangu» esimeseks tähiseks.

Nüüdsed Noorsooteatris esietendunud «Hamleti laulud» mingit põhimõtteliselt uut ja raputavat kuulutust ei kanna. Tuua publiku ette midagi teravalt problemaatilist polnud vist eesmärgikski. Luuletustes polegi vaja otsida läbivat, tänapäevaselt hõõguvat telge. Kava on pealetükkimatu, tagasihoidlik ja meenutab rahutusest vilamata toonaseid põlemisi. Fuajees kõlanud biitlite kuuekümnendate aastate lõpu laulud «I Want to Hold Your Hand», «All my Loving» ja «Can't Buy my Love», jätkudes etenduse alguse «Mul meelde tuleb kauge kevadega», on kammertoon kogu järgnevale õhtule: see on põlvkondlik tagasivaade parimatesse noorusaastatesse. Küllap just seetõttu on rõhutamata jäänud ka sotsiaalne temaatika, ehkki mitmed luuletused («Leninist», «Rängad sõnad kodumaast», «Geeniused») mõjuvad ajakohaselt praegugi.

Kompositsiooni lavaleseadja M. Unt on retromeeleolust (teisiti seda nimetada ei oska) suutnud nakatada ka näitlejaid. Täiesti uuest küljest avaneb Andres Ots, kes seni on esinenud mitmesugustes osades, leidmata seda päris «oma», ning kelle tuntus lauljana varjutab teda siiani kui näitlejat. Oli üllatav, millise kergusega ta luges luuletuste tihti äärmiselt isiklikke või väljapöörduvaid pinevaid ridu, pingestamata neid ülemäära. Tantsitanud elegantse sundimatusega tüdrukuid kunagi valu tekitanud kogemusest («Mängib džäss»), käis ta samas ringi reserveeritud giidina, tõlkides tülpimust (või piinlikkust?) tundes soome keelde rahva minevikku etnograafiamuuseumis («Etnograafiamuuseumis»). Või etenduse nimiluuletuses, noore poisiga jutuajamise kulgu küll ette tundes, aga esile manamata mefistolikku irvet või toonitamata ette- (või järel-) teadmist, suheldes temaga läbi muige nagu objektiga oma möödanikust. Niisuguse irooniast ahetava meeleoluga sobis suurepäraselt M. Looritsa esituslaad, kes suutis väga täpselt püsida luuletuste pihtimuslikkuse ning nende puhangulise kerguse piiril, langemata ilutsemisse ja rikkumata oma hääle akvarelseid värve pakspalangulise tundelisusega. Ses suhtes tahaks tema loetud «Hulle orhideesid», mis kaugete lillede imeveidra õitsemiskuma lausa nähtavaks tegi, nimetada päris pärliks. Lähedase kurbheleda meeleolu lõi ka veidi emotsionaalsem «Oo, et sädemeid kiljuks mu hing», kauguste igatsust tekitav ootus ja läheduse hajumine kauguseks.

Oleks ebaõiglane öelda, et Iivi Lepiku ja Jüri Aarma lavaline olek kava vibisevaid mälestuspilte ja meeleolusid õhkuva laadiga vähem ühtisid, sest ma ei tea, kas ja kuivõrd lavaleseadja M. Unt säärast stiili teadlikult taotles. Ent nende ettekantud luuletused olid neile isikupärastest ja varem tuttavatest joontest hoopis tugevamini märgistatud. Nii näiteks oli I. Lepiku esitatud «Kaigas», loetud taga maas põlvili, summutatult saladuslik ja ähvardavgi, üks väheseid palu, mille puhul hakkas eraldi kõlama luuletuse sotsiaalne alltähendus. Samamoodi sisendav ja vahetusele apelleeriv oli ka teine õnnestunud kild «Räägi minuga tasa». I. Lepikule omane romantiline, ülendusest alati veidi võbisev esituslaad tekitas iseseisva tasandi. Suurema kontrasti moodustas J. Aarma, kelle lavalises olekus oli annus nooruslikku nurgelisust ja järskust ning kes selles meenutusmaailmas esindas veel kohandumata hiljemtulnut.

«Hamleti laule» ei tahaks nimetada ei õnnestunud ega ebaõnnestunud lavastuseks. Pean lavastust niisuguseks teatrinähtuseks, kui grupp inimesi toob kunstilises vormis vaatajate ette oma nägemuse maailmast, mis, kui ta ka kõrgemaid eesmärke ei teeni, on huvitatud selle nägemuse jagamisest. «Hamleti lauludes» aga ei püütagi selle suletud ringi tähendust selgitada või jagada, nii et peale meeldiva tunde erilmeliste kildude(ga) ühes hõljumise voost viid teatrist kaasa okka: sul lasti küll kaeda kardina taha, misjärel mõistsid, et seal taga on tõepoolest palju kaunist, aga et

G. DŽAGAROVI „PROKURÖR"

EESTI NSV RIIKLIKUS NOORSOOTEATRIS

Bulgaaria kirjanik **Georgi Džagarov** on ise kirjutanud oma näidendi «Prokurör» kohta, et selle filosoofilise tähenduse võib taandada ühele mõttele: «kui ühiskond on sulle usaldanud mingi ülesande, siis täida seda vajaliku vastutustundega ja mõtle alati oma otsustuste tagajärgedele».

Selle mitte just eriti uudse ja kaugeltki mitte ka aegunud mõtte on autor kätkenud küllaltki isepärasesse dramaturgilisse vormi: näidendi ühel, n.-ö. reaalse elu tasandil käib pingeline eetiline ja psühholoogiline duell kahe mehe vahel, kellest üks, uurija, püüab teist, prokuröri, sundida toimima ebaausalt, oma südametunnistuse ja veendumuse vastu: alla kirjutama oma sõbra ning kunagise võitluskaaslase vahistamiskäsule. Näidendi teisele n.-ö. irreaalsele tasandile projitseeritakse sündmused, mis võinuksid aset leida, kui Prokuröril poleks jätkunud keerulises ametialases situatsioonis mehisust ähvardamistele ja šantažeerimisele vastu panna.

Näidendis on need kaks tasandit antud vahelduvate psühholoogilis-olustikuliste stseenidena, mis ei ole vabad ka mõningasest illustratiivsusest. Pealegi on näidendi sisus ja probleemiasetuses mõndagi tuttavlikku: ka nõukogude, sealhulgas eesti kirjanduses ilmus eriti kuuekümnendate aastate esimesel poolel («Prokurör» on kirjutatud noil aastail) teoseid, milles rõhutati inimese kompromissitult ausaks ehk «iseendaks jäämise» vajalikkust ka kõige raskemas, eluohtlikumas olukorras või otsustaval momendil niisuguse valiku tegemise tähtsust, mis on kooskõlas eetilise ideaali ja humanistlike põhimõtetega.

Järelikult seisis Noorsooteatri lavastaja K. Komissarovi ees ülesanne leida sellele näidendile võimalikult värske, dünaamiline ja üllatusefekti sisaldav lavavorm, mis aitaks konkreetse aja ja ruumiga piiratud konflikte avardada, anda sellele üldistatum kõla. Ülesande lahendamist soodustas asjaolu, et oma väikese tegelaskonna ja küllaltki kompaktse tegevusega sobis näidend teatri väikesele lavale, millele kohase repertuaari otsimine pole sugugi kerge töö.

Noorsooteatri lavastus on üles ehitatud kahele eri stiilis ja rütmis kulgevate stseenide reale, mis kokkuvõttes sulavad üsnagi ühtseks tervikuks tänu mõlemat rida läbivale mõttepingele. Kui Prokuröri ja Uurija tegevusliin on lahendatud äärmiselt tihendatud psühholoogilise draama laadis, siis teise tasandi sündmustik toimub rõhutatult ekspressiivses, groteskini teravdatud lavakeeles, mispuhul erilist rolli mängivad valged maskid, iseäralik plastika ja liikumine, tegelaste mõne olemusliku joone äärmuslik allakriipsutamine. Säärane kakskeelsus ühe etenduse raames ei osutu mitte üksnes huvitavaks lavastajaleiuks, vaid sellel on ka oma sisuline põhjendatus: fantasmagooriline teise tasandi tegevus ei jää mitte ainult Prokuröri kujutluspiltide reaks, vaid neis viirastuslikes kõverpeeglistseenides sisalduvad ka omapärane hinnanguline vastupeegeldus ja teravdatud reageering kõigele, mis toimub eeslaval, Prokuröri kabinetis ja mis otsekui hoiatab teda parandamatu väärsammu eest. Kõige õnnestunumalt realiseerub niisugune võõritav laad Bojani kuju pantomiimiliselt groteskses lahenduses (R. Allabert). Kassilikult hiiliv samm, võigas naeratus, ikka ja jälle ülespoole ronivad käed — kõik need väljendusvahendid on rakendatud sellele konjunkturistile ja kohanejale hävitava satiirilise hinnangu andmiseks. Erilise plastika ja rütmilise liikumisega on antud ka tädi Minka (H. Varem), kuid siin väljendavad tinglikud vahendid vana naise traagilist südamevalu ja meeleheidet. Vähem õnnestunud on säärase mängulaadi rakendamine vana rahvakooliõpetaja, kunagise põrandaaluse võitleja Vojnovi (E. Spriit) ning tema tütre Rosica (I. Lepik) kuju lahendamisel.

Võib mõista teatri kavatsust Vojnovi kujus «süüdistada» tema tegevusetust ja passiivsust, äraootavat lootmist deus ex machina'le, kes peab tõe ja õiguse maksma panema. Ja küllap väärivad mulet ka Vojnovi lennukad ilukõned, mis tänapäeva asjalikus õhkkonnas anakronistlikult kõlavad. Ent ometi jääb mulje, et teater on vanale Vojnovile — alates tema rõhutatult ajast ja arust läinud tobedast rlietusest kuni seniilselt kaootilise sagimiseni — mõnes mõttes ülekohtune olnud. Osutub ju Vojnov näidendis omamoodi humanistlikuks kammertooniks, meheks, kes ei kaota usku headuse ja õigluse jõusse, kes on tänapäeva kaasa toonud minevikuvõitluste ja ennastohverdava elutöö hinguse. Mõneti ebamäärase jääb I. Lepiku Rosica: selle kuju väline grotesksus ja satiirilise teravdatuse taotlus kipuvad varjutama neiu hingevalu tänedase inimese kaotamise ja põletavat häbi talle endale osakssaanud alanduse pärast. Rosica kuju traagiline alatoon vajab konkreetsemat ja nüansirikkamat avamist.

Etenduse põhikonfliktiperaskust kannavad Prokurör (Ago Roo) ja Uurija (K. Komissarov). Nende duell algab väliselt rahulikult, on tunda tegelikku ametialast vahekorda. Mida edasi, seda tugevamaks muutub mõtte- ja tundepinge. Kuigi A. Roos pole ehk küllalt seda «hiilgavat talenti», «kelle silmades hõõgub meie luuletaja Botevi leek», jäävad temas ometi prevaleerima ausus ja meelekindlus, ta saab võitu oma esialgsest kõhklemisest. Jah Prokurör ei kirjuta alla Paveli vahistamise käsule, sest Pavel on ta sõber, kelle aususes ta on veendunud. Ent kui Pavel poleks olnud Prokuröri sõber, kui ta poleks olnud Vojnovi perekonnaga nii lähedalt seotud? Aga see on juba küsimus, mis tuleks esitada dramaturgile. Teater on sellele vastanud toimikute kuhilaga Prokuröri kabinetis. Erilise tähelepanu ja psühholoogilise sügavusega on lahendatud uurija Nikolovi kuju. K. Komissarov on selles osas vältinud lihtsalt kurjuse või pahelise inimese mängimist, vaid püüdnud avada ka Uurija elufilosoofilist ja eetilist tagapõhja. Eelkõige paistab silma tema professionaalsete joonte tõepärane ja ilmekas tabamine: me näeme, millise üdini läbitungiva tähelepanelikkusega jälgib ta «ülekuulatava» iga sõna ja häälevarjundit, leidmaks nõrka kohta, kuhu anda vastupandamatu löök. Me mõistame ka, et näilise enesekindluse ja veendumuse oma tegevuse õigsusse annab Uurijale tema raske minevik, ülelatud kannatused. Ainuüksi nendest elamine, igas inimeses varjatud vaenlase nägemine on tapnud temas elava tundlikkuse, kuivatanud tema hinge ja teinud temast automaatse käsutäitja. Ent hoolimata tema näilisest enesekindlusest ja kõigutamatusest, tunnetame ühtlasi, eriti etenduse lõpupoole, et see on tegelikult sügavalt õnnetu, väärastunud psüühikaga inimene. Fanatism, kitsarinnaline viha ja kahtlustamine mitte ainult ei vaesesta inimest ennast, vaid võivad viia ettearvamatult traagiliste sündmusteni ja kannatusteni. Sellest annab tunnistust inimkonna ajalugu. Seda näeme ka tänapäevamaailmas, seal, kus fanatism, pime vihkamine ja usaldamatus on asendanud aruka inimlikkuse ja teadliku, elu enda seadustele tugineva tegevuse.

Etenduse eel ja lõppedes katab Prokuröri lauda ja toimikuid suur valge lina, millel rühmiti musti täpikesi. (Uurija: «Aknast vaadates meenutab linn jahuga täidetud leivaküna, milles inimesed roomavad nagu põrnikad.») Prokurörile tundub Uurija võrdlus kohatu, inimesed ei ole põrnikad. Noorsooteatri «süüdistuskõne» on suunatud inimeses inimlikkust tapva fanatismi, kurjuse ja usaldamatuse vastu ning rõhutab tõelise inimlikkuse, tunnete täiuse ja järjekindlalt humaanse eetika vajalikkust igas olukorras.

KALJU UIBO

Stseen etendusest: Bojan (Rudolf Allabert), Uurija (Kalju Komissarov) ja Prokurör (Ago Roo).

selle sisu on määratud ainult neile, kes toonase kogemuse ise läbi teinud... Tundub, nagu oleksid olnud lihtsalt ühe pretensioonitu sündmuse tunnistajaks, mille juurde sind otse polegi kutsutud. Samal ajal taipan tagantjärele J. Viidingu poolt «Sirbi ja Vasara» hiljutisel luulearutelul tehtud ettepaneku mõttekust, et oleks huvitav kirjastada mõni ühemehe-antoloogia, mis kajastaks nimelt koostaja arusaamist valitud perioodi luulest. Seda, et kuuekümnendate aastate luules on palju ühist, et see on ühe põlvkonna luule, tõestasid «Hamleti laulud» kindlasti. Aga mis puutub säärase luulet vahendava teatriõhtu vormisse, siis tekkis mul perspektiivne idee: niisuguseid üritusi võiks korraldada mõnes ruumis, kus pole üksteise otsa kiilutud pingiridu, vaid vabalt paigutatud toolid, kus kohti võib vahetada, kuuldud teksti samas sirvida, ja kes tahab, võib vahepeal kõrvale astuda. Umbes nõnda on korraldatud võimalus kuulata Čiurlionise muusikat tema muuseumis Kaunases. Kõrvalsaalis on pildid...

REIN HEINSALU

PIAF TÄNAPÄEVAL

Et «Vanemuises» lavaletoodud «Edith Piaf» on saanud väga erinevate reageeringute osaliseks, siis peaksid lugejaid huvitama ka prantslaste praegusaegsed mõtted kuulsast lauljatarist. Allpool avaldame ajalehes «Humanité Dimanche» (21/27. detsember 1977) ilmunud Raymond Lavigne'i kirjutise «Piaf tänapäeval», mille on tõlkinud Häidi Kolle.

Müüt Piafist, Piafi fenomen: ühe medali kaks külge. Möödunud aasta 27. detsemril linastus Prantsuse Televisioonis film neljateistkümne aasta eest surnud lauljatarist. 1974. aastal Simone Bertaut' küsitava väärtusega raamatu järgi vändatud ekraaniteos kuulub hallilt keskpäraste hulka. Olnuks õigem näidata Piafi neile, kes teda ei tundnud, niisugusena, nagu ta oli laval. Televisioonis leidub selleks piisavalt arhiivimaterjale. Ajakirjanik Raymond Lavigne kohtus Piafi tõepoolest tundnud inimestega.

Neliteist aastat pärast surma elab Edith Piaf edasi. Kas seetõttu, et ta oli neetud lauljatar nagu Rimbaud neetud luuletaja? Või seetõttu, et temas oli peidus midagi rohkemat kui suur interpreet nagu Rimbaud'ski midagi rohkemat kui suur luuletaja? Kahtlemata nii üht kui teist.

Igatahes püsivad Edithi (nii nimetavad sõbrad teda tänini) plaadid praegugi kõige nõutavamate hulgas. Prantsusmaal lastakse igal aastal välja vähemalt üks tema sisselauldud 33 helikiirusega plaat tiraažiga 500 000, mille läbimüük on ette kindel. Ja mujal maailmas? Viiekümnendaist aastaist alates on prantsuse lauluks number üks olnud «La vie en rose» (ligilähedane eestikeelne tõlge «Ma joobun õnnest»; sõnade autor Edith Piaf, helilooja Louiguy).

Kõik kuulsad orkestrid stiilist olenemata on seda laulu korduvalt ette kandnud, kaasa arvatud Louis Armstrong. Kolmekümnest välismaa jaoks mõeldud prantsuse laulust kõlas viis Piafi esituses: «La vie en rose», «L'Hymne à l' amour» («Hümn armastusele»), «Milord», «La Goualante du pauvre Jean» («Vaese Jeani laul»), «Sous le ciel de Paris» («Pariisi taeva all»).

Sirvinud Autorikaitse Ühingus oma pabereid (mis välistavad igasuguse liialduse), esitas üks Piafi laulutekstide autoreid Henri Contet konkreetseid arve. 1976. aastal müüdi Jaapanis miljon plaati lauluga «Bravo pour le clown» («Braavo, kloun»; kirjutatud 1958. a.). Plaadi «Le Chant du pirate» («Piraadi laul»; kirjutatud 1942—1943. a. filmi jaoks «Étoile sans lumière» — «Säratu täht», laul on Prantsusmaal vähe tuntud) läbimüük Kanadas küünis ainuüksi 1976. aasta teisel poolel 175 000 eksemplarini.

Niisiis on Piaf olemas. Mitte kui muuseumiharuldus või uudishimuobjekt, vaid kui lihast ja verest inimolend, kes tõmbab ligi paljusid. Ta on osa meie rahva, rahvaste igapäevasest maailmast. Temast ei saa rääkida teisiti kui olevikus. Milles peitub see ime?

Raymond Devos: «Ma ei tundnud Piafi, ent nägin teda laval ta elu lõpuhakul, kui lauljatar oli juba haigusest tugevasti murtud. Elasin kaasa Piafi fenomenile. Niisugune eksisteerib. See tilluke naine tuli lavale. Esimese laulu ajal räägiti: «Lõpuni ta küll vastu ei pea!» Ja veel: «Seda on valus vaadata.» Teise laulu ajal enam nõnda ei mõeldud. Kolmanda ajal tunginuks nagu päikesekiir saali. Tunnetasin muinasjutulist pööret. Mõtisklesin endamisi selle üle ja juba olingi lummatud. Et seda saavutada, pidi olema väga tugev. Ma ei usu, et niisugust asja saaks ette arvestada. Seda saab üksnes teadlikult oma sügavaimast sisemusest, oma olemusest välja paisata. See ei ole õpitav. Piafi fenomen on uunikum.»

Henri Contet (on kirjutanud Edithile laulude «Y a pas d' printemps» («Kevadet pole»), «Padam» «Bravo pour le clown» jt. tekstid): «Tema leiud olid instinktiivsed. Mõistsin seda esimesest laulust peale, mida talt kuulsin. Edith õppis parajasti laulu «C'était une histoire d'amour» («Ühe armastuse lugu»). Ta kutsus mind enda juurde. Esimeses salmis on mul tänapäeval moest läinud lõbus sõna «guinguette» (eestikeelne ligilähedane tõlge: trahter, maavõõrastemaja väljasõidukoht). Selle sõna, mis manab silme ette väikesi tantsupidusid kusagil veekogu ääres, olin mina paigutanud kurba konteksti. Olin vapustatud, kuuldes seda Piafi suust. Edith oli andnud kolmele noodile vokaalselt nii dramaatilise, nii traagilise kaalu, et see mõjus kohutavalt. Mõjus nagu hoop kõhtu. Füüsiliselt. Niisugune oli Edith: ta arranžeeris muusikat vokaalselt.

Küsisin temalt sageli, kuidas ta seda saavutab, kas see on tal ette kavatsetud. Ta kinnitas alati, et ei ole.»

Jean Dréjac (kirjutas Piafi jaoks laulude «Sous le ciel de Paris», «L'Homme à la moto» («Mees mootorrattal»), «Le Chemin des forains» («Laadaveiderdajate teekond») jt. tekstid): «Tal oli hinge. Arvan, et talle oli tähtis üks — anda. See on õige sõna. Jälgisin teda igal õhtul Brüsselis «Anciens de Belgique'is». See oli viiekümne kuuenda aasta paiku. Igal õhtul tunnetasin mõne minuti jooksul tema täielikku ühtekuuluvust publikuga, ükskõik missugune see oli. Privilegeeritud hetk, mil kõik — laulja ise, muusikud, kuulajad — on samal viivul ühe ja sama tunde võimuses. Olin temaga kaasas ka külalisesinemistel Ühendriikides ja Kanadas. Igal õhtul tekkis see kõikehaarav moment, mida ei saa enam unustada. See ongi kunst! See tilluke «miski» lisaks talendile, millest kõik osa saavad ning mille analüüsimine tänapäevasel tunnetusastmel pole võimalik.»

Aga kust on pärit see ime? Küsimus jääb vastuseta. Kõik, kes Piafi lähemalt tundsid, seletavad seda tema lapsepõlvedraamadega. Ja võib-olla peitub siin ainus kokkupuutepunkt Piafi kui kunstniku ja tema ümber loodud müüdi vahel. Hiljuti meie hulgast lahkunud René Rouzaud («Heureuse» («Õnnelik», «La Goualante du pauvre Jean» jt. sõnade autor) kirjutas Piafi kohta: «Ta polnud agulitüdruk. Ta oli hulgus, sandiplika, ta oli pärit põhjakihist.

Ta polnud tundnud nooruslikke hingesööste, romantilisi unistusi, esimesi pihtimusi, tärkavat õrnust ja üks pool temast jäi kogu eluks pimeduse kütkesse. Ta püüdis kogu hingest seda peaaegu lapselikku poolt endast päevavalgele tuua, seda poolt, mis igatses puhtust, värskust...»

Henri Contet: «Piafi fenomen? Seda tuleb otsida tema elu lähetelt. Tema noorus oli palju kohutavam ja kurvem kui kõik kokku, mida on osatud rääkida. Tema lapsepõlv oli hirmus. Ja see jättis temasse kustumatu jälje, mis väljendus ta hääles. Kui Edith oli vastuvõtlik igasuguste tunnete, nii heade kui halbade suhtes, siis täiesti ükskõikseks jätsid teda raha ja edu.»

Siiski ei leiaks Piafi lauljakarjäär seletust, kui selle teenistuses polnuks tervet plejaadi esmajärgulisi laulutekstide autoreid ja heliloojaid. Aga peab ütlema, et vähemasti ésiotsa käis ta neid ise otsimas! Ta oli üks suuremaid talentide avastajaid,

keda üldse teatakse. Ta tegi tuntuks enam kui sada laulutekstide autorit ja heliloojat, kes leidsid sestpeale kõik oma tee.

Henri Contet: «Ta oli väga võimekas kavade koostaja ja kohanes instinktiivselt saalis viibiva publikuga. Piaf tunnetas teda. Ja ärgem unustagem, et ta oli novaator. Näiteks oli tema see, kes tõi orkestri lava alt lavale, läbipaistva eesriide taha. Samuti oli tema see, kes julges esimesena valgustusefektina kasutusele võtta pilkast pimedust kahe laulu vahel. Sestpeale on teda palju jäljendatud.»

Jean Dréjac: «Piafile heideti ette varanduse tuulde loopimist. Ei teata aga seda, et ta kulutas peaaegu kõik sissetulekud eesmärgiga hästi töötada. Ta püüdles täiuslikkuse poole. Ta võttis Ühendriikidesse kaasa oma tavalised orkestrandid ja palkas oma kulul kuus ansamblilauljat. Lisagem, et austades Ameerika ametiühingute sätteid, maksis Piaf laval esinenud prantsuse muusikutega võrdses koosseisus ameerika muusikutele, kes olid sissesõitnute tõttu tööst ilma jäänud. Nägin Edithit lepingut sõlmimas ameerika flöödimängijaga, kes pidi puhuma vaid mõned noodid ühesainsas laulus tema repertuaarist.»

Kahtlemata on osa Piafi repertuaarist tänaseks unustatud. (Kirjastaja Raoul Bretoni sõnade järgi oli ta võimeline ära laulma isegi telefoniraamatu.) Kuid on jäänud mõned unustamatud laulud, oma tubli kakskümmend tükki. Seda on palju. Laulja elab üle müüdi, mis loodi siis, kui ta oli juba enam kui kuulus. Edith on jäänud elavaks. Sest nii tänaste, homsete kui ka eilsete inimeste südamed jäävad alati avatuks ehedale tõepärasusele.

Retsensiooni asemel

Miljard Kilk. «Keldriateljees» (õli, 1978)

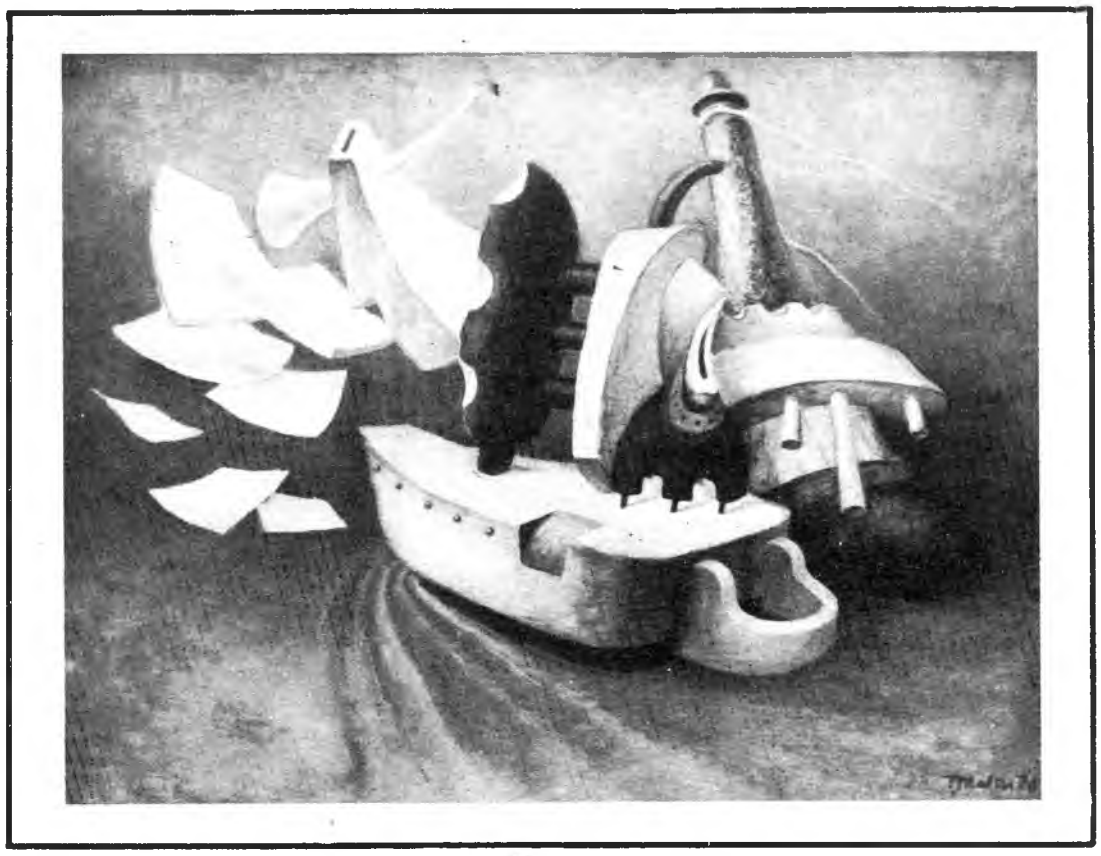

Ilmar Malin. «Sõit üksindusse» (õli, 1978)

Eesti kunstist ja kunstielust rääkides ning kirjutades mõeldakse eelkõige Tallinna näitusi, sest eks esinda ju sügisesed ülevabariigilised väljapanekud sisuliselt Tallinna kunsti, lisaks mõned tavapärased esinejad Tartust. Vähem kui 200 km kaugusel Tallinnast tehakse kunsti, millest pealinna huviline vähe teab ja mis ka tegelikult üldisele kunstipildile midagi olulist ei lisa. Kahjuks. Linn, mis peaks olema Lõuna-Eesti kunstikeskus, humanitaarkultuuri kandjana vahest ehk tähtsamgi kui Tallinn (arvestades ülikooli kauaaegseid traditsioone), on tühjaks imetud, sealt on ära mindud, enamasti Tallinna. Kunstielu koondumine pealinna on liiga paljude probleemidega seotud, et seda tavalises retsensioonis analüüsima hakata. Ometi on selge, et Tartu kunstnike kevadnäitus, see, mis seal head või halba, on väga tihedalt seotud kogu Tartu probleemiga.

Üks häda on muidugi materiaalne baas, ei saa ju Tartu graafikute võimalusi lugeda võrdseks Tallinna graafika eksperimentaalateljee kasutajatega. Aga minu meelest on see pool häda, teine pool on vaimne loidus, sest tänavusel näitusel puudus see kunsti hingus, mis vaatajat pinges hoiab, mis kirjeldamatuna heades töödes alati peitub. Just siin annab tunda, et kõik võimekamad (üksikud erandid välja arvatud) kipuvad Tartust ära. Tallinnas on lahedam, ja ehk on siin ka mõttekaaslasi rohkem. Üldreeglina ei sünni head pildid ilma soodsa õhkkonnata, ilma sarnaste hingede omavahelise toetuseta. Ometi ei saa öelda, et Tartus seda õhkkonda kunagi poleks olnud. Kümmekond aastat tagasi kihas tolleaegse ülikooli kunstikabineti ümber elu, end «Visariteks» nimetanud noored kunstiharrastajad polnud mingid tehnilised virtuoosid, aga nende mõju oli ehk suuremgi, kui arvata võib. Igatahes olid nende näitused sündmused. Loeti teoreetilist kirjandust, elati nüüdisaja kunstiprobleemidele kaasa. Mitte ainult «Visarid», vaid ka Tallinna tolleaegsete noorte näitused tähendasid Tartu kunstielu. Kõik see koondus Kaljo Põllu ümber, sai teoks tänu tema initsiatiivile, energiale ja armastusele kunsti vastu. Olid ju tema objektid need, mis paljudele üliõpilastele kunsti uutest ilmingutest mõista andsid. Muidugi, ta polnud üksi (mitte kunstitegemise suhtes, vaid õhkkonna mõttes). Ühiskonnaõpetusel on oma seisukoht ajaloo ja isiksuse osa vahekorra kohta, see aga et kunstikabinet omal ajal kesklinnast ära viidi, et ülikool tõelise toetuse asemel lahkelt näilist abi pakkus, tuleb küll rohkem kohaliku kultuuripoliitika kui millegi muu kaela ajada. Muidugi, «Visarid» ei saanud igavesti eksisteerida ja igale tõusule järgneb langus, aga see uus tõus kipub küll pikalt läbi vahepealsete aastate loiduse tulema. Võibolla olen ülekohtune, kuid sellele, kes vaid näitust vaatama sõidab, peegeldab kunstielu intensiivsust ikkagi ainult see näitus, mis iseenesest ka loomulik peaks olema (mitte teadmine, et üks või teine kunstnik on nüüd mingil põhjusel just nii- või teistsuguse töö loonud). Ei või ju öelda, et ekspositsioonis poleks midagi head olnud. Üsna nauditavad olid näiteks Lembit Saartsi ja Helle Vahersalu tööd, samuti pakkus Paul Saare «Lagunev tee» I ja II suurt vaheldust kirevate ja rahutute lillepiltide seas. Tartu näitusel on üks omapära: kui me tavaliselt teeme püüdlikult vahet kunstnike vanema, keskmise ja noorema põlvkonna vahel, kusjuures kõige arvestatavam on keskmine põlvkond, noortele vaatab kriitika hoolitseva, heatahtliku pilguga, vanadest aga ei räägi, siis seal see keskmine, elujõuline generatsioon enam-vähem puudub ning tooni annavad vanad meistrid ja noored alustajad. Kuid kogu väljapanekut seob ometi mingi ühine hingus: see on täiesti ajatu näitus, miski ei vihja, et tegu on XX sajandi lõpu poole näitusega. Lilled ja natüürmordid on läbi aegade kasulikud ja head lapsed olnud. Ka maastikumaal ja linnapildid on traditsioonilistest žanritest. Tänapäeval on raske maalida selles žanris head tööd, lootes vaid mulje edasiandmisele. Maastik on nii või teisiti äramaalitud ning ilma kunstnikupoolse aruandmiseta loodusele ja osutamiseta looduspildi tähenduslikkusele nüüdistaide kontekstis tippteoseid ei saa nähtavasti luua. Omamoodi on ju mõnus kõike vaadata — nii Kalju Nageli kevadmaastikke, Johannes Uiga lahepilte, Kaja Kärneri kevad- ja sügishommikuid kui ka Vello Paluoja «Järve» II või Saskia Kasemaa tükikest tänavat, mille suletud ruum ja klassitsistlikus stiilis majad loovad tõepoolest teatava kindla emotsiooni. Kuid taas see kummaline ajatus! Ajastu tunnetamine pole ainult vormi asi, rohkem on see mõtlemisviisi tulemus. Ja ärgu mõistetagu mind valesti: tänapäevasuse nõue praegusjuhul ei tähenda olustikurealismi selles laadis, mis ennast juba paarkümmend aastat tagasi ammendanud, vaid küsimuse asetamist, miks üldse ja milliseid ideid peaks kandma endas XX sajandi lõpu kunst. On mõned eksponaadid, mis sellesse üldpilti vaheldust toovad: Enn Tegova «Puhtus», Miljard Kilgi «Keldriateljee», Arne Lepla «Ootaja» ja Ilmar Malini teosed. Lõpetasin loetelu Malini nimega, kellel on omad rajad läbi käia. Kunstniku järjekindlate katsetuste hulgas on ka üks võimalusi maailma haarata, kuigi sürrealistlikud moondunud esemed ei ole vahest nii isikupärased kui nn. mikro- ja makrokosmose periood tema loomingus. Enn Tegova pole samuti uustulnuk (endine «Visar») ning temagi tööd on rööbiti käinud mitmegi nüüdiskunsti sõlmküsimusega. Üsna ootamatu oli Arne Lepla «Ootaja». Mingil väga pealiskaudsel moel meenutas see Toomas Vindi töid, olles samuti rajatud maagilisele alltekstile, kuid osutudes palju rahutumaks, pealetükkivamaks, kirevamaks. Võib-olla sundis suur formaat üleliia mõtlema asja välisele küljele. Miljard Kilgi ateljeepilt on lahendatud uusrealistlikus laadis, asjad iseloomustamaks meeleolu ning teatud koolipoisilik paljusõnalisus on loodetavasti mööduvad. Abstraktsioonilikus maneeris huvitav kunstnik on ka Lola Liivat-Makarova, kelle paremaid töid personaalnäitusel Kunstimuuseumis näha võis.

Valve Janov. «Möödunud sügis» (õli, 1977)

Maal näitab tavaliselt kõige selgemini kunstielu intensiivsust, kuigi Eestis vahepeal just graafika avangardset osa täitis. Tartus on graafika lausa nurka (s. t. peaaegu et pööningule) surutud. Rõõmustas, et osavõtjad kõik noored olid. Mitte, et noored tingimata vanadest paremad kunstnikud oleksid, vaid järelkasvule mõeldes. Graafikast paistsid kõige enam silma Andrus Kasemaa tööd, kuid neid vaadates hakkas kahju, et kogu see jõud ja dünaamika ainult paberilehele tuleb panna ja mahulises skulptuuris end ei väljenda. Need olid eelkõige siiski skulptori joonistused. Skulptuuri vähesuses väljendub ehk kõige selgemini materiaalse baasi nõrkus (vaid A. Kasemaa ja A. Rimmi töid oli näha), sest kuigi kunsti on üldse raske korteri nurgas teha, siis skulptuuri päris võimatu (ka L. ja M. Mõtuste on skulptorid, kuid esinevad graafikaekspositsioonis).

Noortel graafikutel näib siiski puudu olevat vanemast kolleegist ja korralikust ateljeest. Nii Illu Erma, Inge Kudisiimu kui ka Ervin Õunapuu ning Lembit Karu esinemine tekitab huvi, ehkki nad on natuke nokitsevad, natuke õpilaslikud, pisut sentimentaalselt endassesulgunud. Samas pakkusid I. Kudisiimu «Legendid» head materjali muinasjuturaamatute kujundamisel (hea nõuga kunstnikusõbralikku kunstitoimetust eeldades), siis oleksid kunst, fantaasia ja lapsemeelsus kõik koos.

Tartu kui kunstilinna olude juurde tagasi tulles: näituseruumid on kehvad. Näiteks ei suuda ma ette kujutada, kuidas P. Mudisti valgusnõudlikud tööd neisse mahuksid ja missuguse mulje need seal jätaksid. Ruumide vähesusest rääkimata. Tartu Riiklik Kunstimuuseum ei saa rohkemaga aidata, muuseumi enda ruumikitsikus ähvardab sulgeda osa näituseruume. Lisaks ateljeed. Praegu on Tartus peale kasvamas elujõulisi noorkunstnikke. Kuid kas paljas patriotism suudab neid veel kauaks sinna jätta? Mingid märgid näitavad, et vahepealsest letargiast ehk hakatakse üle saama, aga seda peab toetama kunstnikele enam-vähem sobivate tööolude võimaldamine. Loodetavasti saab ka kunstikabinet vahepealsest surnud punktist üle. Milliseks kabineti juhendaja A. Kasemaa selle kujundab, on juba järgmiste aastate küsimus. Suur töö on ka KL noortesektsiooni Tartu osakonnal teha. Lõpetuseks jääb vaid öelda, et Tartus peaksid vaim ja materiaalne baas siiski kooskõlas olema. Ilma baasita ehk veel algul kuidagi saab, ilma vaimuta on aga lausa võimatu.

SIRJE HELME

KADRIORU PARGIST, TEMA KUJUNEMISEST JA REKONSTRUEERIMISEST

ANNE KAAVER

2.

Viimased põhjalikud ümberkorraldamised toimusid Kadriorus käesoleva sajandi 30. aastatel. Raskuspunkt langes seekord lõuna- ja edelaosale. Riigiparkide Valitsus kuulutas 1935. a. välja võistluse Kadrioru kujundamiseks rahvuspargiks. Võistlusel tuli võitjaks Alar Kotli (1904—1963) ja Anton Soansi (1885—1966) projekt.

Ümberkorraldustes ei pööratud suuremat tähelepanu pargi ajaloolisele osale. Seda püüti muuta vastavalt vajadusele.

Kujundustööd olid väga laiaulatuslikud. Alumine tiik puhastati ja nimetati ümber Luigetiigiks. Lagunenud kontserdiaed tiigi naabruses lammutati ja kujundati muruväljakute, ilupõõsaste, suvelillepeenarde ja aiavaasidega Luigetiigi väljakuks. Ka vana trammidepoo tiigi kõrval lõhuti maha ja selle asemele rajati muruväljak pinkide ja päikesekellaga. Rohelise aasa ja Koidula tänava vaheline kolmnurk muudeti tolleaegsele maitsele vastavaks iluaiaks. Luigetiigi väljaku ja Kaarna allee vahele rajati noortepark: puidust sammaskäiguga hoone, ujumis- ja suplusbasseinid, liutee, liivakastid, mänguväljakud, muruplatsid ja vääntaimedega kaetud pergolad. Sinna seati üles J. Koorti skulptuurid. Kontserdiväljakule ehitati kõlakoda, ümmargune purskkaevudega bassein ja korrastati lähem ümbrus. Väljakust põhjapoole jääv ala muudeti pargiaasaks ja kaunistati Alatskivi mõisa mailt toodud Apollo kujuga. Läänepoolne kallak kujundati terrassidega kiviktaimlaks (A. Undriste), kuhu istutati põhiliselt püsiktaimi. Väljak eraldati kiviktaimlast laia pergola ja madala kivimüüriga.

Vanas Kastaniaias kaotati sirgjoonelised alleed ja ta jäeti lihtsalt metsapargi osaks.

Täielikult rikuti ära vanad lossiaiad. Ülemisse aeda endise barokse tiigi asemele ehitati kolmekorruseline administratiivhoone, mille projekt telliti arh. Kotlilt. Lossi ja uue hoone vahele planeeriti astanguline aed, mis ümbritseti kõrge müüriga ja muudeti kinniseks. Ka pool Alumisest aiast planeeriti ümber ja ümbritseti kõrge raudtaraga.* See tekitas rahvas õigustatud pahameelt, sest oli ju Kadrioru park alates 1721. a. vastavalt oma rajaja Peeter I käsule olnud kõigile avatud.

Korrastustöödeks vajalikku mulda võeti pargi kirdeosa soostunud lohust, kuhu kaevati hiljem Kirdetiik koos väikese, mööda kiviastanguid voolava ojaga. Oja ja tiigi ümbrus kaunistati lillede ja dekoratiivtaimedega. Laiahaardelisusele vaatamata olid need ümberkorraldustööd tehtud üsnagi läbimõtlematult, jättes üldplaneeringu seisukohalt kaootilise mulje. Seejuures oli arvestatud pargi üksikuid alasid, mitte parki kui tervikut. Oli lõhutud terviklik Kadrioru lossi ja pargiansambel, mis G. Kuphaldti rekonstrueerimisprojektis veel säilis. Üksikutest ümberkujundatud aladest väärivad esiletõstmist Luigetiik ja selle ümbrus, mis jätavad kõige terviklikuma ja funktsionaalselt paremini lahendatud mulje (arvestades tolleaegseid olusid). Huvitavad on ka kujunduselemendid — päikesekell (autorid Uukivi ja Lomann) ja eesti vöökirjamustris lillepeenrad (A. Undriste kavandid), mis rajati rahvusliku sümboolika väljendamiseks aiakunstis.

Varem kujundatud aladega liituvad kõige paremini Kirdetiik ja selle ümbrus (kõrgemale astangule jääv sajandi algusest pärit ringtee koos maastikulise pargiosaga). Hea oli ka noortepargi idee. Kahjuks rikkus küllaltki huvitavat planeeringut abitult projekteeritud hoone. A. Undriste kavandatud kiviktaimla oli pikka aega eeskujuks kõigile Eestimaa kiviktaimlatele kui omaaegne aianduslik suurmood.

Tänases Kadrioru pargis näemegi kõige enam 1930. aastate ümberkujundustest säilinud jooni, sest viimastel aastakümnetel on piirdutud põhiliselt hädavajaliku korrastamisega. Lisandunud objektidest peab kõigepealt mainima monumente, mis ilma pikemate kaalutlusteta on siia-sinna maha pandud, ja mõningaid hooneid, mis samuti kas suuremal või vähemal määral sobivad ajaloolisse parki.

Ma ei tea, kes tuli õnnetule mõttele paigutada otse lossi taha, ülemisse aeda skulptuurid. Kuid seda, et skulptuuride aed sinna ei sobi (barokkstiilis lossi vahetus naabruses väikesele maalapile kokkusurutud väljapanek 20. sajandi raidkunstist), näitab ilmekalt resultaat. Ja vaevalt saab siin süüdistada arhitekti, ennem tellijat, kes ei ole arvestanud skulptuuride eksponeerimiseks vajalikke nõudeid.*

Kohvik «Kadriorg» (arh. V. Herkel) jätkab traditsioone. Ka eelmisel sajandil paiknesid Kadrioru äärealadel ajaviite- ja lõbustusasutused. Ehkki kohvikuhoone arhitektuur on trafaretne, seostub see vana pargiga meeldivalt. Seda ei saa aga öelda endise noortepargi kohal asuvate Mererajooni lastespordikooli uute hoonete kohta, mis oma proportsioonide ja välisilme tõttu ei seostu kuidagi ümbritsevaga. Kõik viimastel aastakümnetel Kadriorgu püstitatud ehitised räägivad ilmekalt hoolimatusest, millega me oleme suhtunud Tallinna ilusaimasse pargisse. Suutmata istutada ühtegi uut, meeliköitvat parki, oleme samal ajal valmis risustama ja täis ehitama vanu haljasalasid, kusjuures põhjustest, miks mõni hoone (üldjuhul ka üpris ilmetu) peab kerkima just parki, meil puudust ei tunta. Kuid Kadrioru parki pole vaja risustada, vaid hoopis kaitsta.

Mis peab temast saama edaspidi?

Üldsuse mõjutusel ja «Eesti Raadio» kaasabil tekkis Tallinna Linna Täitevkomitees mõneks ajaks pargi oleviku ja tuleviku vastu üsnagi elav huvi. 1972. a. septembris tellis Tallinna Linna TK Kommunaalmajanduse Valitsus Tallinna Botaanikaaialt lepinqulise uurimuse «Kadrioru park — looduslikud tinqimused, kliima, taimkate, maastikuarhitektuuriline olukord ning antropogeensed tendentsid». Lepinquline töö oli planeeritud kolmele aastale ja sai tähtajaks, 1. nov. 1975 valmis. Maksma läks see tellijale 44 000 rubla. Põhiline järeldus tööst: on hädavajalik koostada Kadrioru pargi kui terviku rekonstrueeerimisprojekt. Kommunaalmajanduse Valitsuses mõeldi selle üle kaua ning põhjalikult järele ja 31. mail 1977 saabus Eesti NSV Kommunaalmajanduse Ministeeriumi Projekteerimise Instituuti «Kommunaalprojekt» tellimiskiri: «Palume koostada Kadrioru pargi kapitaalremondi projektdokumentatsioon. APÜ saadame täiendavalt. Lisa planeerimisülesanne — 2 eksemplari; uurimistöö — 3 kausta. Ehituse aigus 1979. a.» 14. nov. 1977 said projekteerijad täiendavalt vaid kaks tellimiskirja: üks Kadrioru kontserdiväljaku juures asuva kiviktaimla kapitaalremondi projektdokumentatsiooni, teine Russalka ja selle ümbruse pargivalgustuse ning väikevormide projektdokumentatsiooni koostamiseks.

Kauaoodatud arhitektuurplaneerimisülesanne (APÜ) koos lisadega saabus 12. jaanuaril 1978. Samal ajal said projekteerijad ka Eesti NSV Ehituskomitee teaduse ja tehnika nõukogu asulate haljastamise komisjonilt Kadrioru pargi ülevaatuse akti. APÜ-s on esitatud pargi ja selle piirkonna kohta tehtud projektide ning uurimistööde nimistu (9 nimetust), sealhulgas Vabariiklikus Restaureerimise Valitsuses koostatud Kadrioru lossi ja pargiansambli ehitusajaloolise ülevaade, Tallinna Botaanikaaia eespool mainitud uuring, rahvaste sõpruse pargi ning Lasnamäe elurajooni «Dvigateli» mikrorajooni detailplaneerimise projekt jne.

Nii on juba Kadrioru pargi kapitaalremondi projekti koostamiseks valmistumisel pisuke ajalugu. Arusaadav, et nõnda vastutusrikka ja kultuuriloolisel tähtsa objekti rekonstrueerimisele ei saa asuda uisapäisa, kuid võrreldes ajavahemikku, mis kulus tellijal projekteerijale paberite saatmiseks, tegelikuks projekteerimiseks jäänud ajaga (tööd kavatsetakse alustada 1979. a.), tuleb ilmsiks ebakõla. Tähele pannes sealjuures meil haljastuse projekteerimisel juurdunud rohkeid ümbertegemisi objekti järjest väheneva maksumuse suunas, jääb aeg liiga lühikeseks. Ajahäda võib süvendada ka asjaolu, et puuduvad vajalikud kogemused Kadrioru pargi ajaloolise südamiku restaureerimiseks, sest see on meie vabariigis esimene omataoline ettevõtmine.

Et kavatsetava projekti elluviimiseks kulub tõenäoliselt rohkesti aega (seniste kogemuste põhjal), sõltudes paljudest asjaoludest, eelkõige rahalistest võimalustest, siis tuleb arvestada: ka tellija soovib näha perspektiivitundega koostatud projekti. Seda enam panevad imestama tellija väga tagasihoidlikud soovid projekteerijale, mis suuremalt osalt piirduvad kõikvõimalike detailikeste ümberkujunduse ja pargi jooksva heakorrastusega, jättes kõrvale linnaehituslikud seisukohad. Kõige julgem ettepanek, mida tuleb ka igati kiita, on tellija nõue: «Lossiesine ja -tagune pargiosa on ette nähtud rekonstrueerida hilisbarokkstiilis.»

Ma ei taha eitada detailide osatähtsust kujunduslikust aspektist, eriti sellises ajaloolises pargis nagu Kadriorg, kuid tellija vaatevinklist oleks loogiline (arvestades, et ta on tutvunud kõigi tema käes olnud materjalidega) esitada projekteerijale esmajoones perspektiivsed linnaehituslikud seisukohad — Kadrioru park kui ühtne tervik Tallinna linna generaalplaanis.

Nõudes projekteerijalt eelkõige pargi üksikute alade silumist ja kohendamist, võib tulemus jääda üsna iga-aastaste heakorrastustööde tasemele, mis parandavad küll mõnevõrra väljanägemist, kuid ei rahulda nüüdisaegseid linnaehituslikke pargikujundusnõudeid.

Kõnealuse pargi rekonstrueerimine on keeruline ja vastutusrikas ülesanne, millesse ei tohi kergemeelselt suhtuda. See park on kujunenud pika aja jooksul, ta sisaldab täiesti erinevate stiilide säilinud osi ja mitmesuguseid aegade vältel vastavalt vajadustele lisandunud rajatisi. Kadrioru kujunemisel on kõigepealt määrav olnud muidugi lossi ja regulaarstiilis pargiansambli rajamine 18. sajandi I veerandil, seejärel pargi rekonstrueerimine aastatel 1897—1900 ja lõpuks Kadrioru ümberkujundamine rahvapargiks 1930. aastatel. Nii kajastub seal kogu meie pargikunsti ja haljastamise areng läbi aastakümnete. Seetõttu on väga oluline, et tulevases rekonstrueerimisprojektis arvestataks vajalikul määral kõiki olulisi arenguetappe, pidades sealjuures silmas parki kui tervikut.

Oluline on ka, missuguseid Kadrioru pargi suhtes ebaolulisi rajatisi, mis sinna aegade jooksul on tekkinud, kõrvaldada ja missuguseid siiski säilitada, kuidas neid seostada pargiga.

Ei tohi unustada linnaehituslikke seisukohti. Kuidas peaks olema tulevane Kadriorg ühendatud linna ja uue elamurajooniga Lasnamäel?

Kuidas kaitsta vana parki pealetungiva linna eest, vägisi sellele alale trügiva hoonestuse, heitgaaside ja müra eest?

Kadriorg kuulub ainsana Eestis 18. sajandi algul Peeter I käsul loodud regulaarstiilis parkide hiilgavasse plejaadi, mis on kogu maailma kultuuriloos võitnud kindla koha. Meenutades tänase Kadrioru pargi räämas nägu, tundub see ilmse liialdusena. On kohatu isegi võrrelda teda oma kaasaegsetega, kas või näiteks Petrodvoretsiga. Leningradlased suutsid oma sõjas purustatud pargid taastada kõigi raskuste kiuste ja on õigusega nende üle uhked. Kadriorg ei saanud sõjas oluliselt kannatada, tema praegune kujundus pärineb just sõjaeelsest ajast. Ent sõjapurustuste puudumisele vaatamata näeb Kadrioru park praegu nukram välja kui aastakümnete eest, hoolitsematum kui nii mõnigi sõjas purustatud ja hiljem taastatud park (mõtlen siin Leningradi ümbruse parke). Miks siis meie pole jõudnud midagi ära teha? Küllap on asi lihtsalt suhtumises, selles, mida keegi oluliseks peab. Meie vabariigis pole haljastustase nii kõrge, et poleks vaja enam midagi meelde tuletada või juurde õppida.

On lootustäratav mõelda, et pärast aastakümneid kestnud vaikelu saab vana park ehk mitte väga kauges tulevikus uue rüü. Peaks ainult see rüü, hoolimata tellija esialgsetest tagasihoidlikest soovidest, tulema väärilise nii pargile kui ka Tallinna linnale.

* Alates 1929. a. oli Kadrioru loss Eesti kodanliku vabariigi presidendi residents.

* Toimetus jagab seda seisukohta. Eitamata skulptuuriaia vajadust, tuleb siiski tõdeda, et meie käesoleva sajandi raidkunst (mis oma enamikus ei ole aiakunst) ei seostu kuidagi Kadrioru lossi ansambliga, ja vastupidi, aia mõõtmed ja loss lämmatavad ka skulptuure.

TEISED MEIST

Pealkirja «Triennaal avas ukseid» all ilmus Leedu ajalehes «Literatura ir Menas» reportaaž Balti vabariikide maali koondnäitusest Vilniuses. See algas 28. aprillil ning on juba köitnud nii pealinna kui ka paljude külaliste tähelepanu.

Triennaalile eelnesid vabariiklikud näitused, seega oli võimalus valida Vilniusse saatmiseks kõige paremad tööd. Eesti viimase kolme aasta maali esindavad kaksteist kunstnikku igaüks nelja tööga, Lätit viisteist ja Leedut kui triennaali korraldajat kõige rohkem, kakskümmend kolm taidurit.

Koondnäituse eesmärgiks oli välja kuulutatud uute tendentside fikseerimine, temaatiliste ning vormiotsinqute kõrvutamine.

Ülalmainitud reportaažis rõhutatakse, et eesti kunst on Leedus hästi tuntud, et sealsed kunstiringkonnad jälgivad juba ammu suure tähelepanuga meie maalitraditsioone, plastilisi kontseptsioone.

Sellele vaatamata et eestlaste ekspositsioonis on ka vähem õnnestunud töid, on üldmulje hea. Võrreldes teistega, märgib ajaleht, on eesti kunstnike teostes rohkesti hüperrealismi. Selle suuna väljapaistvama esindajana mainitakse A. Keskkülat. T. Vindi töödes täheldatakse õrna, romantilist soojust. Kõrgelt hinnatakse J. Palmi, E. Põldroosi ja E. Okase loominqut. T. Pääsukese on omane tänaväevane mõtlemisviis. Suurt meisterlikkust, mõtte küpsust nenditakse ka O. Subbi loominqust rääkides.

Ajalehes on avaldatud kolme meie kunstniku tööde illustratsioonid: I. Malini «Tütarlaps plastmasstoodete tehasest», J. Arraku «Autoportree» ja T. Vindi «Park» VII.

Üldkokkuvõttes toonitatakse, et «eestlaste töödele on omased konkreetsus, tähelepanu koondumine esemele, vormi viimistletus, teostuse meisterlikkus».

ALGAVAD HELILOOJATE KAPPIDE JUUBELIPIDUSTUSED

Meie tänavuses muusikaelus on tähtsal kohal heliloojate Kappide juubelite tähistamine: Artur Kapp 100, Eugen Kapp 70, Villem Kapp 65. A. Kapile pühendatud muusikaõhtud algasid käesoleva aasta alguses. Meenutagem kontserte «Estonia» kontserdisaalis, kus esinesid Riiklik Akadeemiline Meeskoor, Tallinna Riikliku Konservatooriumi õppejõud ja üliõpilased, juubeliüritusi Riiklikus Kunstimuuseumis, Teatri- ja Muusikamuuseumis, Heliloojate Majas, saateid Eesti Televisioonis ja Eesti Raadios. E. Kapi autoriõhtud on toimunud Pärnus ja Viljandis. Samuti kohtus heliloija Suure-Jaani keskkooli õpilastega. Kappide muusika on helisenud ka väljaspool koduvabariiki. Neil päevil toimus Leningradis kontsert Artur ja Eugen Kapi loomingust. Kostromas ja Jaroslavlis mängiti E. Kapi Klaverikontserti (solist Matti Reiman), Irkutskis ja Angarskis kõlas V. Kapi Lembitu aaria Mati Palmi esituses, E. Kapi süit balletist «Kalevipoeg», dirigeeris N. Järvi. Astrahanis on Kappide mälestuse säilitamise eest hoolt kandnud sealse konservatooriumi muusikaajaloo ja -teooriakateedri juhataja Mark Etinger. A. Kapi asutatud muusikakoolis on üles seatud Kappe tutvustav stend. Detsembrikuus käis Astrahanis E. Kapp, leidis aset soe kohtumine konservatooriumi üliõpilastega, mängiti E. Kapi teoseid. 27. mail juhatab Neeme Järvi Moskva konservatooriumi suures saalis A. Kapi Sümfooniat nr. 1. 1. juunil on E. Kapi autorikontsert Moskvas. Ettekandele tulevad Klaverikontsert, Sümfoonia nr. 3, süit «Kalevipojast».

Eeloleval nädalal, 22.—26. maini on meie vabariigis Kappide juubeliürituste kulminatsioon. Allpool avaldame ürituste kava.

22. V kl. 14 on Heliloojate Majas A. Kapi 100. sünniaastapäevale pühendatud Eesti NSV Heliloojate Liidu juhatuse pidulik pleenum ning Eesti NSV Heliloojate Liidu ja Tallinna Riikliku Konservatooriumi teaduslik konverents.

Sama päeva õhtul kl. 19.30 kantakse «Estonia» kontserdisaalis pidulikul sümfooniakontserdil ette A. Kapi Neljas sümfoonia, E. Kapi Klaverikontsert (M. Reiman) ja V. Kapi «Põhjarannik», kaastegev ERSO ja TA meeskoor, juhatab Neeme Järvi.

23. V etendub RAT «Vanemuises» E. Kapi ooper «Rembrandt».

24. V sõidetakse Viljandisse ja sealt edasi Suure-Jaani, kus asetatakse pärjad A. Kapi ja V. Kapi haudadele. Kl. 17 on Suure-Jaani keskkoolis kontsert Kappide koori- ja kammermuusikast.

25. V kl. 11 avatakse Tallinnas mälestustahvel majal, kus elas A. Kapp. Õhtul kl. 19.30 on «Estonia» kontserdisaalis Kappide koorimuusikakontsert. Esinevad Eesti Televisiooni ja Raadio segakoor A. Üleoja ja T. Kangroni, TA nais- ja meeskoor A. Ratassepa ja Haridustööliste naiskoor A. Söödi juhatusel.

26. V kl. 19 toimub RAT «Estonias» E. Kapi 70. sünnipäevale pühendatud pidulik kontsert. Tema loomingust on kavas Sümfooniline avamäng, stseen balletist «Kalevipoeg», Saima aaria ooperist «Tasuleegid», Armu aaria ooperist «Vabaduse laulik», soome tants balletist «Kalevipoeg», Neeme aaria ja duett Sirjega ooperist «Tasuleegid», Finaal balletist «Kullaketrajad». Kaasa teevad solistid Tiit Kuusik, Anu Kaal, Mati Palm, Hendrik Krumm, Maarja Haamer, Kaja Sildna, Uno Kreen, balletisolistid ja balletirühm ning Tallinna Koreograafiakooli õpilased. Õhtu lavastaja on Udo Väljaots, kunstnik Lembit Roosa, dirigent Kirill Raudsepp.

KONTSERDIPANORAAM

Aprilli lõpu- ja mai alguspäevad tõid kontserdisaalidesse rohkesti kuulajaid. Eesti NSV Riiklikul Filharmoonial oli võimalus pakkuda nii inglise kui ka oma estraadi (mitte vähe) ning teisi üsna tuumakaid muusikaõhtuid.

Alustame 27. aprilli kontserdist, kus **Arbo Valdma** üllatas Beethoveni D-duur kontserdiga (viiulikontserdi klaverivariant). **Neeme Järvi** dirigendina on ju alati valmis ette kandma kõike head ja uut, vana ja huvitavat. Asi sai teoks, kuid ometi ei tulnud siit pärlit: tundus, et seda redaktsiooni ei olnud orkester lõpuni mõistnud ja vastu võtnud. Pärl on tulemas! Hector Berliozi mitte eriti populaarne ooper «Beatrice ja Benedict» on välja kaevatud. Katkendid on vahvad. Solistid **Kaie Konrad, Hendrik Krumm, Ludmilla Dombrovskaja, Leili Tammel laulsid** nii haaravalt (tänu TRK õppejõule Malle Vardjale on saanud prantsuse tekst neile omaseks), et dirigendi töö jäi otse varju. Koor (A. Üleoja ja T. Kangron) ilmutas samuti tublit tahet. Natuke kooskõlastamatust siiski oli (norija kõrva jaoks). Ma arvan, et säherdune «operett» vajaks ikkagi maakeelset tõlget ja palju publikut. Aga Hendrik Krummi veidi saare, veidi itaalia-prantsuse laul oli priima. Dombrovskaja sekundeeris talle võrdväärsena.

Läksin edasi raekotta. 28. aprillil mängis 28-aastane Moskva pianist **Juri Smirnov**. Ettenähtud kava (Schumanni «Sümfoonilised etüüdid», lisaks Liszti h-moll sonaat) oleks olnud raske nii saalile, ettekandjale kui ka kuulajale. Selle asemel mängitud Beethoveni sonaat nr. 31 kõlas raekoja esindussaalis mõjuvalt. J. Smirnov on väga hea kooli ja maitsega pianist, sealjuures emotsionaalne. Chopini pisipalad olid nauditavad, Liszti «suursonaat» sai kannatada üliemotsionaalsuse all, mitte kõlakultuuri, vaid pisiviperuste tõttu. J. Smirnovi mäng pakkus kuulamismõnu nii juhukülastajaile kui ka muusikutele, keda oli küll vähevõitu.

3. mail rõõmustas Tallinna Riikliku Konservatooriumi diplomandi **Kristiina Hoidre** esinemine iseseisva oreliõhtuga. K. Hoidre lõpetab tänavu konservatooriumi klaveri- ja orelierialal, olles pälvinud oma pedagoogide E. Saare ja H. Lepnurme üksmeelse kiituse.

Erna Saar: «Kristiina Hoidre esimese kontserdi «Estonia» saalis võttis publik väga hästi vastu. Kava oli hästi sisukas, eriilmeline, nõudlik (Buxtehude, Couperin, Bach, Widor). Hoidre töökus on märkimisväärne. Kontserdist jättis kõige eredama mulje hästi väljatöötatud C. M. Widori Orelisümfoonia.

Kas noil päevil oli ka midagi erakordset? Jah!

TIIT KUUSIK

Põrutas? Ei. Laulis. Laulis Erakordselt (ei, tavaliselt), suurelt, peenelt, vaimustavalt, mõtlema panevalt.

Tammsaare aasta. Muusikutele rohkem Kappide aasta. Tiit Kuusik valmistaski nüüd ette kolme Kapi laulude õhtu.

Pärnu muusikaveteran Artur Uritamm (tema ja Saaremaa nestor Joosep Aavik tulevad «Estonia» kontserdisaali ikka, kui teoksil midagi huvitavat, suurt, väärtuslikku): «Tiit Kuusiku kontserdist võiks väga palju ülistavat rääkida. Jätame selle teistele. Aga neid väärtusi, mida maestro pakub kontserdil, ei ole võimalik mõõta, hinnata, neid on liiga palju. See sisutihedus, sisseelamine on ainulaadne. Kavast: oskuslikult valitud ja teostatud. On kirjutatud, et Artur Kapp on nagu graniidimürakas. Tema soololaulud on graniidikillud. Eugen Kapi huvitavad ja sisukad uudislaulud sobivad just Kuusikule ja võidavad tänu temale.»

Tallinna Riikliku Konservatooriumi laulukateedri juhataja Ludmilla Issakova: «Tiit Kuusiku kontsert oli vaimustav. Sellest peaks rääkima ainult ülivõrdes. Milline avar dünaamiline skaala! Kui ühtlased kõigis registrites ja samas kui varjundirikkad tämbrid! Eeskujulik diktsioon. Kõik on sügavalt läbi tunnetatud. Ja iga laul, mis varem korduvalt kõlanud, oli nüüd jälle uute nüanssidega, teisiti lahendatud. Näiteks V. Kapi «Vang». (Segan vahele: minu meelest kontserdi parim laul ja parim esitus. — V. R.) Kolme Kapi kava osutub Schuberti tsükli kõrval Kuusiku teiseks suursaavutuseks sel hooajal. Üliõpilastele ja nooremate le (mitte ainult) kolleegidele pakuvad kadestamisväärset eeskuju maestro energia ja lavasära.»

Partneriks Tiit Kuusikule oli üks paremaid saatjaid Valdur Roots. Kusagil ei jää ta varju, kusagil ei domineeri. Nauditav oli karakterite ühtne tabamine.

5. mail said erakordse elamuse raekoja saali külastajad. Moskva virtuoosid **V. Jagudin (flööt), G. Feigin (viiul), V. Feigin (tšello) ja I. Žukov (klavessiin)** esitasid J. S Bachi «Muusikalise ohvri». Mõni aeg varem kõlas see ka meie pillimeeste ettekandes.

Samal õhtul laulis «Estonia» kontserdisaalis täismajale **Tallinna Puhkeparkide Direktsiooni vene koorikapell.** Dirigendid John Tungal ning Olga Tungal on teinud tunnustusväärse töö, pannud kõlama liigagi nõudlikud laulud.

10. mail pakkus kitarrimuusikahuvilistele mõnusat külakosti Hispaaniast pärit **Roberto Olabarrieta.** Sellest Uno Loop: «Väga hea maitsega, väga hea tehnikaga kitarrist. Siin käinutest kahtlemata üks paremaid. Paneb kuulama nii klassikalist kui tänapäeva rahvuslikumat loomingut esitades.»

Lõpetame põgusa ülevaate 11. mail toimunud järjekordse ERSO kontserdiga. Tähistasime ju siis Eesti NSV teenelise kunstniku **Vaike Vahi 50. sünnipäeva ja 30 a. tööjuubelit.** Et ERSO mängib hästi Saint-Saënsi Sümfooniat nr. 3, veendusid kuulajad kohe. Aga kuidas kukub välja juubilari ja tema tütre duo Mozarti Es-duur kontserdis, seda ootasime lausa sportliku huviga. Kenasti kõlas. Ruth Alaküla mõistetavalt närveeris veidi ning kippus kiirustama. Ja kogu ettekanne kujunes pisut raskepäraseks. Aga Griegi Klaverikontsert juubilari esituses oli kaunis. Neeme Järvi tõestas samas järjekordselt, et tunneb kontserdi saatmise kunsti põhjalikult. Kuidagi nagu iseenesest tekib rütmiline kooskõla, samas on pulss romantilisel vaba. Ka dünaamiline tasakaal solisti ja orkestri vahel püsis aina normis.

Alustasin ja lõpetasin sümfooniaorkestriga. Aga nii ju peabki. Olgu ERSO kontserdid ikka suursündmusteks meie muusikaelus!

VALDO RATASSEPP

*

Moskva konservatooriumi diplomandi Madis Kolgi klaveriõhtu kavas 20. aprillil «Estonia» kontserdisaalis olid W. A. Mozarti Sonaat F-duur KV 332, L. van Beethoveni Sonaat A-duur op. 101 ja F. Liszti Sonaat h-moll.

Nõudlik ja soliidne kava. Nõudlikult (enese suhtes) ja soliidselt (kuulaja suhtes) läbi viidud.

Päev enne kontserti esitasin debütandile mõned küsimused.

● Millal algavad riigieksamid?

Juba käivad, osa sooritatudki, kuid erialaeksam on veel ees.

● Järelikult on praegu aeg väga tuline. Peab soovima «kivi kotti»!

Kuidas mõjus õpinguaastail Moskva konservatooriumi atmosfäär?

Harjutama, juurdlema, mõtlema, otsima panevalt. Enda kallal vaeva nägema panevalt. Töötamisolud olid ideaalsed ja nõudmised erialas ning teistes ainetes (eriti kontsertmeistri klassis ja muusikaajaloos-literatuuritundmises) küllalt kõrged, mistõttu pidin end üsna kiiresti uuele lainele ümber häälestama, et üldse hakkama saada.

● Millist laadi raskustega tuli kokku puutuda erialas? Kuidas võiks iseloomustada erialaõpetaja Eliso Virsaladzet?

Raskusi oli eelkõige kantileenisfääris, kõlalis-intonatsioonilised, aga muidugi on need ju seoses kõigi pianismialaste tarkustega üldse. Oma õpetajast E. Virsaladzest olen vaimustatud. Hämmastama panevad tema kõrge muusikali-

ne kultuur ja meisterlikkus. Imetlust väärivad tema laialdane kontserdirepertuaar ja haruldaselt hea mälu, mis võimaldab tal kas terviklikult või lõikude kaupa haaravalt demonstreerida peaaegu kogu Schumanni ja Chopini klaveriloomingut, kõiki Bachi prelüüde ja fuugasid — needki on vaid mõned näited tema repertuaariküllusest. Tunnis on ta väga nõudlik ja järjekindel, kontseptsiooniküsimustesse sekkub vaid siis, kui midagi on ebaloogilist või problemaatilist.

* * *

Debütandile nii määrava tähtsusega esimene vastutusrikas ja ulatuslik loomingu ülesanne niisuguses pidulikus paigas nagu «Estonia» kontserdisaal tekitas teatud ootusärevust publikuski, keda kogunes sel korral rohkem, kui oleme harjunud ühe kammerõhtu puhul nägema.

Esineja kinnitas oma mänguga, et ta pole nelja õpipoisiaastat Moskvas asjatult raisanud. Kvalitatiivsed tegurid väljenduse selguse ja aktiivsuse, dünaamilise skaala rikkuse suunas ja kõik see, mida professionaalseks oskuseks nimetatakse, on hakanud noore kunstniku arengus kõvasti kaasa rääkima.

Madis Kolgi mängu iseloomustavad pianistlik vabadus, loomulikkus, siirus, vahetus. Esitus on varasemaga võrreldes muutunud kavatsuskindlamaks ja targemaks, klaver hakanud kõlama mitmeplaaniliselt.

Et kuuldu põhjal tekib allakirjutanul kange soov esinejat tõsiselt võtta, sest tegemist on areneva ja mõtleva noore kunstnikuga, kes ei vaja hinnaalandust heatahtliku õlalepatsutamise näol, siis on mõtet kava kallal ka norida.

Kui Mozarti sonaadi I ja II osa esitatud kujul mõjusid meeldivalt, siis III osas oli vähe vahuveini. Rütmiline külg vajanuks tugevamaid vedrusid, kuueteistkümnendikud säravust, üldine areng pikemat mõtlemisjoont.

Beethoveni sonaadist peab rääkima kui tervikust, sest siin ei esinda ükski osa iseseisvat muusikaüksust. Üldmulje tervikust kippus skitseerituks jääma, põhjuseks mitmetest olulistest muusikalistest sõlmpunktidest ülelibisemine. I osa üldjoontes õnnestunult edasiantud lüürilisele toonusele baseeruvad kantileenid-dialoogid ei olnud alati küllalt tähendusrikkad. Kui II osa võib hoogsa ja värvika esituse poolest heaks saavutuseks pidada, siis III osa sissepoole pööratud sügavamõtteline filosofeerimine ja IV osa ülemeelik rõõm ning huumor jäid nagu poolele teele ootama otsustavamat lahendamist.

Võib-olla vajaks selle sonaadi siseelu üldse vabamat ja romantilisemat lähenemist?

Liszti sonaat seab esineja iseäranis keeruliste sisuliste ja pianistlike probleemide ette. Ka peab siin interpreedis kehastuma eriliselt hea dramaturg. Kõnesoleval juhul oli teose kallal väga ausalt tööd tehtud, aga oma pianistlikule ladususele ja paljudele sisuliselt õnnestunud lõikudele vaatamata mängitud (vabandatagu väljendust) — süütult. Selle sonaadi sisemine rikkus, kujundite konfliktid, pinge, dramaatiline areng ja ehitus kandsid episoodilist iseloomu. Krooniliseks hädaks kujunes kulminatsioonide ennustamine, millele paratamatult järgnes pinge enneaegne langus. Ka polnud kõik päris korras mitmete haripunktide kõlalise doseerimisega. See kahandas tublisti kogu «sündmuse» mõjujõudu. Usun, et aeg ja põhjalikum süvenemine selle sonaadi olemusse võimaldavad tulevikus tõepärasemalt ja haaravamalt edasi anda kogu kire, saatanliku, õilsa, ülla, kurja, paatosliku, heroilise (ja ei tea mille kõik veel!) meeletu seose.

Egas asjata öelda, et kui oled andnud vanakurjale sõrme . . .

Ootame, mida toob tulevik!

LEELO KÕLAR

NEEME JÄRVI JA PUCCINI RIO DE JANEIROS

Dirigendi kodu on täis Puccini ooperi etendust Rio de Janeiros. Nii saame selle nüüd Tallinnaski läbi elada: Neeme Järvi dirigeerib helisalvestisele sageli vaimustunult kaasa, naudib jälle kord Gena Dimitrova võrratuid kõrgeid noote, tema hääle sügavust ja jõulisust, Ruben Dominguezi säravat ülemist registrit, toob juurde koori, juhatab siis orkestri väga ekspressiivset sooloosa, näitab sisse lavataguse orkestri... Need on Puccini viimase ooperi, 52 aastat tagasi A. Toscanini juhatusel esietendunud «Turandoti» vapustavad, dramaatilised leheküljed. «Siin tegi Toscanini alati pausi,» osutab Neeme Järvi partituuris enne ooperi lõppu. «Siinkohal suri Puccini... Viimase dueti ja finaali kirjutas helilooja visandite põhjal Franco Alfano.»

Nii algas seekord meie intervjuu Eesti NSV Riikliku Sümfooniaorkestri peadirigendi Neeme Järviga tema Brasiilia-reisist. Naasnud just pikalt lennult Irkutskist, läheb N. Järvi jutt paratamatult korraks sel hooajal läbisõidetud vahemaadele, kümnetele tuhandetele lennukilomeetritele, kliima- ja ajavahedesse sisseelamisele. Eestimaa talvest Argentiina lämmatavasse suvesse detsembris (Moskva—Frankfurt—Lissabon, sealt Havannasse 7100 km, Havannast Limasse 4200 km, siis Buenos Airesesse kokku 26 tunniga, tagasi Montevideo—Rio de Janeiro—Monroovia—Zürichi—Varssavi—Moskva kaudu), meie külmast kevadeeelsest Brasiilia kuuma sügisesse märtsis (Moskva—Frankfurt—Damaskus—Rio de Janeiro, vaid 11 tunniga), sealt tagasi läbi Lissaboni ja Frankfurdi Ljubljanasse. Aprillikuu lõpuks kodus, siis aga viis muusikareis dirigendi peatselt Baikali äärde, Irkutskisse, et kuulajatele sealmailgi viia osake Kappide aastast eesti muusikas.

Kontserdidirigendi pingsa töö kõrval on Neeme Järvil sel hooajal juhatada tulnud mitut talle esmakordset ooperit. Äsja oli kodulinnas selleks Berliozi «Beatrice ja Benedict» (kontsertettekandes), Buenos Aireses valmistas ta aga ette Tšaikovski «Jevgeni Onegini», mida polnud varem juhatanud. Menukad ülesastumised Argentiinas lõid soodsa pinna küllakutseks Brasiiliasse. Puccini «Turandot» oli dirigendile samuti täiesti uus teos.

«Sõitsin välja 28. veebruaril. Ajavahe oli minu kasuks, 1. märtsi hommikul olin juba Rio de Janeiros proovil. Teatri orkester oli suur ja hästi komplekteeritud, liikmeskond aga väga erinevatest rahvustest, puhkpillimängijatest olid paljud neegrid. See oli olnud parim Rio kolmest sümfooniaorkestrist, ent vahepeal oli «Teatro Municipal» neli aastat suletud olnud. Puccini ooperiga valmistutigi teatri pidulikuks taasavamiseks. Proovide ajal käis veel pisiremont kuni esietenduspäevani. Maestro Manuel Cellario oli valmistanud ette solistid ja koori, teinud orkestriga korrektuuriproovid. Mina sain orkestriga kolm proovi, järgnesid kaks kolmetunnist ühist, n.-ö. itaalia proovi, kaks peaproovi ja esietendus vabariigi presidendile 15. märtsil.

Varasem töö Buenos Aireses osutus mulle selle mandri inimestega suhtlemises heaks kooliks, muusikaasjad ajasin ära itaalia ja inglise keeles, kuid orkestriga parema kontakti saavutamiseks pidin vahel end ka portugali keeles väljendama. Väga hästi laabus kõik 120-liikmelise suurepärase kooriga, kellega suutsime

Gena Dimitrova

Ruben Dominguez

Maria Lucia Godoy

Nelson Portella

koos tõeliselt musitseerida, palju nüansse pakkuda. Ettevalmistus oli lühike, aga asjalik. Teatri avamise ettevalmistusi jälgis agaralt ajakirjandus, esimene pikem intervjuu minuga ilmus juba 6. märtsil ajalehes «Jornal do Brasil» koos fotodega jne. Ooperi lavastas teatri kunstiliseks direktoriks kutsutud Oscar Figueroa, kellega olime koos «Jevgeni Oneginit» teinud Buenos Aireses. Ta on Felsensteinigi juures õppinud, töötab detailselt, oskab kõike laval liikuma panna, samas nõuab aga peaaegu noot-noodilt ka muusika tõlgitsust. Meie koostöö kulges seekordki hästi, on ju väga oluline, et dirigent ja lavastaja suudavad luua teose vastastikku teineteist mõistes ja segamata. Just lavastuse muusikajõud on juba Puccinil ette nähtud väga komplitseeritud: suured ansamblid, massistseenid, arvukas lavatagune orkester, tohutu koor, mis tüpaaži järgi mitmeks osaks jaotatud, lastekoor, orel. Kaks harfi, tamtammid, hiina gong jne. Kõige selle lühikese ajaga kokkuviimine nõudis mõlemalt suurt tööd. Figueroa sai kõrge hinnangu kriitikalt, kelle ainus etteheide oli mitmel pool vaid see, et ta on... argentiinlane! Väga meeldis mulle Hugo de Ana lavastuse kunstnikuna. Lavapilt oli rikkalik, värvidelt kontrastne, midagi imiteerimata, kõik naturaalselt tohutu hulga lavatööliste välja ehitatud. See koos suurepärase valgustuse, kostüümidega jms. andis edasi oma aja suursugusust, vaesuse ja rikkuse kontraste, kõike toonitas lava sügavuse kasutamine jne. Solistid võisid laulda väga kaugel lava äärest, orkester ja koor anda maksimaalse, ikka oli solist kuulda: akustika oli suurepärane.

Esietenduspäeva hommikul (etendused algavad kell 9 õhtul) harjutasin orkestriga Brasiilia hümnigi. Ent juhtus nii, et õhtul pidi selle presidendi auks minu asemel ära juhatama mu alatine hea abiline, orkestri administraator ja fagotisolist Angelo Pestana. Pestana oli presidendi vastuvõtuga nii ametis olnud, et ei jõudnud-teadnud mind enam kombekohaselt etendusele kutsuda vastselt remondist tulnud dirigenditoast. Mullegi oli sealt orkestriruumi pääsemine võõras ja nii kuulsin täpselt kell 9 hümni helisid oma ruumist...

President oli just saabunud visiidilt Saksa Föderatiivsesse Vabariiki. Ajakirjandus teatas, et ta oma sõidu tulemusi ei hakka avaldama enne, kui on käinud ära Rios ooperimaja avamisel (!). Etiketi kohaselt viibivat president ooperiõhtul vaid kaks vaatust (ta on vana mees ja etendus lõpeb hilja öösel), seekord aga jäi etenduse lõpuni ning korraldas lavastajale, mulle ja kolmele peaosatäitjale vastu-

võtu oma looži ees fuajees. Ajakirjandus valgustas põhjalikult teatri avamist ja presidendi ning tema kaaskonna viibimist sellel, võrreldi riigitegelaste daamide tualette ja soenguid omavahel ning nende kaunidust, ent muusikast oli sedakorda üpris vähe juttu. 17. märtsil oli esimene etendus aga publikule (ka siin oli valdav enamik smokingites ja pikkades kleitides rikkamat rahvast — keskmine pileti hind oli ca 30 dollarit) ja siis sai ka muusikakriitika sõna. Juhatasin «Teatro Municipalis» kokku viit etendust, viimast 25. märtsil.

Solistid, kellega töötasin, olid suurepärased. On ju teada, et «Turandoti» juba sellepärast vähem mängitakse, et ta nõuab erandlike võimetega hääli eeskätt Turandoti ja Calafi osa täitmiseks. Sofia Ooperi nimekas solist Gena Dimitrova oli laulnud Turandoti varem muuseas ka Buenos Airese «Teatro Colonis». Ta on ehtne dramaatiline sopran, ilusa, suure häälega, ühtlase diapasooniga nii metsosoprani registris kui kõrgetes nootides (3. oktaavi do!), jõuline ja suursugune oma tõlgitsuses, heade näitlejavõimetega. Ruben Dominguez, Caracasi ja Philadelphia Ooperi solist, on näitlejana nõrgem, aga nii kandvat tenorit kohtab harva, ta oli ehtne Calaf. Väga head olid bass Pedro Stomper (Timur) ja huvitava tämbriga, väga puhtalt intoneeriv tüüpiline Figaro-bariton Nelson Portella (Ping), Brasiilia laulja, kes kehastas Oneginit minu külalisetendustel Buenos Aireses. Õnnestunuim oli lavastaja valik ka Liu osasse, keda laulis Brasiilias kammerlauljana hästi tuntud Maria Lucia Godoy.

«Teatro Municipal» on suuruselt (2500 kohta) «Teatro Colonist» (4000 kohta) väiksem, ent sisekujunduselt huvitavam, oma sammaste ja marmoriga pidulikum, detailides peenem ja rikkam, ehitatud Pariisi «Grand Opéra» stiilis. Et hoone asub praeguste suurte pankade ja kontorite ohtlikus läheduses, oli vahepeal juba plaanis teater likvideerida...

Muuseas just selles teatris toimus Arturo Toscanini ootamatu ja menukas dirigendidebüüt, kui tal Itaalia ooperitrupi (Parmast) tšellistina tuli asuda haigestunud dirigendi aseme! «Aidat» juhatama.

Teatritöö kõrval kohtusin Brasiilia nimekaima helilooja Jose Siqueiraga. Ta tutvustas mulle mitmeid oma teoseid, kinkis plaate ja kassette ning sümfoonilise teose «Toada» partituuri häältega. Viimase kavatsen peatselt oma orkestriga ette kanda. Siqueira on «Orquestra de Cãmara do Brasil» dirigent, viibinud mitu korda ka Nõukogude Liidus, kus muuseas koos abikaasa sopran Alice Ribeiro ja nõukogude solistidega plaadistanud oma oratooriumi «Candomble» (põhineb ühe neegrisuguharu folklooril). Kohtusin Tallinnagi külastanud Brasiilia lauljatari Eny Camargoga, käisin Heitor Villa-Lobose muuseumis.

Muidugi sain mõnegi korra käia suplemas Copacabana maailmakuulsates suvitusrandades, mis on nüüd lõputult täis kõrghotelle. Rio de Janeiro ise, asudes mägede vahel, on küllap maailma kaunemaid linnu. Ühele neist mägedest, Corcovadole tõusnud, mida on ülistanud oma muusikaga mu lemmikuid, Antonio Carlos Jobim, leiame end juba pilvedest.

Viienda etendusega lõppes «Turandot» «Municipalis». Järgmisena on kavas «Tosca», «Hoffmanni lood», «Trubaduur». Buenos Airesest saabus kutse juhatada «Teatro Coloni» orkestri ees Brahmsi sümfooniate abonementi, ettepanekuid on tulnud sellelt mandrilt mujaltki.

Ka minu seekordne muusikareis sai teoks firma DAEFA vahendamisel, kelle esindaja Miguel Levy kunstnikuvõimeid imetlesin juba Argentiina reisi aegu.»

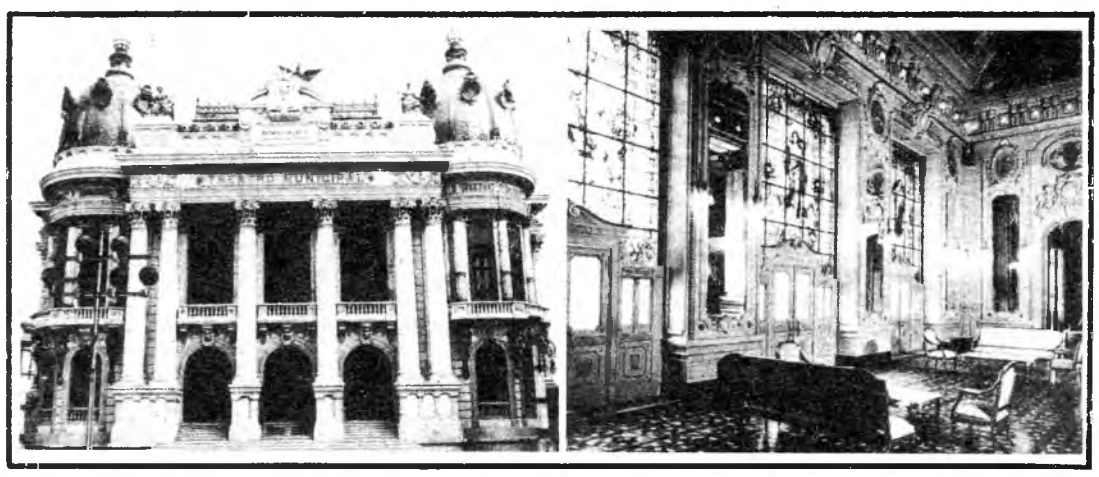

Kirja pannud **PRIIT KUUSK**

ALBERT KÕHELIKU MÄLESTUSEKS

10. aprillil suri 85. eluaasta künnisel muusikaveteran, väljapaistev metsasarvesolist ja -pedagoog Albert Kõhelik. Teenekat muusikameest saatis viimsel teekonnal Hiiu kalmistule Tallinna Tuletõrje Maja teeneline puhkpilliorkester, mille dirigendiks ta oli olnud enne pensioniikka jõudmist kaheksa aastat.

A. Kõhelik sündis 22. märtsil 1894 Jaltas, kuhu ta isa koos vanaisaga oli põgenenud Asuküla mõisniku eest.

Muusikahuvi viis nooruki jalgsirännakul Sevastoopolisse, kus ta astus mereväe puhkpilliorkestrisse õpilaseks. Edasi tegutses A. Kõhelik metsasarvemängijana Jalta orkestrites, samas ka põllutöölisena Krimmi eesti asndustes, kuni ta võeti Sevastoopoli sümfooniaorkestri koosseisu. Seal mängis A. Kõhelik kuni opteerumiseni kodumaale 1920. a. Järgnes orkestranditöö «Vanemuises». 1922. a. astus A. Kõhelik Tallinna Kõrgemasse Muusikakooli, kus ta õppis prof. Jaan Tamme juures. Professor märkas oma õpilase andekust ja võimeid ning suunas ta juba järgmisel aastal tööle Helsingi Linnaorkestrisse ja sealsesse konservatooriumi õppejõuks. Töö kõrval Helsingis lõpetas A. Kõhelik 1925. a. Tallinna Konservatooriumi (Kõrgema Muusikakooli) I lennu õpilasena ja jäi edasi Soome kuni 1927. aastani, kust teda kutsuti õppejõuks Kaunase Konservatooriumi. Kaunases oli ta tegev ka sümfooniaorkestris ja kammeransamblis. Tema kunstnikuvõimed leidsid nii kohalike muusikute kui ka mitme väljapaistva külalisdirigendi tunnustust.

1933. a. naasis Albert Kõhelik Tallinna, kus mängis algul Riigi Ringhäälingu sümfooniaorkestris, olles selle kõrval Tallinna Konservatooriumi õppejõud 1941. aastani. Ta oli Eesti Akadeemilise Helikunsti Seltsi puhkpillikvinteti rajaja. Kui Artur Kapp kirjutas 1932. a. Jaan Tamme mälestuseks Kvarteti metsasarvedele, pühendas ta selle Albert Kõhelikule kui silmapaistvaimale teose esiettekandjate hulgas.

A. Kõheliku mängu iseloomustasid loomupärane musikaalsus, laulev ja ekspressiivne toon ning Jaan Tammelt omandatud hea mängutehnika, mis tegi temast oma professori väärilise järglase.

A. Kõhelik on oma elutööga jätnud tähelepandava jälje eesti muusikaloosse. Tema surmaga kaotasime andeka ning tõeliselt professionaalse muusiku, heatahtliku ja südamliku inimese.

NEEME LAANEPÕLD

EESTI FOTOGRAAFIA AJALOOST III

MAAFOTOGRAAFID

PEETER TOOMING

Hästi mäletan üht sügishommikust telefonikõnet režissöör Peep Puksiga, mil meie jutuajamise lõpul Peep äkki päris, kas mul on aimu, millisest fotost kirjutas oma «tuuletallaja» mälestustes kirjanik August Kitzberg. Paar päeva varem olin Hallistes, Kitzbergi kunagises kodukohas, otsinud vana fotograafi Hans Liigandti jälgi (tema töölehakkamise kuulutus ilmus 1893. a. «Postimehes») ning seepärast nimetasingi teda. Ei tabanud märki. Jätkasin ümbruskonna kammimist kunagise Õisu piltniku Eduard Ilvesega, siis ühe suve Pornusel töötanud naisfotograafiga, kuid ikka mööda Kellest siis Kitzberg kirjutas? Selgus, et Jakob Jobso-Livenströmist, ühest esimesest (kas mitte päris esimesestki?!) e e s t i soost piltnikust. K. Tedre raamat «Eesti fotograafia teerajajaid» räägib kunagisest kirjanikust, tõlkijast ja koolmeistrist vaid seda, et temast midagi ei teata, ning lisab kirjandusloolisi andmeid, siin aga ilmub Peep Puks ning juhib tähelepanu 1880. aastail Livenströmiga isiklikult kohtunud mehe mälestustele! Kitzbergi kirjapandu kõlab nii:

«Suvel tuli sinna (Nuia alevisse — P. T.) töötama päevapiltnik Livenström (endine kooliõpetaja, kas ei olnud tema nimi Jobso?) — üks peanaljamees, nii häid sakuskasid kui tema ei osanud keegi prepareerida. Siin retsept: võta, kui ahjus tuliseid süsi palju, head värsket loomaliha, lõika väikesteks täringuteks, aja ora otsa, küpseta süte peal, kuni liha ümberringi söeks kõrbenud, seest aga alles toores ja sahvtine, siis natuke soola, pipart ja äädikat — soovitan proovida.»

Ja veel:

«Kord olime Livenströmiga kingsepp Timma juurde (nimetas end Timbergiks) ristsepeole kutsutud... Asi venis pika peale, kes ei tulnud, oli köster. Sel oli kuski mujal veel enne teine laps ristida olnud. Siis võttis Livenström kätte ja ristis lapse ära. Saksa keeli.» (A. Kitzberg, «Ühe vana «tuuletallaja» noorpõlve mälestused», ««Loomingu» raamatukogu» 1973, nr. 41—44).

Vähevõitu, muigab lugeja, kuid selles loos võlub mind seik, et tähelepanu eesti foto minevikku puudutavale trükisele juhtis sugugi mitte ajalooga tegelev inimene. Kui me kõik oma igapäevastes kõnelustes, lugemistes ja meenutustes märgiksime üles fotot puudutava, siis jõuaksime vahest jälile neilegi, kes sedasama Livenströmi võiksid veel mäletada (Livenström suri 1902. a. Paides). Kui vähe me ise, fotograafid, oleme fotoajaloo vastu tähelepanu äratanud, dokumente, pilte ja mälestusi koguma õhutanud!

Kitzbergi kirjapandust selgub, et Livenström oli eluröömus ja hakkaja mees (Nuias elades umbes viiskümmend aastat vana), kes peale süteliha valmistamise suutis otsustavalt, kiiresti ja efektselt — saksa keeles — lapsegi ära ristida. Niisugusena oli tal hõlbus pidada rändfotograafi ametit, sest läbi vintsutuste ja vaeva viib naer kergemini kui hädaldamine. Et Kitzberg töötas Nuia kandis 1880-ndail aastail, siis tuli Liventsröm sinna oma enam kui kümnendal fotograafiaastal (kuni 1867 oli ta hõivatud kirjanduse tõlkimisega) ning seega juba kogemuste ja oskustega piltnikuna. (Teiselt poolt pidi see olema enne 1883. aastat, sest siis asutas Livenström endale päevapildikoja Viljandis). Kus aga oli ta rännanud varem? Jäljed viivad Volmarisse (nüüdne Valmiera) Lätimaal, kuid need on tõepoolest vaid jäljed, mida keegi pole seni lugemas käinud. Riia Linna- ja Meremuuseumi fotoosakonna entusiast Pēteris Korsaksile ei ütle see nimi midagi, vähemalt ei mäleta ta seda ühelgi fotol näinud olevat. Aastaarvud Livenströmi töötamise kohta aga aitaksid vastata küsimusele: kes ikkagi oli esimene e e s t i soost fotograaf Maarjamaal? Seni peame selleks 1869. a. Tartus ateljee avanud Reinhold Sachkerit. Kas aga ei alustanud Jakob Jobso-Livenström oma pildistajateed aasta või enamgi varem? Sest kui ta oma kirjandusliku tegevuse lõpetas 1867. a., siis miks pidi ta, käed rüpes, istuma jääma, selle asemel et otsekohe jätkata fotoga? Rändfotograafina võis ta alustada 1867. a., seega kaks aastat enne Sachkerit (viimane küll õ p p i s fotograafiat Tartus Höflingeri juures juba 1864. aastast, iseseisvast tööst aga oli see veel kaugel).

Hans Reimeri foto (Ajaloomuuseumi kogust)

Nii või teisiti, kuid kõik Livenströmi varasema ajajärgu tööd (kuni 1883), samuti tema tehtud suuremõõtmelised grupipildid on küllalt haruldased. Teadsin üht toredat Tarvastu kiriku ehitajate grupifotot (1893. a.) Ernst Petersoni kogus Suislepas, veel mõnda aianurgas tehtud perekonnapilti, õige hiljuti aga leidis Tõrva koduloouurija Heino Ross oma reisil Krimmi eestlaste juurde suurepäraselt säilinud Liventsrömi tehtud grupivõtte umbes 1875. aastast. Loodame, et see vähemalt reprodutseerimisekski Eestisse saadetakse.

Niipalju Liventsrömist, kuid seoses Läti ja Volmariga meenub veel üks sajandivahetuse fotograaf — Hans Kristin. Kadunud K. Teder kirjutab oma raamatus:

«Ametliku loa oma ateljee avamiseks Tallinnas sai Kristin kubermanguvalitsuse tsensorilt 16. veebruaril 1890. Fakt, et Liivimaa talupoeg julges Eestimaa kubermangulinnas avada ateljee ning asuda konkureerima siinsete saksa soost fotograafidega, oli üllatuseks niihästi saksa- kui ka eestikeelsele ajakirjandusele.»

Kus oli õppinud see esimene eesti soost Tallinna piltnik? Elulooliste andmete puudumise tõttu jääb Tedrel vaid oletada, et fotografeerimist võis ta harjutada rändfotograaf Jakob Livenströmi juures. Mingi seos nende vahel kindlasti oligi, sest Tartu Kirjandusmuuseumist leidsin Hans Kristini nimekaardi, mis 8. juunil 1884. a. on Volmarist läkitatud «Oma Maa» toimetusele Tartus palvega saata kõik ajakirja senised numbrid. Jälle Volmari! Sama paik, kus töötas Livenström! Äkki olid Kristin ja Livenström Volmaris kaasosanikud? Või olid nad juba 1867. a. oma fotoettevõtmisi Eestis üheskoos alustanud? Või oli Kristin see mees, kes sai endale Liventsrömi fotoasutuse Volmaris, kui viimane tagasi Eestisse rändas? Milline vahekord neil siiski oli? Edaspidi loodangi läti fotoajaloolastele, kes nüüd ka Livenströmi ja Kristini nimel silma peal hoiavad.

Jätkan oma lugu veel mõne maafotograafiga, sest kui palju ka ei avatud ateljeesid linnades, jäid maarahva eluolu põhilisteks dokumenteerijateks ikkagi küla- ja alevipiltnikud. Kui suudaks kokku korjata needki klaasnegatiivid, mis mitmel pool tänaseni säilinud, moodustuks õige mahukas arhiiv, milles mõni maakond tänu aktiivselt tegutsenud piltnikule suurepäraselt jäädvustatud oleks. Kunagistest kogudest on küll väga paljud kadunud sõjakeerises, v e e l g i e n a m a g a o n a r h i i v i d e h ä v i m i s e s s ü ü d i o m a n i k e ü k s k õ i k n e j a m õ t l e m a t u s u h t u m i n e (sageli on kästitäied klaasnegatiive emulsioonist puhtaks pestud ning neid kasvuhoonete seinte ja katuste katmiseks kasutatud!), mõne kogu vastu aga pole seni keegi huvi tundnudki!!! Niisugune kurioosum võib juhtuda a i n u l t seetõttu, et Eestis pole s p e t s i a a l s e t fotomuuseumi ja inimesi, kelle ü l e s a n d e k s oleks meie fotoajaloo uurimine ning materjalide talletamine. Kõigi kuritööde kõrval (kuidas veel nimetada fotokogu hävitamist või hävineda laskmist?) aga on mõnigi kollektsioon õnnelikult muuseumi jõudnud. Väga tahaks loota, et seda edaspidi aina sagedamini juhtub, sest kohalike sündmuste jäädvustamisel on asjaarmastajad suure, vääriliselt tunnustamatagi töö ära teinud.

Võtkem näiteks Hans Reimeri (1872—1958), Vigala fotoamatööri. Kui võrrelda tema pilte sama küla professionaali Madis Rukki omadega, mis pildistatud maalitud taustal ateljees mitmesuguseid postamente, lauakesi ning toole kasutades, just nii, nagu pilditegemist sajandivahetusel diktteerisid endaloodud reeglid, samuti kogemused ja mood, siis Reimeril jäi eelkõige puudu lihtsalt võimalustest. Ateljeeks on ta kasutanud ilmselt verandat, mille üks sein (võibolla osa laestki) klaasist ning mis praktiliselt andis samasuguse valguse mis tolleaegsetes ateljeedeski, küll aga ei saanud veranda seinu laiemale nihutada ning ruumi kippus sageli väheks jääma. Ometi suutis Reimer oma improviseeritud ateljees pildistada portreede kõrval ka väiksemaid gruppe ning vahel seada üles isegi dekoratsioon. Näiteks rätsepmeistrite foto tarvis tõsteti verandale laud ja toolid, kinnitati foonile kaks pilti, lisati taustale jalgratas ning asetati lauale õmblusmasin, ja triikraud; ainult kaadrisse jäänud aknaalune pink ning nähtavasti piltide seinale kinnitamiseks kasutatud ja põrandale unustatud haamer räägivad tuttavast verandast. Küllap teadis Reimer, kuidas ta pilti hiljem kadreerib, ega pööranud neile detailidele tähelepanu, fotoajaloolastel aga on nüüd võimalus näha, kuidas fotograafid töötasid.

Karl Tähe foto (H. Polbergi kogust)

Suhetes modelliga on asjaarmastajal professionaaliga võrreldes isegi eelised: ehk tunneb pildistatav end kitsukeses verandanurgas veidi kodusemaltki kui mukitud ateljees, ehk tõmbub ta vähem kapslisse «niisugune tahan ma välja näha» ning jäädvustub sellisena, nagu ta tegelikult on?! Reimeri objektiivi ees on istunud rätsep, poesell, talupidaja, rentnik, metsavaht, kooliõpetaja, sulane, teenija, vallakohus... peaaegu kogu kodukandi rahvas. Reimer andis neile kõigile võimaluse end ise kaamera ees kõige paremasse poosi seada ning eks väljendunud selles peapöördes, näoilmes ja silmavaates, mis pildistatav endale poseerides ette manas, eelkõige ta ise, tema iseloom. Ja kuigi korduvad raamatud, lilled, näputöö, mis inimestele pildistamise ajaks kätte anti, jäid kordumatuks inimesed, kes aateliselt kuhugi olematusse punkti kauguses või pelglikult või peiarlikult otse objektiivi vaatasid.

Muidugi, oma ateljee oli piltnikule unistuseks. Johannes Luckin (1883—1934) pidas piltnikuametit Valgamaal Kaagjärvel vallakooliõpetaja näljapalga suurendamiseks (nagu ta ühes oma kirjas mainis), kuid soov oma tööd paremini teha kannustas tedagi paviljoni õunaaeda ehitama. 9. märtsil 1917. a. kirjutas ta Parikastele:

«Kas võib ateljet nõnda teha, et ainult ühe otsa poolt, katuse pealt ainult 8 jalga klaasist olla, või peab üle kõige klaas aknad panema? Kui kõrge peab atelje olema? Kas aitab atelje 18 jala pikkusest, nii et 21 jala pääle ühte otsa võiks ka pime tuba teha?»

Ma ei teagi, kas ateljeest asja sai või mitte, kõik Luckini varasemad natuuris tehtud fotod aga lausa võluvad oma lihtsusega. Ning kui vähe oli tarvis, et tollal ilusat pilti teha! Kui 1911. a. seesama Luckin koos oma naisega poseeris pulmapildi tarvis, kõlbas jalgealuseks hingedelt mahatõstetud ning pakkudele seatud uks, taustaks aga kaks vaipa.

Läänemaal Karuse lähedal elanud ning kahekümnendail aastail fotograafiasse sukeldunud Karl Täht (1896—1958) aga ei mõelnud üldse ateljee ehitamisele, või kui mõtleski, siis ei pidanud seda küllalt vajalikuks: kõik tema 1800 (!) klaasnegatiivi, mis külast kokku korjas ning praegu hoolikalt säilitab H. Polberg, on pildistatud väljas, lageda taeva hõlmas (vaid mõned üksikud ilmselt magneesiumiplahvatuse valgusel). Keda kõiki aga pole jäädvustatud Paatsalust Matsaluni ja Virtsust Lihulani tehtud tuhandeil plaatidel! Pulmad ja matused, talgud ja külapeod, grupid ja portreed, aias sirelipõõsas, sageli toaakna all, vahel keset õue või külateed. See on pildilugu inimestest.

Karl Täht polnud a m e t i l t fotograaf (kodus tegi ta põllutööd, oli puutöömees ja rookatusemeister), ta ei kuulunud kutsemeisterlikkuse eksami sooritanute nimekirja, temast kui piltnikust pole mineviku trükisõnas juttu tehtud ja sellepärast pole teda fikseeritud meie seni ainsas fotograafia ajaloo raamatus «Eesti fotograafia teerajajaid». Täpselt sama saatust jagavad eelmainitud Hans Reimer ja Johannes Luckin. Kui palju aga võib Eestis selliseid mehi veelgi olla?! Kuidas seista hea, et tulevikus neid mälestataks?

P. S. Kuidagi ei maida enda teada hoida mõningaid arve, mis puudutavad varasemais eesti foto ajalugu käsitlevais artikleis mainitud rariteete: tänaseks on Eestis teada 13 dagerrotüüpi (foto hõbeplaadil), 5 ambrotüüpi (dageri «odav» variant — foto klaasil) ja 17 ferrotüüpi (foto plekil). Suur tänu kõigile, kes vaevaks võtsid rariteetidest teatada. Edaspidi kõneleme leidudest lähemaltki, sest lisaks mainituile võime uunikumide nimekirja veelgi pikendada fotodega siidil ja nahal, koloreeritud «ruumilise» fotoga, fotomedaljoniga jne.

PRANTSUSE FILOLOOGIA TAAS TRÜ-s

1978/79. õppeaastal on TRÜ filoloogiateaduskonna võõrkeelte osakonnas jälle võimalik erialana statsionaarselt õppida prantsuse keelt ja kirjandust. Vastu võetakse konkursi korras mõlemast soost isikuid kuni 35 aasta vanuseni, kellel on lõpetatud keskharidus ja kes sooritavad edukalt sisseastumiseksamid järgmistes ainetes:

1) eesti keel ja kirjandus (kirjalik — kirjand),
2) eesti keel ja kirjandus (suuline),
3) prantsuse keel (suuline),
4) NSV Liidu ajalugu (suuline).

Sisseastumiseksamid toimuvad üleliiduliste programmide järgi, üldhariduslikku keskkooli õppekava ulatuses 1.—20. augustini. Dokumente võetakse vastu 20. juunist kuni 31. juulini (vt. lähemalt «Teatmik 1978. aastal Tartu Riiklikku Ülikooli astujatele» ja TRÜ filoloogiateaduskonna teatmik»).

H. LIIV,
vastuvõtueksamite ainekomisjoni esimees
võõrkeelte alal

Esmaspäevase kirjandusõhtuga tähistati Kirjanike Majas looduskaitsepäeva. Piltidel on jäädvustatud esinejaist Erni Krusten ja Leelo Tungal ning killuke kuulajaist.

VEEL KORD LUULEAASTAST '77

Mulluse luule arutelu 26. aprillil Kirjanike Majas oli taas pigem kirjanduseluline kui žanrialane, v. a. Harald Suislepa värsskõne, mis inspireeritud luulekogude pealkirjadest, ning Rein Veidemanni katse liigitada nüüdisluulet eetiliselt aluselt kannatavaks, kõüniliseks, labiilseks ja neutraalseks. Aastaülevaate autor Karl Murugi asetas oma eeskõnes rõhumärgid kirjanduselulistele asjaoludele: luuleklassika hädavajalikule väljaandmistarbele, arvustuse hilisusele, luule vähesusele ajakirjanduses.

L u u l e s t e n d a s t siiski nii palju. N. Andreseni arvates pole õige lugeda 1977. aasta saagi sisse A. Sanga, V. Luige ja A. Suumani valikkogud, mis kõik esitavad varasemat loomingut. See kahandab tublisti vaimustust erakordselt rikkaliku luuleaasta üle. Jäävväärtustena nimetati mitmel puhul D. Vaarandi, E. Niidu, J. Kaplinski raamatuid. Ometi tuli K. Murul märkida, et luule keskmine tase võiks olla kõrgem. Lisaks n.-ö. keskmise luule emotsionaalse mõjujõu vaegusele heitis ta ette ka keele- ja stiilivigu, ülearust ilutsemist, trafaretsust. N. Andreseni kiitust pälvisid A. Perviku debüütkogu puhtad riimid. R. Veidemann hindas kõrgelt H. Runneli «Mere ääres, metsa taga», arvates, et seegi raamat kuulub luuleaasta väärtossa.

Enam kui lüürika headusest või halbusest kõneldi kriitiliselt l u u l e a v a l d a m i s e s t. Peale K. Muru tundsid selle pärast muret P.-E. Rummo, H. Runnel, U. Laht. Toimetuste ja kirjastuse poolt vastasid V. Villandi, S. Ruutsoo, J. Toomla. Kirjanike Liidu nimel kõneles P. Kuusberg. Ajakirjanduses ilmub luulet tõesti juhuti, «Sirp ja Vasar», «Noorus» ja «Noorte Hääl» peaksid olema poeesialembesemad. Sisulisi pretensioone oli «Nooruse» luuleveergude kohta (I. Tart, H. Runnel). K. Muru arvates on isegi «Loomingus» varasemate aastakäikudega võrreldes luule osakaal liiga väike. Kirjastusele ei saa nüüdisluule avaldamise seisukohalt küll enam loidust ette heita, kuid puudust tuntakse klassikast, antoloogiaist. Ka 60. aastatel ilmunust (näit. P.-E. Rummo jt.) tuleks anda taasvalikuid.

U u d i s l u u l e õ h t u d, mis varem olid Kirjanike Majas järjepidevad, on nüüd varjusurmas, v. a. mullused elustamiskatsed Uno Lahe initsiatiivil. Luulekomisjoni nimel lubas Paul-Eerik Rummo neid sügisest taasalustada. Selle jutuga seoses pälvisid kiitust Mati Undi lavastatud «Hamleti laulud» Noorsooteatris, mis annab erutava ja sotsiaalselt ülevaatliku pildi 1960. aastate lüürikast, täites omamoodi ajajärguantoloogia osa. Varasemate luuleperioodide olemata valimikke see muidugi ei asenda, pigem kasvatab vajadust nende järele.

Palju kõneldi ka a r v u s t u s e s t, õigemini mitte küll arvustusist endist, vaid nende kroonilisest hilinemisest. Ettepanekuidki tehti. K. Muru soovitas toimetustel arvustajatega kokku leppida juba raamatu kirjastuse plaani võtmise järgus, enne trükki jõudmist, ajastamaks kriitilist sõna uudisteose ilmumisega. N. Andresen pakkus väljapääsu impressionilistlikus arvustuses, mis kirjutatakse esimese lugemismulje põhjal. Vastulause tuli A. Langemetsalt, kes nägi hilisemas arvustuses oma voorusi (süvenemine, teose kirjandusliku elu pikendamine). Sellega ühenduses ütles ta, et iga luuletuskogu läbib kirjasõnas tavakohaselt kolm perioodi: kõigepealt arvustatakse teost umbes aasta jooksul pärast ilmumist, siis käsitletakse autori juubeliaegsetes kirjutistes ning lõpuks luuleloolistes nekroloogides ja kirjandusloo peatükkides. I. Tart nentis, et halva reeglina jääb arvustamisorbiidist välja tõlkeluule. 1977. aastal ilmus kümme tõlkeluuleraamatut, sõna on võetud vaid kolme kohta.

H. Runnel pani ette, et iga luuleaasta ülevaate tegija valiks tema meelest aasta parima luuletuse. Toetudes T. Liivile võiks see K. Muru arvates 1977. a. olla D. Vaarandi «Tume tunnel» J. Smuuli preemiaga pärjatud kogust «Tuule valgel».

Lõpetamegi luulearutluse proosalise ülevaate selle kauni raamatu avaluuletuse värsiridadega, milles on rõhutatud neidki eetilisi põhimõtteid, mida luulelt nõutati:

Minna peatumata,
minna ruttamata,
tões ja vaimus nagu palveränd.
Sest et veelgi nõidumast ei lakka
mulla, vee ja tule kokkumäng.

SIRJE RUUTSOO

JÄLLE ARHITEKTI VÄÄRIKUSEST

Arhitektide Liidu vestlusringis, kus küsimustele vastasid V. Herkel, M. Port, T. Rein ja R. Karp, kõneldi arhitekti elukutse väärikusest, tema eetikast, autoriõigustest. M. Port teadis rääkida, et samad probleemid on kõneaineks ka üleliidulisel areenil, et neid pole õigesti fikseeritud. Kui foto, ka perspektiivjoonise tegija on autor, siis arhitekt on anonüümne suurus. Siin on ehk süüdi samuti ajakirjandus, mis sageli avaldab hoone ehitajate nimed, ent läheb mööda arhitektist. Tuleb suurendada arhitekti autoriteeti, selgitada, mis temast oleneb, mis mitte. Sageli pannakse talle süüks ka materjalide ja tööde halba kvaliteeti, mis temast suuqui ei sõltu. Arhitekt töötab büroos, side ehitusplatsiga on nõrk. Oli aeg, millal ta oli kohustatud osa päevast ehitusplatsil viibima, jälgima tööde kulgu kontrollima ja juhendama (I. Karro). Arhitekt peab olema dirigent. Ent ilma pillimeesteta ta sümfooniat ikkagi ei esita. Tuleb tõsta inseneride ja tehnikute arhitektuurse mõtlemise taset, suurendada toodete nomenklatuuri ja kvaliteeti, ehitajate vastutustunnet. Arhitektidel endil on vaja rohkem oma kunsti populariseerida, korraldada televisioonisaateid, anda välja almanahhe ja aastaraamatuid. Paljugi oleks võimalik teha. Arhitekt peab elust veidi ees sammuma, olema lipukandja, juht, teiste innustaja, suunaja. Filmide, lavastuste kohta ilmub mitu retsensiooni, ent hoone kohta, mis püstitatud sajandeiks, enamasti mitte ühtki. On tarvis leida inimesi, kes analüüsiksid ka ehituskunsti saavutusi, eristaksid häid ja halbu külgi, et edaspidi vigu vältida (O. Puuraid). Tüüpilised vead korduvad sageli.

Rajooniarhitektid on tihti hädas individuaalelamute ehitajatega, küllalt pole kvalifitseeritud projekteerijaid. Ent pealinna arhitektidega, kes meelsasti mainitud valdkonnas tegeleksid, kui neil oleks vaid tellimusi, on sidemed nõrgad (R. Mändmaa). Oleks vaja koordinatsiooni, süsteemi, informatsiooni. Sageli on rajooniarhitektid üldiselt kunstielust kõrvale läänud. Seda sama võib öelda väikestes büroodes (KTB-des, SKB-des) töötavate projekteerijate kohta. Ent nemad peaksid ka ise aktiivsemad olema, osalema Arhitektide Liidu üritustel, pakkuma välja ideesid, mõtteid.

Küsimusele, kas eesti arhitektuuri tase rahuldab, vastati eitavalt. Rahul olla ei tohi kunagi, see oleks edasimineku surm. Suurimaid probleeme on objektide lõpetamatus (M. Port). Seni on rajamata Mustamäe keskus, ehitamata teenindusettevõtted Õismäele jne. See tuleneb võimaluste ja vajaduste erinevusest. Probleem on üleliiduline, sellest kõneldakse küllalt kõrgel tasemel. Sageli tegutseme mõtlematult, momendivajadusi tähele pannes (Keldrimäe paneelmajad kesklinnas, mikrorajoonide tihendamine jne.). Jälle peab rääkima ehitusmaterjalide tootjaist, majaehituskombinaadi jäikusest, informatsiooni vähesusest, loomingulise mõtteviisi puudumisest jne. Tõsi, tuleb ette ka ebaprofessionaalsel tasemel tehtud projekte (T. Rein). Pole jõudu, mis nende realiseerimist peataks. Vaetakse ökonoomsust, sanitaartehnilist lahendust jne., ent ehituskunstile tähelepanu ei pöörata. Oludest tuleb välja võtta maksimum (V. Herkel). Arhitektuur nõuab alati teatavat metseenlust (M. Port). Kapitalimaades on kõrvuti silmapaistvate, tohutult kallite arhitektuuriteostega räpased urkad, barakirajoonid. Meil selliseid äärmusi ei ole, ent ainult utilitaarse suhtumisega ei saavuta me head tulemust. Midagi peab ka kunsti jaoks jääma.

Küsimus, miks Eesti ehitaja ei taha ehitada, aga Leedu oma tahab, tekitas elava keskustelu. Põhjusi tuleks otsida ehitustraditsioonidest, aga need on ka majanduslikku laadi, samuti tuleb arvesse elukutse autoriteetsus. Leedus on ühe elaniku kohta tunduvalt rohkem ja kõrgema kvalifikatsiooniga ehitajaid kui meil. Ent ka nende masstoodang ei saa kvaliteediga hillata.

Küsimusi oli veel mitmeid. Selge on, et üldine kirjaoskus ei too veel kultuuritaset. Arhitektuur on eluvaldkond, kus kõige silmanähtavamalt, käegakatsutavamalt peegelduvad ühiskonna võimalused ja mõtlemad. On ju see meie elukeskkond, mida me ise kujundame, ja ise oleme ka seda väärt.

IKE VOLKOV

Ennuteme!

LEIDA TIGANE, prosaist ja ajakirjanik. «Sirbi ja Vasara» kauaaegne (1946—1965) toimetaja asetäitja. Saab 21. mail 70-aastaseks.

ARNOLD EVERAUS, Hans Heidemanni nim. Tartu Trükikoja vaneminsener, E. Vilde nim. Tartu Rahvateatri näitleja. Sai 15. mail 50-aastaseks.

ERICH LOIT Eesti NSV teeneline kunstitegelane, vabariikliku noorte viiuldajate ansambli kunstiline juht, RAT «Estonia» orkestrant, Tallinna Muusikakeskkooli õppejõud. Saab 20. mail 50-aastaseks.

VALLI MÕISTLIK, Eesti NSV Riikliku Noorsooteatri vanemraamatupidaja. Saab 21. mail 50-aastaseks.

INGE MALIN, nahakunstnik. Saab 23. mail 50-aastaseks.

MINEVIKUST TULEVIKU LOOJAD

22.—23. aprillini Otepääl peetud ülevabariigiline õpilastest kodu-uurijate konverents oli kümnes.

Esimesel konverentsil Tartus 1969. aastal kanti ette 19 tööd, 1973. a. Pärnu-Jaagupis juba 39. Äsjase konverentsi organiseerimisel kujunes lõplikult välja kord, et eriteadlased või teised asjatundjad retsenseerisid kõik esitatud tööd, enne kui need kavasse võeti. Retsensioonid anti õpetajatele-juhendajatele ja õpilastele, et nende järgi töid parandada ja edasi arendada. Kujunes ka kindel kord nagu suurtel konverentsidel: igale ettekandjale kindlaksmääratud ajalimiit 10 minutit, mis sundis õpetajaid ja õpilasi oma tööd veel kord läbi vaatama, et saaks öelda kõige olulisema.

Otepääl toimunud konverentsil esitati 105 ettekannet 35 keskkooli ja 34 8-kl. kooli õpilastelt. Kokku on kümnel konverentsil ette kantud 485 õpilastööd 170 koolist. Õpilaste tehtud tööde tegelik arv on aga palju suurem, sest rajoonides (küll veel mitte kõigis) peetakse enne õpilastest kodu-uurijate rajoonikonverentsid, kust edasi pääsevad ainult paremad. Ülevabariigilise konverentsi žürii teeb veel omakorda valiku.

Esitatud tööde temaatika on väga lai. Pealiskaudse ettekujutuse saab sellest sektsioonide nimetustest: 1. Revolutsioonivõitluse ja lahingukuulsuse radadel. 2. Meie lipul on Lenini nimi (pioneeri- ja komsomollorganisatsioonide tööst ja ajaloost). 3. Loodussaladuste jälil ja edusammud rahvamajanduses. 4. Kodukoha kultuurilugu. 5. Kool ja tema ajalugu. Lahtimõtestamiseks mõned esitatud tööde pealkirjad: «Saksa okupatsioonist Eesti Töörahva Kommuunini Võrumaal», «Vastsellina koolipolsid Endel Sõgel ja Paul Soesoo — komsomollorganisatsiooni rajajad Võru- ja Läänemaal», «Rühma nimikangelase Ludvig Pildi elulugu», «Kodumajandi minevik ja tänapäev», ««Sakala» Vändra kihelkonnast», «Leib», «Koduloomade nimed Jõõpre ümbruses», «Viljandi järv ja sport».

Suur osa töödest sisaldab ka teadusele uusi ja vajalikke andmeid. Mõned näited kultuurivallast: Viru-Jaagupi 8-kl. kooli õpilase Priit Jorsi «Ferdinand Velkese lapsepõlvest» kujuneb kahtlemata allikaks neile, kes edaspidi uurivad meie Nukuteatrit ja selle peanäitejuhti, Rakke keskkooli õpilaste «Ühe portree jälgedes» annab lisa E. Viiralti uurimisse, Antsla keskkooli veel üsna nooruke uurija Tiiu Zibo annab huvitavaid lisaandmeid meie rahvamuusika ajalukku läinud Jukk Akkermanni kohta, Väike-Maarja külastaja saab palju uut teada selle kohta kultuuriloost, kui ta jälgib Tiina Lehtmetsa marsruute. Otseselt aitab praegu käimasolevale kultuurivarade arvelevõtmisele kaasa Otepää keskkooli õpilase Marika Võsu töö «Kunstnikest, kelle tööd kaunistavad Otepää keskkooli ruume».

Vastavalt on õpilaste töid ka hinnatud. Ainuüksi Eesti NSV Kultuuriministeerium premeeris kümne töö tegijat. Tunnustust avaldasid ka ELKNÜ Keskkomitee, pioneerinõukogu, turiminõukogu, «Põuavälgu» vabariiklik staap, ENSV TA Kodu-uurimise Komisjon, konverentsi korraldaja, Eesti NSV Laste Ekskursiooni- ja Turismi Keskmaja, majandid ja ettevõtted, kelle tegevust õpilased uurisid, samuti mitmed retsensendid, kes leidsid laste töödest endale kasulikku ja selle eest kinkisid neile oma tööde autorieksemplare (K. Siilivask, O. Kuningas, O. Karma, V. Miller jt.). Lisaks jagati hulk üleliidulisi autasusid.

Mis siis paneb nii paljusid inimesi tundma huvi õpilaste koduuurimuslike tööde vastu? Mis ajendas 36 teadlast ja spetsialisti heast tahtest vabal ajal õpilaste töid hindama?

Tõsi. Õpilaste klassiväline kodu-uurimistöö on muutunud õppe- ja kasvatustöö vajalikuks koostisosaks. Aga selles on ka palju enamat: siin on kodutunnetuse kaudu patriotismi kasvatamine, inimühiskonna ja keskkonna, mineviku, oleviku ja tuleviku ühtekuuluvuse tajumine, keskkonnakaitse ja kultuurimälestiste kaitse aktiivi loomine, tulevastele teadlastele esimeste uurimiskogemuste andmine, elu igakülgselt mõistvate inimeste kasvatamine. Ning veel enam: see on Eesti vana kultuuritraditsiooni jätkamine. Meie kultuur on iu ikka arenenud alt üles, laiade hulkade kandel. Selles on ta jõud.

VOLDEMAR MILLER

Eesti Riikliku Kunstiinstituudi saalides on avatud maalija Konstantin Mihhailovi personaalnäitus. Eksponeeritud on ligi poolsada maali, valdavalt portreid, milles kunstnik on lõuendile jäädvustanud Lembit Pärna, Jüri Järveti, Paul Kerese, Margarita Voitese jt. meie silmapaistvate ühiskonna ja kultuuritegelaste personaažid.

Laupäeval, 6. mail esinesid «Vanemuise» kontserdisaalis külalised Tšehhoslovakkia SV-st — Oldřich Stiborі nim. Olomouci Riikliku Teatri ooperisolistid Jana Stupárková (sopran), Amaálie Kadličková-Braunová (alt), Leo Marian Vodička (tenor) ja Josef Sulista (bass). Klaveril saatis teatri peadirigent Reginaid Kefer, kes esines ka orelil. Pildil: Josef Sulista, Amaálie Kadličková-Braunová ja Kaarel Ird.

OLI JA ON

● 11.—16. maini toimus Moskvas NSVL Heliloojate Liidu juhatuse pleenum, pühendatud muusikateatri probleemidele. Moskva muusikateatrite arvukate etenduste kõrval demonstreeriti Üleliidulises Heliloojate Majas ka Raimo Kangro ooperi «Imelugu» alusel tehtud filmi (rež. I. Lään). Meie Heliloojate Liitu esindasid pleenumil heliloojad Jaan Rääts, Eino Tamberg, Boris Parsadanjan, Jaan Koha, Boris Kõrver, Raimo Kangro, muusikateadlased Merike Vaitmaa, Avo Hirvesoo ja «Sirbi ja Vasara» muusikaosakonna juhataja Priit Kuusk. Pleenumil viibis Eesti NSV Teatriühingu esimees Kaarel Ird. Tihhon Hrennikovi põhiettekande järel toimunud diskussioonil sõnavõtjate hulgas olid E. Tamberg ja K. Ird.

● 24. ja 25. mail peetakse Tallinnas «Estonia» kontserdisaalis Eesti NSV Õpetajate IV kongress. Avamine on esimesel päeval kell 10. Ettekande «Vabariigi haridusorganite ja koolide ülesannetest NLKP XXV kongressi otsuste ning NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruse «Üldhariduskoolide õpilaste õpetamise ja kasvatamise ning nende tööks ettevalmistamise edasise täiustamise kohta» täitmisel» teeb Eesti NSV haridusminister F. Eisen. Kongressi eel avatakse näitus, kus käsitletakse noorte kommunistliku kasvatuse kogemusi.

● Eesti NSV Kultuuriministeerium ja Eesti NSV Teatriühing korraldasid pressikonverentsi seoses 30. maist kuni 4. juunini toimuva A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäevale pühendatud teatrifestivaliga. Sellest võtavad osa kõik meie vabariigi draamateatrid peale Vene Draamateatri, kes viibib sel ajal külalisetendustel Kostromas. Noorsooteatri lavastust «Me otsime Vargamäed» etendatakse Paide rajoonis Põhja-Tammsaare talus. Kuuepäevasele festivalile paneb punkti konverents «A. H. Tammsaare ja Nõukogude Eesti teater 1978». Festivalile on kutsutud arvukalt külalisi vennasvabariikidest.

● Eesti NSV Ministrite Nõukogu Presiidiumi istungil 15. mail võeti teiste arutlusel olnud küsimuste seas vastu määrus Eesti NSV Ehituskomitee Vabariikliku Restaureerimisvalitsuse tegevuse parandamise kohta. Otsustati moodutada Restaureerimisvalitsuse senise uurimis- ja projekteerimisjaoskonna baasil Ehituskomiteele alluv Kultuurimälestiste Projekteerimise Instituut ja abitootmise väljaarendamiseks isemajandav spetsialiseeritud tootmisbaas «Restauraator».

● 16. mail peeti Tallinnas Ajakirjandusmajas lektorite ja rahvaülikooli õppejõudude vabariiklik teaduslik-teoreetiline konverents teemal «Sotsialistlik elulaad on nõukogude rahva suur saavutus». Sotsialistliku maailma majanduse uurimise instituudi vanemteadur filosoofiakandidaat A. Tsipko esitas ettekande «Elulaadi mõiste ja reaalse sotsialismi alatisuse uurimise ülesanded». Sotsialistliku elulaadi kõlbelisi probleeme käsitles NSV Liidu Teaduste Akadeemia Sotsioloogiliste Uurimuste Instituudi vanemteadur filosoofiakand. V. Rogovin. Elu kvaliteedi kontseptsioonide kriitikale pühendas oma sõnavõtu TRÜ teadusliku kommunismi kateedri juhataja ajaloodoktor I. Volkov. Kuulati veel mitu ettekannet.

● «Satiir võitluses NLKP XXV kongressi otsuste elluviimise eest» — sellise deviisi all sai 15. mail Tallinnas teoks vabariiklike, linna- ja rajooniajalehtede fölietonistide ning kirjade osakondade töötajate seminarnõupidamine. Selle korraldasid Eesti NSV Ajakirjanike Liit ja ajakirja «Pikker» toimetus. Analüüsiti rajooniajalehtede satiiri- ja kriitikarubriike ning märgiti kriitika kasvanud osatähtsust vabariiklikus ajakirjanduses ja satiirižanri efektiivsemat kasutamist võitluses viisaastaku kolmanda aasta ülesannete eduka täitmise eest.

● Kuidas saavutada, et uued ehitised harmoneeriksid ajaloolise kesklinnaga ja et moodsate hoonete lisandudes jääks linn ikka terviklikuks, säilitaks omapära? Neid küsimusi arutati Tallinna täitevkomitee istungil, kus linna peaarhitekt D. Bruns kandis ette Linnaehituse Teadusliku Uurimise ja Projekteerimise Keskinstituudis väljatöötatud metoodilistest soovitustest Tallinna edasise hoonestuse kooskõlla viimiseks ajaloolise ansambliga. Täitevkomitee kinnitas teadlaste soovitused. Nüüdsest peale ei hakata ehitama ühtki kõrgemat hoonet enne projekti kontrollimist uuel meetodil.

● Käärikul toimus käesoleval nädalal üleliiduline sümpoosion «Evolutsiooniteooria ning inimese ja looduse suhete probleem». Selle avas Eesti NSV TA keemia-geoloogia- ja bioloogiateaduste osakonna akadeemiksekretär E. Parmasto. Peale meie vabariigi teadlaste võtavad sümpoosionist osa külalised Moskvast, Leningradist, Harkovist, Riiast, Sverdlovskist ja teistest linnadest.

● 19.—21. maini korraldatakse Viljandi kultuurimajas nukuteatrite festival. Peale nelja traditsioonilise osavõtja, Panevežyse ja Viljandi nukurahvateatri ning «Käpiku» ja «Kehra Nuku» lööb seekord kaasa ka «Kommunaari» nukuring Harry Vasara juhatusel.

● Nõukogude Armee ja Sõjalaevastiku Poliitiline Peavalitsus, NSVL Ajakirjanike Liidu juhatus ja NSV Liidu ALMAVÕ Keskkomitee tegid kokkuvõtte üleliidulisest konkursist sõjalis-patriootilise teema paremaks valgustamiseks ajalehtedes, raadios ja televisioonis. Preemia taotlemiseks esitati keskžüriile 190 ajalehte ning 12 raadio ja televisioonikomiteed. Esimene preemia anti ajalehtedele «Gomelskaja Pravda», «Rahva Hääl», «Novgorodskaja Pravda» ning Leningradi Televisiooni ja Raadio Komiteele.

● Tallinna üliõpilassegakoori külalisena viibib meie vabariigis Praha Karli ülikooli segakoor. Dirigent Oliver Dohnányi juhatusel andis koor kontserdi Tallinnas, Viljandis jm.

● 20. mail algusega kell 10 toimub Tallinnas J. Tombi nim. Kultuuripalees EKE süsteemi III ülevabariigilise taidlusülevaatuse lõppvoor. Lõppkontsert on samas kl. 17.

● Täna kell 15 peetakse Tallinnas Ajakirjandusmaja (Pärnu mnt. 67) konverentsisaalis Eesti NSV Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooni koosolek. Päevakorras on ettekanne «Päevakajalist keele- ja tõlkemailt». Teiseks kuulatakse ülevaadet sektsiooni tegevusest kahekümne aasta jooksul.

● Poolas käis Varssavi ülikooli kutsel ja esines seal loengutega Eesti NSV TA Zoooloogia ja Botaanika Instituudi geobiokeemialaboratooriumi vanemteadur Arvi Liiva. Ta võttis osa ka Poola teadlaste ekspeditsioonist Kõrg-Tatra mägijärvedele. Juunis siirduvad A. Liiva ja insener Toivo Rinnel kolmeks kuuks Mongoolia Rahvavabariiki NSV Liidu ja Mongoolia RV bioloogia-kompleksekspeditsioonile.

● Möödunud nädalal külastas Tallinna ja Tartut Rootsi kunstiteadlane, Malmö Kunstihalli asedirektor Ingvar Claeson, et süvendada kontakte Rootsi ja Eesti NSV kunstielu vahel.

● Peeti üleliiduline kaubandusettevõtete kujundusvõistlus «Vaateaken '77». Žürii otsusega asuvad viiest Nõukogudema nägusaimast kauplusest kaks meie vabariigi pealinnas. Kaupluse «Õismäe 2» on kujundanud kunstnik Lia Pudu, «Marja» uudse kujunduse autor on kunstnik Ene Lepp.

● Käesolev aasta on Eesti kultuurielus Suure-Jaanist võrsunud heliloojate Kappide aasta. Seoses sellega toimus Suure-Jaani keskkoolis õpilaste kohtumine NSV Liidu rahvakunstniku Eugen Kapiga. Saalitäis lapsi võttis E. Kapi vestluse ning tema ja viiulikunstnik Mare Teearu esinemise vastu tormiliste aplausidega. Viljandi 5. keskkooli õpilastel oli külas heliloija Alo Põldmäe, kes tutvustas oma loominqut, rääkis muusiku igapäevasest tööst jm. Kohtumine lõppes reisimuljetega mägimatkast Pamiiri.

● Kokkutulekuga Tallinnas lõppes neil päevil koolivälistele lasteasutuste näiteringide ja sõnakunsti ülevabariigiline ülevaatus, mis oli pühendatud ÜLKNO 60. aastapäevale. Õiguse lõppvoorust osa võtta pälvisid neli kollektiivi: Tartu Ametiühingute Kultuurihoone, Kingissepa Pioneeride Maja, Jõhvi Pioneeride Maja ning Tallinna Pioneeride Palee näitering. Koos etlejatega esines lõppvoorus tublisti üle saja kooliõpilase.

● Pikaajalisele lähetusele Hamburgi sõitis Tartu peaarhitekt Raal Kivi, kes tutvub seal linnaarhitektuuri ja -ehituseprobleemidega. Ees seisab töö Hamburgi linnavalitsuse ehitusosakonnas, paar kuud tuleb praktiseerida ühes-kahes projekteerimisbüroos.

● 17. mail peeti Emakeele Seltsi ettevõtmisel Tallinnas koosolek, kus ettekannetega esinesid kahe kõrgkooli üliõpilased. Arheoloogia terminoloogiast eesti keeles ning arvutirakendustest dialektoloogias kõnelesid vastavalt TRÜ eesti filoloogia üliõpilased Kai Riikoja ja Hille Piir. Morfoloogia tüüpvigu üliõpilaste kontrolltöödes vaatles TPedI eesti fil. üliõpilane Anne Arming, teemal «Mitmuse partitiiv Mõniste murrakus» võttis sõna sama õppeasutuse eesti fil. üliõpilane Sirje Vesper.

● NSV Liidu MN Riikliku Kirjastuste, Poligraafia ja Raamatukaubanduse Komitee kolleegiumi ning Kultuuriala Töötajate Ametiühingu Keskkomitee presiidiumi otsusega anti üleliidulises raamatukaubanduse ettevõtete töötajate sotsialistlikus võistluses 1977. a. töötulemuste põhjal aunimetus «Parim müüja» koos diplomiga Vabariikliku Raamatukaubastu Abja-Paluoja raamatukupluse nr. 54 vanemmüüjale Ilse Rahnelile. Sellega seoses premeeris Eesti NSV Kirjastuskomitee I. Rahnelit mälestusesemega.

● Täna algavad «Kalevi» spordihallis ning kestavad kuni 18. juunini Moskva tsirkuse etendused. Kaheosalises programmis on atraktsioonid, estraadi- ja tsirkusrevüü «Mustlased» ja «Kassimaja», «Doktor Aivalus» koerte esituses jm.

NB

HELILOOJATE MAJA

Pühap., 21. V kl. 19 korraldab RAT «Estonia» **NSV Liidu rahvakunstniku Eugen Kapi soololaulude õhtu heliloija 70. sünnipäeva tähistamiseks.** Esinevad Tiit Kuusik, Urve Tauts, Teo Maiste, Maarja Haamer, Eve Neem, Sirje Puura, Leili Tammel, Uno Kreen ja Tiit Tralla. Klaveril Reet Laul ja Helju Tauk.

Esmasp., 22. V kl. 14 **A. Kapi 100. sünniaastapäevale pühendatud Eesti NSV Heliloojate Liidu juhatuse pidulik pleenum ja Eesti NSV Heliloojate Liidu ning Tallinna Riikliku Konservatooriumi teaduslik konverents.** Esinevad HL juhatuse esimees J. Rääts sissejuhatava sõnavõtuga, J. Jürisson teemal «A. Kapp eesti kultuuriloos», H. Lepnurm «A. Kapi koolkond», L. Normet «Iseloomulikke jooni A. Kapi helitöödes», V. Rumessen «Ajaloolisi paralleele A. Kapi oratooriumiga «Hiiob»», V. Lippus «A. Kapi, E. Kapi ja V. Kapi klaverilooming» ja A. Ratassepp «A. Kapi kooriloomingu». Samas toimub **kontsert heliloojate Kappide vokaalloomingust.** Esinevad TRK üliõpilased Marika Eensalu, Helvi Raamat, Olev Kriisa ja Väino Puura.

KINEMATOGRAFISTIDE LIIDUS

19. mail kell 19.45 toimub kinos «Oktoober filmioperaatori **Arvo Iho loomingulise õhtu.** Näidatakse ka Prantsuse filmi «Suur armastus» (rež. Pierre Etaix).

RAT «ESTONIA»

Reedel, 19. V kl. 19 **«Aastaajad», «Prometheus»**; laup., 20. V kl. 19 **«Don Giovanni»** (Tallinna Riikl. Konservatooriumi lõpetajate diplomietendus); pühap., 21. V kl. 12 **«Väike korstnapühkija»** (Tallinna Riikl. Konservatooriumi lõpetajate diplomietendus), kl. 19 **«Bernarda Alba maja», «Chopiniana»** (Tallinna Koreograafiakooli lõpetajate diplomietendus); pühap., 21. V kl. 19 NSV Liidu rahvakunstniku **Eugen Kapi soololaulude õhtu** (Heliloojate Majas); esmasp., 22. V kl. 19 **«Rose-Marie»**; kolmap., 24. V kl. 19 **«Kaks kevadpäeva»**; neljap., 25. V kl. 19 **«Antonius ja Kleopatra»**; reedel, 26. V reserveeritud; laup., 27. V kl. 19 **«Attila».**

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 19. V kl. 19 **«Peer Gynt»**, kl. 19 **«Klaasist loomaaed»** (väikeses saalis); laup., 20. V kl. 19 **«Parvepoisid»**, kl. 19 **«Kui tähtis on olla tõsine»** (väikeses saalis); pühap., 21. V kl. 12 **«Ära ole pärdikl»**, kl. 12 **«Allegro moderato»** (väikeses saalis), kl. 19 **«Jaanuar»**, kl. 19 **«Klaasist loomaaed»** (väikeses saalis); teisip., 23. V kl. 19 **«Parvepoisid»**, kl. 19.30 **«Noore daami külaskäik»** (Rakvere teatris); kolmap., 24. V kl. 19 **«Mees, naine ja kontsert»**, kl. 19.30 **«Noore daami külaskäik»** (Rakvere teatris); neljap., 25. V kl. 19 **«Jaanuar»**, kl. 19 **«Preili Julie»** (väikeses saalis); reedel, 26. V kl. 19 **«Pardijaht»**, kl. 19 **«Reigi õpetaja»** (väikeses saalis); laup., 27. V kl. 19 reserveeritud etendus, kl. 19 **«Noore daami külaskäik»** (väikeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

TRK LAVAKUNSTIKATEEDRI VIII LENNU DIPLOMILAVASTUSE EKSAMIETENDUSED: kolmap., 24. V kl. 19 **«Situatsioon»**; neljap., 25. V kl. 19 **«Me otsime Vargamäed»**; reedel, 26. V kl. 20 **«Kollontai».**

KÜLALISETENDUSED **RAT «Vanemuise» väikeses majas:** esmasp., 22. V kl. 19 **«Non-stop»**; teisip., 23. V kl. 19 **«Non-stop»**; kolmap., 24. V kl. 19 **«Non-stop»**; neljap., 25. V kl. 19 **«Peaproov»**; reedel, 26. V kl. 19 **«Peaproov»**; laup., 27. V kl. 19 **«Peaproov»**; pühap., 28. V kl. 12 ja kl. 19 **«Peaproov».**

«Rebane ja viinamarjad»: esmasp., 22. V kl. 19 Valga kultuurimajas; teisip., 23. V kl. 21 Vastseliina kultuurimajas; kolmap., 24. V kl. 21 **«Linda»** kolh. klubis; neljap., 25. V kl. 21 Lüllemäe kultuurimajas; reedel, 26. V kl. 21 Tagula kultuurimajas; laup., 27. V kl. 21 Puka kultuurimajas; pühap., 28. V kl. 21 Riidaja kultuurimajas.

RAT «VANEMUINE»

SUURES MAJAS: reedel, 19. V kl. 19 **«Matsipreili»**; laup., 20. V kl. 19 **«Suveöö ilmsi»**; pühap., 21. V kl. 12 **«Pühamast püham»**, kl. 19 **«Tõde ja õigus»** (esietendus); esmasp., 22. V kl. 19 **«Raha paneb rattad käima»**; teisip., 23. V kl. 19 **«Rembrandt»** (NSV Liidu rahvakunstniku Eugen Kapi 70. sünnipäeva tähistamiseks); kolmap., 24. V kl. 19 **«Edith Piaf»**; neljap., 25. V kl. 19 **«Edith Piaf»**; reedel, 26. V kl. 19 **«Jolanthe»**; laup., 27. V kl. 19 **«Raha paneb rattad käima»**; pühap., 28. V kl. 19 **«Coppelia».**

VÄIKESES MAJAS: pühap., 21. V kl. 12 **«Linnukaupleja».**

KONTSERDISAALIS: reedel, 19. V kl. 19.30 **Rolf Uusvälja oreliõhtu**; reedel, 26. V ja laup., 27. V kl. 19.30 **ansambli «Fix» kontsert.**

KÜLALISETENDUSED: teisip., 23. V kl. 19 **«Klemens»** (Eesti NSV Riiklikus Vene Draamateatris); neljap., 25. V kl. 20 **ansambli «Fix» kontsert** (Valga kultuurimajas).

RAKVERE TEATER

Laup., 20. V kl. 21 **«Vanad ja noored»** («Sädeme» sovh. klubis); pühap., 21. V kl. 20 **«Vanad ja noored»** («Edasi» kolh. klubis); esmasp., 22. V kl. 20 **«Vanad ja noored»** (Tihemetsa näidissovhoostehnikumi klubis), kl. 19 **«Suur-Heikkilä peremees ja tema sulane ehk Härra Puntila»** (TRA Draamateatris); teisip., 23. V kl. 20 **«Vanad ja noored»** («Bolševiku» kolh. klubis); kolmap., 24. V kl. 20 **«Vanad ja noored»** (Oidremaa kultuurimajas); neljap., 25. V kl. 19.30 **«Vanad ja noored»** (Pärnu teatris); reedel, 26. V kl. 20 **«Maskeraad Ungrus ehk Pöörane päev»** (Rakvere Vallimäel).

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Reedel, 19. V kl. 19.30 ja laup., 20. V kl. 15 ja kl. 19.30 **esineb Jugoslaavia estraadilauljatar Radmila Mikić**, saadab vokaalinstrumentaalansambel «Kuldsed keeled»; pühap., 21. V kl. 19.30 **Poola orelikunstniku Jerzy Erdmanni kontsert**; esmasp., 22. V kl. 19.30 **Artur Kapi 100. sünniaastapäeva tähistamise kontsert, esineb sümfooniaorkester Neeme Järvi juhatusel, solist Matti Reiman,** kaastegev TA meeskoor; teisip., 23. V kl. 19.30 **Soome Raadio sümfooniaorkestri kontsert,** dirigent Leif Segerstam, solist tšellol Erkki Rautio; neljap., 25. V kl. 20 **kontsert heliloojate Kappide kooriloomingust.** Esinevad haridustööliste naiskoor, TA naiskoor, TA meeskoor, Eesti TV-R segakoor; reedel, 26. V kl. 19.30 **esinevad Rumeenia interpreedid,** rahvusvaheliste konkursside laureaadid **Stefan Ruha (viiul)** ja **Ferdinand Weiss (klaver).**

RAEKOJA SAAL

Reedel, 19. V kl. 19.30 Kolme rahvusvahelise konkursi laureaadi **Dina Joffe kontsert** Schuberti ja Chopini klaveriloomingust; reedel, 26. V kl. 19.30 **laulab rahvusvahelise konkursi laureaat Ruben Lissitsian** (tenor).

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM

Laup., 20. V kl. 16.30 **muuseumitund. Kohtumine Eugen Kapiga.** Esinevad Vardo Rumessen, Juhan Schütz ja Mare Schütz.

NÄITUSESAALID

KUNSTIHOONES on alates 22. maist avatud **ülevabariigiline tarbekunstinäitus.**

EESTI NSV RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS on näitused **«Nõukogude Eesti maal», «Rembrandti ofordid Saksa DV Schwerini Riikliku Muuseumi kogudest», «Eesti kunst»** ja **«Vanad meistrid».**

ERKI RUUMIDES on avatud **Konstantin Mihhailovi tööde näitus.**

KUNSTISALONGIS on **sõjaveteranide grupinäitus.**

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS on väljas **Nikolai Gritsjuni maalid** ja **Aleksander Uuritsa looming.**

TARTU KUNSTNIKE MAJAS on **Enn Volmere maalide näitus.**

Eesti teise («Estonia» kontserdisaali järel) profaanoreli keerukas ülesseadmine Tšehhoslovakkia orelimeistrite kaasabil lõppes «Vanemuise» kontserdisaalis maipühadeks. Oreli võtme ulatas muusikafirma «Rieger-Kloss» tehnikadirektor Karel Rohr Kaarel Irdile. Esimene avalik kontsert toimus 5. mail, mängijaks rahvakunstnik Hugo Lepnurm (pildil).

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse viljaka pedagoogilise ning loomingulise töö eest ja viiekümnenda sünnipäeva puhul anti Tallinna Riikliku Konservatooriumi dotsendile, Eesti NSV teenelisele kunstnikule Vaike Vahile Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri.

● Haridusala, Kõrgemate Koolide ja Teaduslike Asutuste Töötajate Ametiühingu Eesti Vabariikliku Komitee esimehe Elvi Kaasi kauaaegset viljakat tööd ametiühinguorganites tunnustas viiekümnenda sünnipäeva puhul Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium aukirjaga.

● Kauaaegse kohusetruu töö eest raamatukogus sai Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu osakonnajuhataja Selda Pats Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja.

● Eesti NSV MN Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja vääris viiekümnenda sünnipäeva puhul ja kauaaegse kohusetruu töö eest trükikoja «Punane Täht» kõrgtrükkija Valve Rajala.

● Viiekümnenda sünnipäeva puhul ning pikaajalise kohusetruu töö eest pälvis N. Heidemanni nimelise trükikoja tootmisosakonna vaneminsener Arnold Everaus Eesti NSV MN Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja.

● Pikaaegse sisuka kodu-uurimistegevuse eest ning seoses Tallinna Linnamuuseumi kodu-uurimise ringi 15. aastapäevaga väärisid Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja ringi liikmed Voldemar Miller, Laine Repnau, Eliriede Marran ja Aleksander Kivi.

● Kauaaegse viljaka töö eest RAT «Estonias» ning vabariikliku noorte viiuldajate ansambli dirigendina ja viiekümnenda sünnipäeva puhul pälvis RAT «Estonia» orkestri liige Erich Loit Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja.

● Koorilaulu eduka viljelemise ja massiüritustest aktiivse osavõtu eest ning 20. aastapäeva puhul said Põlva kultuurimaja rahvakoor «Mai», dirigendid Asta Jääger ja Regina Sokk, koorivanem Aino Karjus ja koori liige Lilli Varunov Põlva rajooni partei- ja täitevkomitee aukirja.

● Kauaaegse aktiivse osavõtu eest segakoori «Laulik» tegevusest pälvisid koori 20. aastapäeva puhul Jõgeva rajooni partei- ja täitevkomitee aukirja Laine Väärt, Tiina Müür, Heiti Kotkas ja Meinhard Alla.

● Viiekümnenda sünnipäeva puhul ning kauase kohusetruu töö eest anti Rapla Lastemuusikakooli direktorile Astrid Romotile Rapla rajooni partei- ja täitevkomitee aukiri.

In memoriam

Pärast lühikest ja rasket haigust varises 10. mail manalasse Televisiooni ja Raadio Komitee estraadiorkestri staažikamaid pillimehi, aldirühma kontsertmeister **VOLDEMAR SAUL.**

Voldemar Saul sündis 15. juunil 1907 Moskvas. Mõni aasta hiljem asusid vanemad elama Petrogradi ning seal möödusid tema esimesed kooliaastad.

1920. aastast elas Voldemar Saul Tallinnas. Lapsepõlvest päritud muusikaarmastus viis teda 1923. a. Tallinna Konservatooriumi Paulseni viiuliklassi, mille ta lõpetas 1933. a. helikunstniku diplomiga.

Juba üliõpilasena mängis ta «Estonia» teatri orkestris, olles aastail 1928—1940 selle täieõiguslik liige.

1940. a. sai V. Saulist Eesti NSV Riikliku Filharmoonia asedirektor, ta asus korraldama eesti muusikaelu ning andma sellele uusi suundi. Kuid seda ainult lühikest aega, sest 1941. a. alanud Suure Isamaasõja ja sellele järgnenud okupatsiooni aastail tuli leiba teenida viiuliga Tallinna Töölisteatris. Pärast nõukogude võimu taaskehtestamist mängis ta 1944—1948 Noorsooteatri orkestris.

1948. a. kutsuti V. Saul Eesti Raadio sümfooniaorkestri aldirühma kontsertmeistriks. Sellele kohale jäi ta pikkadeks aastateks.

Paralleelselt igapäevase tööga sümfooniaorkestris jätkus tal aega hoolitseda noorte viiuldajate järelkasvu eest Tallinna Lastemuusikakoolis.

Otsiva vaimu, lahtise pea ja suure töövõimega inimesena astus ta lisaks omandatud erialale 1938. a. Tallinna Tehnikaülikooli ehitusosakonda.

Viimased aastad (alates 1972) töötas V. Saul Televisiooni ja Raadio Komitee estraadiorkestris. Juba 1967. a. oleks ta võinud maitsta väljateenitud vanaduspuhkust, kuid säilitanud kõrge eani noorusliku värskuse ja reipuse, ei pannud ta oma lemmikpilli viiulit käest enne, kui tuli äkiline, aga raske haigus ja lahkumine igaveseks.

V. Saul oli väsimatu töömees. Veel kõrges eas oli ta estraadiorkestri a/ü. büroo esimees, kunstinõukogu liige, kelle sõnad ja ettepanekud olid alati täpsed, läbikaalutud ja printsipiaalsed. Sellisena jääb ta elama meie, nooremate kolleegide mälestustes.

Eesti NSV MN Televisiooni ja Raadio Komitee

Eesti NSV Riiklik Sümfooniaorkester

Televisiooni ja Raadio estraadiorkester

FILATELISTIDELE

Rahvusvahelise meeskonnaga kosmoselennu tähistamiseks ilmus veel kaks postmarki. 15-kopikasel margil näeme kosmoselaeva «Sojuz 28» põkkumist orbitaaljaamaga «Saljut 6», 32-kopikasel kosmoselaeva «Sojuz 28» laskumisaparaadi maandumist.

Kosmonautikapäevaks, 12. aprilliks ilmunud 6-kopikasel margil näeme kosmose vallutajate auks Moskvas püstitatud monumenti ja orbitaaljaama «Saljut 6» põkkumist kosmoselaevadega «Sojuz 26» ja «Sojuz 27». Teisel 6-kopikasel margil, mis ilmus k. a. 16.—23. aprillini Prahas toimunud Ülemaailmse Ametiühingute Föderatsiooni IX kongressi puhuks, on föderatsiooni embleem ja vastav tekst.

UUSI RAAMATUID

Otto von Kotzebue. REIS ÜMBER MAAILMA AASTAIL 1823—1826.

Eestist pärit tuntud vene meresõitja reisiraamat ümbermaailmareisist purjelaeval «Predprijatije» aastatel 1823—1826. Peatükkidest «Teekond Brasiiliani», «Rio Janeiro», «Sõit ümber Cap Horni ja peatus Tšiilis», «Ohtlik arhipelaag», «O Tahaiti», «Navigatsioonisaared», «Kamtšatka», «Kalifornia ja vene koloonia Ross», «Sandwichi saared», «Peskadorid, Rimski-Korsakovi, Eschscholtzi ja Bronuse saared», «St. Helena» ja teistest loeme huvipakkuvaid ajaloolisi fakte ja etnograafilisi andmeid paljudest paikadest, mida autor oma reisil külastas. Eriti huvitavad on Kotzebue kirjapanekud omaaegsetest vene kolooniatest Alaskas ja Põhja-Ameerika läänerannikul. Raamat sarjast «Maailm ja mõnda». Saksa keelest tõlkinud Ülo Kurvits. Sarja kujundanud Helmut Polberg. Ümbrise illustratsioon: Jaan Tammsaar. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 304 lk. Hind 70 kop.

Meelik Kahu. VÄLJASPOOL EESTIT ILMUNUD EESTIKEELSE TÖÖLIS- JA NÕUKOGUDE TRÜKISÕNA PSEUDONÜÜMIDE SÕNASTIK (1905—1940).

Kõnesolev on esimene sellelaadne trükki jõudnud töö eesti keeles ja tahab olla tulevase eesti pseudonüümide leksikoni proovitööks. Sõnastik püüab avada pseudonüümme eestikeelsest trükisõnast, nii ajakirjandusest kui ka raamatutest, mis on määratletud kolme kriteeriumiga: ideoloogilise suuna (töölis- ja nõukogude trükisõna, samuti mõned demokraatlikud revolutsioonilised publikatsioonid, mis polnud otseselt töölisväljaanded), ilmumiskoha (väljaspool Eestit, s. o. Tsaari-Venemaal, NSV Liidus, Ameerika Ühendriikides jm.) ja ilmumisajaga (aastad 1905—1940). Vastavalt nendele põhimõtetele on bibliograafiaosakonna pseudonüümi- ja anonüümilahenduste kartoteegist sellesse väljaandesse võetud 1238 pseudonüümi lahendused 562 eri autorilt. Pseudonüümide sõnastik koosneb kahest põhlosast: pseudonüümilahendused ja registrina autorid koos lahendustega. Kujundanud Jaan Sonn. Eesti NSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 500 eks. 184 lk. Hind 30 kop.

Jevgeni Singer. KÜLMADE RANDADE MAA.

Raamat kirjeldab Teravmägede karmi loodust, avastamise ja hõivamise ajalugu ning maailma põhjapoolsemate maagikaevanduste tööliste ja nõukogude glatsioloogide eluolu. Peatükkide «Oleme glatsioloogid», «Arktika südamesse», «Grumantist Svalbardini», «Grumanlased», «Teravmäed», «Üks maailma põhjapoolsematest asulatest», «Lumekuninganna kuningriigis», «Uurimisjaama avamine», «Operatsioon «Sügav kaevis»», «Siit võeti kurss poolusele», «Polaarekspeditsioonide jälgedes», «Liustikele kopterite ja kaatritega» jt. kaudu saab lugejale lähedaseks ja omaseks kauge Arktika oma jäiste merede, teadusjaamade ja külakestega, pikkade mornide polaaröökde ja üdini lõikavate tormidega ning toredate inimestega, kes elavad ja töötavad sellel meie planeedi kõige ebasõbralikumal alal. Raamat on varustatud J. Singeri eessõnaga, milles autor teeb juttu sõprusest ja koostööst eesti teadlastega. Illustreeritud J. Singeri ja J.-M. Punningu fotodega. Vene keelest tõlkinud J.-M. Punning. Kaane kujundanud E. Ootsing. Kirjastus «Valgus». Trükitud 10 000 eks. 152 lk. Hind 40 kop.

G. Sapgir, G. Tsõferov. ISEMOODI VEDUR.

Tuntud multifilmi aineil kirjutatud looke vedurist, kes kippus alati hiljaks jääma. Tõlkinud ja värsistanud Ellen Niit. Raamat sarjast «Film-muinasjutt». Illustreerinud B. Sadovnikov, kunstnik-kujundaja R. Mägar. Kirjastuse «Perioodika» raamatukirjastamisgrupi väljaanne. Trükitud 70 000 eks. 16 lk. Hind 10 kop.

H. Kübar. SANGASTE.

Üks huvitavamaid ja kaunimaid paiku Valga rajoonis on Sangaste. Ja tänu mitte ainult oma vaheldusrikkale loodusele, vaid ka kuulsale minevikule. Sarja «Oma silmaga» kuuluvas brošüüris kirjeldatakse Sangaste ümbruse loodust, ajaloolisi sündmusi, kaitse alla võetud objekte jm., jälgides ajaloolisel kujunenud endisi traditsioonilisi kihelkonnapiire. Kujundanud J. Kaarma. Fotod: J. Kaarma, H. Käos, H. Kübar, H. Uusi. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 20 000 eks. 64 lk. Hind 65 kop.

«HORISONT» nr. 5.

Mainumbrist saame ülevaate toimetuse vestlusringist «Arheoloogid arheoloogiast», loeme kirjutisi «Neeva ja Neevalinn» (Uudo Roosimaa), «Kuldvillakumaal latikajahil» (bioloogiakand. Henn Haberman), järge Paul Rahno kõnelusele «Kuidas nõmmest sai Nõmme» ning lehekülgedele Tartu ülikooli ajalost («Pärnu — ülikooli lootuste linn», ajaloodoktor Helmut Piirimäe), jutuajamist ökonoomikadoktor Uno Merestega «Vastakad arvamused teadust ei heiduta», Jüri Keevalliku kirjapanekut Dresdenist «Apelsinimajast aardelaekaks» jm. 46 lk. Hind 40 kop.

«EESTI LOODUS» nr. 5.

Pealkirja all «20 tööaastat meie riiklikel looduskaitsealadel» kirjutavad möödunust, tänasest ja tulevikulootustest Matsalu Riikliku Looduskaitseala direktor Arvo Miilmets, Nigula Looduskaitseala direktor Henn Vilbaste, Viidumäe Riikliku Looduskaitseala juhataja Mari Reitalu ja Vilsandi Riikliku Looduskaitseala direktor Hans Soots. Muljeid Lapi looduskaitsealalt Koola poolsaarel jagab Fred Jüssi. Teemal «Arheoloogiamälestised vaatamisväärsusteks» võtab sõna Mati Mandel jm. 64 lk. Hind 30 kop.

«KULTUUR JA ELU» nr. 5.

Avaldab lehekülgedel «Vene kunstimeistreid» portree pianist Tigran Alihhanovist (Reet Kudu), järjekordseid peatükke A. Nikulkovi raamatust «Maakeral, rõõmudest riisutul...», mis on pühendatud V. Majakovskile, Vallo Rauna reisikirja «Itaalia motiive», järje V. Ojakääru toimetatud «Muusikasõbra ABC-le», veerge Feliks Mandre ja Erich Loidi juubeliks jm. 60 lk. Hind 30 kop.

«KÜSIMUSED JA VASTUSED» nr. 9 (264).

Vastab rubriigis «Rahvusvahelistel teemadel» küsimustele «Kas Iisraelil on aatomipomm?», «Milline on brasiillaste elujärg?», «Mida teatakse baskidest ja nende vabadusvõitlusest?» ja «Kes on süüdi laevanduskriisis?». Teiste materjalide hulgas loeme veel vastust küsimusele «Kuidas mõistab tänapäeva füüsika aega ja ruumi?» ning pärimisele, mis puudutab nomaadide osa maailma ajaloos. 48 lk. Hind 12 kop.

NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKE VABARIIKIDE LIIDU KONSTITUTSIOON (PÕHISEADUS). Vastu võetud NSV Liidu Ülemnõukogu üheksanda koosseisu erakorralisel, seitsmendal istungjärgul 7. oktoobril 1977. aastal. Iluväljaande on kujundanud R. Pangsepp. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 116 lk. Hind 70 kop.

Leonid Brežnev. «VÄIKE MAA». «TAASSÜND».

NLKP Keskkomitee peasekretäri, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe L. Brežnevi memuaarteose «Väike maa» on tõlkinud H. Meriste ja H. Haug. «Taassünni» H. Meriste, H. Aasmaa, L. Buldakov ja H. Limberg. Kujundanud S. Stern. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 15 000 eks. 128 lk. Hind 25 kop.

L. Brežnev. KÕNE ÜLKNO XVIII KONGRESSIL. 25. aprillil 1978. ETA tõlge. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 7000 eks. 20 lk. Hind 5 kop.

EESTI NSV TERRITOORIUMI ADMINISTRATIIVNE JAOTUS JA MAA-ASULAD. Seisuga 1. jaanuar 1978.

Teatmikus on toodud üldandmed Eesti NSV kohta tervikuna ning antud vabariigi administratiivterritoriaalne koostis rajoonide, linnade, asulate ja külanõukogude loeteludena. Väljaandele on lisatud Eesti NSV kaardiskeem rajooni- ja külanõukogupiiride ning linnaliste asulatega koos nende administratiivse tähtsuse näitamisega. Tekst eesti ja vene keeles. Koostanud H. Suchażewska. Kirjastus «Valgus». Trükitud 30 000 eks. 256 lk. Hind 1.10 rbl.

ESTONIAN SSR IN 1971—1975. A Statistical Outline. Statistilise lühikogumiku «Eesti NSV IX viisaastakul» on inglise keelde tõlkinud Maaja Lauringson. Koostanud E. Vanatoa. Kunstiliselt kujundanud R. Mägar. Kirjastuse «Perioodika» raamatukirjastamisgrupi väljaanne. Trükitud 3000 eks. 64 lk. Hind 20 kop.

E. Hint, meditsiinikandidaat. NAISTEHAIGUSED. Teine, parandatud trükk. Raamat sarjast «Teadus ja tervis». Kaane kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 30 000 eks. 68 lk. Hind 15 kop.

VASARAHEITEST. Õppevahend TRÜ kehakultuuriteaduskonna üliõpilastele. Koostanud ülikooli kergejõustiku kateedri vanemõpetaja Mart Paama. Trükitud 500 eks. Hind 10 kop.

KÕITEKUNSTI NÄITUSE KATALOOG.

Kataloogi on koostanud L. Kruuse, sissejuhatuse kirjutanud Endel Valk-Falk, pilgu eesti kõitekunsti ajaloole heidab Kaalu Kirme. Fotod: L. Kitsel. Eesti NSV Kunstifondi ja Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 1000 eks. 56 lk. Hind 40 kop.

G. Laugaste. HARJUTUSI EESTI KEELE FONEETIKAST JA MORFOLOOGIAST. Töövahend vanemate klasside õpilastele. Harjutustikku sobib iseseisvalt läbi töötada ka ülikooli astujail, eriti neil, kel tuleb õiendada suuline eksam eesti keelest. Kirjastus «Valgus». Trükitud 10 000 eks. 96 lk. Hind 20 kop.

VÕISTLUSJAHID.

Fotokomplekt sisaldab 16 värvifotot, millel on kujutatud rahvusvahelisse klassi kuuluvaid kiiljahte, noorte, juunioride ja laste svertpaate ning katamaraani «Tornaado». Fotod: V. Salmre. Komplekti on koostanud ja tekstiga varustanud Heino Kuivjõgi. Tekst eesti, vene ja inglise keeles. Tiraaž 40 000. Hind 95 kop.

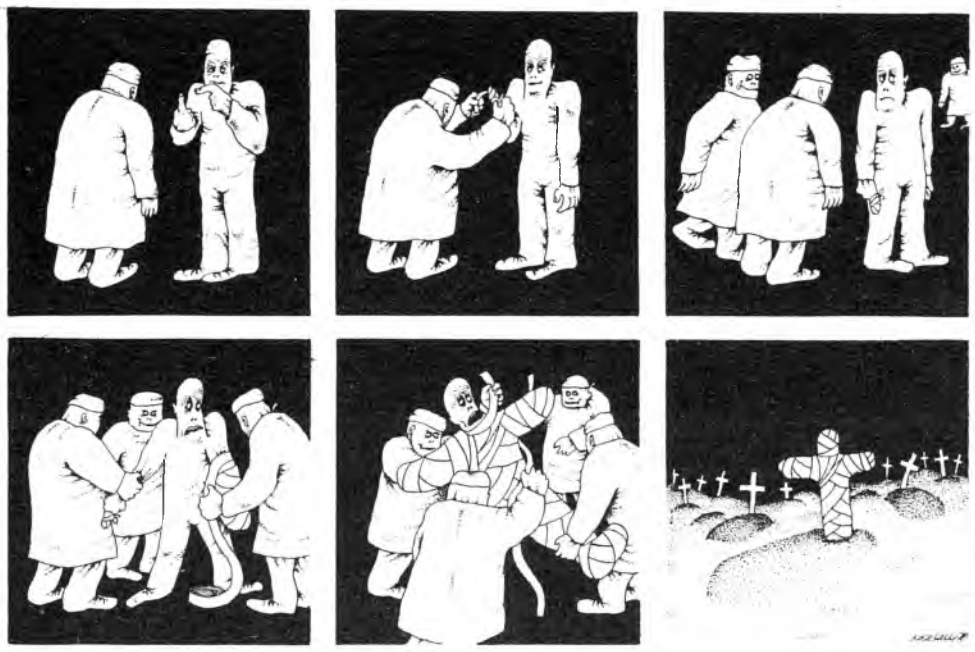

ANTS KASESALU

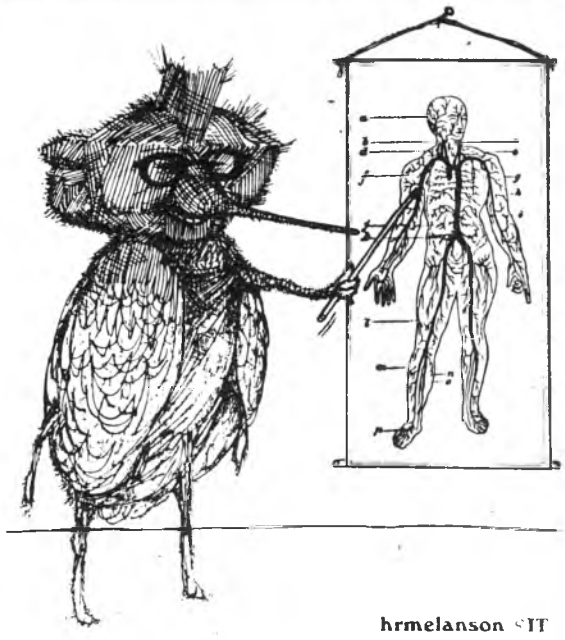

H. R. MELANSON (USA)

KURTI VOOL

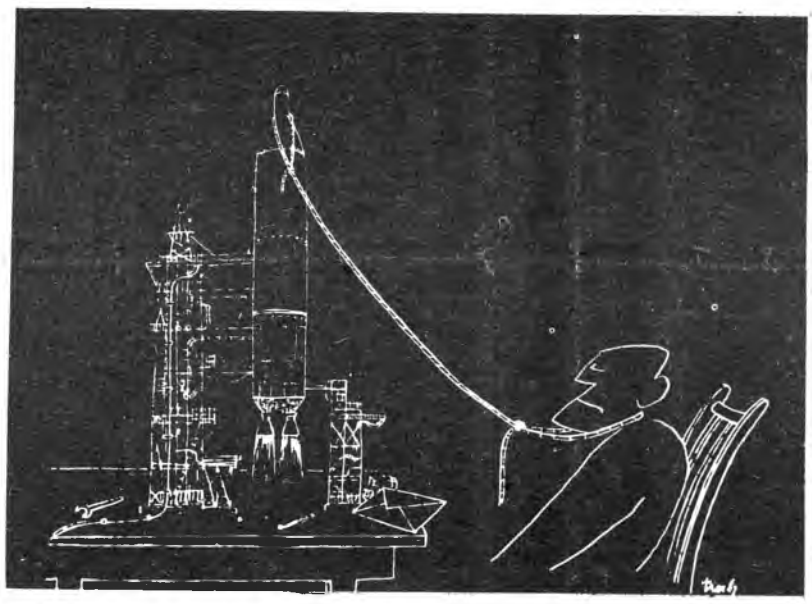

W. KOCH (Saksa FV)

TÕNN SARV

MÕNINGATEST KÜSIMUSTEST AINITISE PILGU LÄBI

«Sirp ja Vasar», 23. 06. 2048.

Kahjuks on ikka veel neid, kelle ainitine pilk läbi oluliste küsimuste püsib ikka veel labiilne. Jutt on meie tuntuima sisearhitekti Alfa-Romeo Kaseoru poleemilisest artiklist (vt. «Sirp ja Vasar», 16. 04. 2048), milles nimetatu tõstab aktiivselt üles küsimuse, mida teha veel säilinud karpidega Mustamäel.

Autor ei jaga levinud seisukohta, mille kohaselt tuleks säilitada muutumatul kujul kõik arhitektuurimälestised. Ta püüab ühendada neid orgaaniliselt tänapäeva rütmidega ning võtta Mustamäe karpidelt ära nende esialgne otstarve — pakkuda vaheldust meie üsna ainitises igapäevas.

Alfa-Romeo Kaseorg on teinud hindamatu väärtusega töö ühe kõige paremini säilinud karbi restaureerimisel. Hoolikalt läbitöötatud ajalooline materjal võimaldas tal taastada kõik tolle ajajärgu iseloomulikud jooned. Ruumidesse paigutati ajastuhõnguline mööbel (polüestersektsioonkapid, poroloondiivanid), konserveeriti põranda- ja seinalõhed, osaliselt asendati ajahambast puretud paneelid uutega, rikkumata seejuures kunstilist tervikut.

PRIIT PÄRN

Ometi on kogu see töö ainiti väärtusega, kui ei anta hoonele tagasi tema esialgset funktsiooni. Niikaua kuni taastatud karp kõrgub õhtuvidevikus pimedana ja asustamatuna, ei paku ta iialgi seda pilti, mis muudaks ta nauditavaks. Ei ole õige varustada aknad lihtsalt kardinatega ning süüdata õhtuti kõigis akendes elektrivalgus. Elamishõngu annavad majale siiski elanikud.

Tuleks põhjalikult kaaluda, kas mitte siiski taastada mõnes järgmises karbis ka kõik nn. kommunikatsioonid — vahetada välja läbiroostetanud torustikud, puurida läbi prügišahtid. Omaaegse keskküttesüsteemi ülesehitaminegi poleks ehk väga võimatu.

Muidugi on kaheldav, kas leiduks vabatahtlikke, kes sooviksid sinna ka elama asuda, kuid võib arvata, et oskusliku reklaami ja piisava stimuleerimise korral poleks see sugugi ületamatu.

Õnneks on möödas need ajad, mil ainiti püüti lammutada kõike eelnevatel aegadel loodut. Taastärganud säilitamistung on hoidnud muutumatul kujul alles Kirde-Eesti maalilised tuhamäed, pannud taas suitsema mõned vabrikukorstnad ja aidanud püsti hoida vajuma hakanud televisioonimasti.

On viimane aeg taastada ka nurgake Mustamäest tema esialgsel kujul ja esialgses vaimus!

Индекс 69786

«СИРП Я ВАЗАР»

(«Серп и молот»)

TOIMETAJA E. TINN

TOIMETUSE KOLLEEGIUM: J. ALLIK, V. GROSS, K. IRD, J. KAHK, J. KANGILASKI, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄIEL, E. REKKOR, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, Ü. TUULIK, P. UUSMAN ja D. VAARANDI.

Toimetus: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 441-416, toimetaja asetäitja — 449-924, vastutav sekretär — 601 703, publitsistika- ja kultuuritöö osakond ning kunstiosakond — 601-905, kirjandusosakond — 442-484, muusikaosakond — 443-311, teatriosakond — 601-246. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 73.

«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР Издательство «Периодика». Таллин, ул. Пикк, 73.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-05207 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 56 500 Tell. nr. 1670

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10